

T.C
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİMDE PSİKOLOJİK HİZMETLER ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK
YÜKSEK LİSANS TEZİ

“ÇATIŞMA ÇÖZME EĞİTİMİNİN”
ŞİDDET YÖNELİMLİ ÖĞRENCİLERİN VELİLERİNİN
ÇATIŞMA ÇÖZME BECERİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

FİGEN EREM

İzmir
2008

YEMİN

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Çatışma Çözme Eğitiminin Şiddet Yönelimli Öğrencilerin Velilerinin Çatışma Çözme Becerileri Üzerindeki Etkisi” adlı çalışmanın tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynak dizininde gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../.....
Figen EREM

KABUL VE ONAY

Figen EREM tarafından hazırlanan “Çatışma Çözme Eğitiminin Şiddet Yönelimli Öğrencilerin Velilerinin Çatışma Çözme Becerileri Üzerindeki Etkisi” başlıklı bu çalışma 17/09/2008 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

BAŞKAN : Yrd. Doç. Dr. Zekavet TOPÇU KABASAKAL _____

ÜYE : Doç. Dr. Abbas TÜRNUKLÜ _____

ÜYE : Yrd. Doç. Dr. Aydın YAKA _____

Onay

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../.....

Prof. Dr. İbrahim ATALAY

Enstitü Müdürü

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ

TEZ VERİ FORMU

Tez No:

Konu No:

Üniversite Kodu:

Tez Yazarının

Soyadı: EREM

Adı: Figen

Tezin Türkçe Adı: Çatışma Çözme Eğitiminin Şiddet Yönelimli Öğrencilerin Velilerinin Çatışma Çözme Becerileri Üzerindeki Etkisi

Tezin Yabancı Adı: Research of The Effect Of Conflict Resoulation Education Programme On The Parents Of Violence-Oriented Students Whose Conflict Resoulation Skills.

Tezin Yapıldığı

Üniversite: DOKUZ EYLÜL

Enstitü: EĞİTİM BİLİMLERİ

Yılı: 2008

Tezin Türü: Yüksek Lisans

Dili: Türkçe

Sayfa:

Referans Sayısı:

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Zekavet TOPÇU KABASAKAL

Türkçe Anahtar Kelimeler

1. Çatışma
2. Müzakere
3. Arbuluculuk
4. İletişim
5. Öfke
6. Aile
6. Şiddet
7. Saldırganlık

İngilizce Anahtar Kelimeler

1. Conflict
2. Negotiation
3. Mediation
4. Communication
5. Anger
6. Family
6. Violence
7. Aggressivity

TEŞEKKÜR

Beni çalışmalarında destekleyen ve aile olmanın gereğiyle yanımda olma gayretini her zaman göstermeye çalışmış olan annem ve babama teşekkür ve minnetlerimi sunarım.

Her zaman ihtiyaç duyduğumda yanımda olmayı bilmiş, esprileri ve desteğiyle dostluğun sıcaklığını yaşatmış, bana “sık sık iyi ki varsın be adamım” dedirtmiş sevgili kardeşim nam-ı değer “makato” Onur EREM’e sevgilerimi ve teşekkürlerimi sunarım.

Yoğunluğu içerisinde ihtiyacım olan her zamanda sevgisini ve desteğini bana sunabilmiş sevgili eşim ve hayat arkadaşım Neşet ÖZKAN’a sonsuz sevgi ve teşekkürlerimi sunarım.

Okulumda çalışmam konusunda beni her zaman desteklemiş olan sevgili müdürüm Nuri Cihan GÜRSOY ve müdür yardımcılara teşekkürlerimi borç bilirim. Ayrıca Aybers Hikmet Karabacak Lisesi Okul Aile Birliği üyelerine tüm özverili çabaları için çok teşekkür ederim.

İstatistik konusundaki bilgilerini benimle paylaşan ve bana zaman ayırabilmiş sevgili hocam Yrd. Doç. Dr. Oğuz SERİN’e sonsuz teşekkürler.

Benden desteğini ve akademik yardımlarını esirgemeyen, en kısıtlı zamanlarında dahi bana zaman ayırmaya çalışmış olan, çalışma azmi ve disiplini ile bana örnek olan sayın hocam Doç. Dr. Abbas TÜRNÜKLÜ’ye teşekkürü ve şükran duygularımı iletmeyi borç bilirim.

Akademik ve moral desteği ile bana yardımlarını sunan ve destek olan, pozitif yaklaşımı ile motivasyonumu artıran sayın danışmanım Yrd. Dr. Zekavet TOPÇU KABASAKAL’a teşekkürlerimi bildiririm.

Kocaman sevgi dolu bir yüreğe sahip olan, bana zaman ayıran ve değerli fikir ve bilgisini benimle paylaşan sevgili arkadaşım Hatice ERGÜL’e, yardımseverliği ve

pozitifliği ile adının hakkını veren “gönül süsleyen” Dilara SÜN BÜL’e ve Fulya TÜRK’e çok teşekkürler.

Ve “gelmezler”, “katılmazlar” denilen ama her türlü engele rağmen büyük bir samimiyetle çalışmaya katılan, içtenliğini esirgemeyen ve büyük bir azimle öğrenme gayreti içinde olan, grup oturumlarına katılan sevgili anne ve babalara sonsuz teşekkür ve minnetlerimi sunarım, onları çok seviyorum. Çünkü onlar haklarındaki önyargıların ne kadar güzel yıkılabileceğini herkese cesurca gösterdiler.

Figen EREM

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
Yemin Metni	i
Değerlendirme kurulu üyeleri	ii
Yükseköğretim Kurulu Dokümantasyon Merkezi	iii
Teşekkür	iv
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ	x
ÖZET	xiv
ABSTRACT	xvi

BÖLÜM I

1. Giriş	1
1.1. Amaç	2
1.2. Önem	2
1.3. Hipotezler	4
1.4. Sayıtlılar	4
1.5. Sınırlılıklar	4
1.6. Tanımlar	5
1.7. Kısaltmalar	6

BÖLÜM II

2.1.Çatışma	7
2.1.a. Çatışmanın Kaynakları	10
2.1.b.Çatışmanın Olumlu Yönleri	11
2.1.c. Çatışma Çözümü	12
2.1.d. Çatışmanın Nedenleri, Gösterilebilecek Tepkiler ve Olası Sonuçları	15

2.1.e. Çatışmanın Kaynakları, Sebepleri ve Çatışmaya Verilen Tepkiler	16
2.2. Çatışma Çözüm Sürecinde Öfke	17
2.2.a. Öfke Nedir, Ne İşe Yarar	17
2.2.b. Öfke Ne Değildir?	17
2.3. Çatışma Çözüm Yolu Olarak Saldırganlık	18
2.3.a. Saldırganlık Tipolojisi	19
2.4. Çatışma Çözüm Sürecinde Kullanılan İletişim Becerileri	21
2.4.a. İletişim Sürecinde Engeller	21
2.4.b. İletişim Sürecinde Kullanılan İletişim Dilleri	22
2.4.b.1. Sen Dili	22
2.4.b.2. Sen Dili Konuşmanın Çocuklar Üzerindeki Olumsuz Etkileri	22
2.4.c. Ben Dili	23
2.4.c.1. Ben Dilinin Yararları	25
2.4.c.2. Ben Dilini Kullanırken Dikkat Edilecek Noktalar	26
2.4.d. İletişim Sürecinde Etkin Dinleme	28
2.4.d.1. Ailede Etkin Dinlemenin Çocuğun İletişim ve Kişilik Gelişimindeki Yararları	28
2.4.e. İletişim Sürecinde Empati	29
2.5. Çatışma Çözme Stratejileri ve Taktikleri	30
2.5.a. Müzakere	31
2.5.b. Arabuluculuk	31
2.6. Çatışma Çözme Yolu Olarak Şiddet	32
2.6.a. Ergenlik Döneminde Şiddet	34

2.6.b. Ergenlik Döneminde Şiddetin Ortaya Çıkmasındaki Risk Faktörleri	35
2.6.c. Aile Kavramı ve Ailenin Şiddet Üzerindeki Etkileri	37
2. 7. İlgili Araştırmalar	43
2.7.a. Ailenin Ergenin Şiddetine Etkisi Üzerine Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar	43
2.7.b. Ailenin Ergenin Şiddetine Etkisi Üzerine Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar	46

BÖLÜM III

3.1. Yöntem	49
3.2. Araştırma Deseni	49
3.3. Araştırma Grubu	50
3.3.1. Araştırma Grubunun Özellikleri	52
3.4. Araştırmada Kullanılan Veri Ölçme Araçları	54
3.4.1. Sürekli Öfke Ve Öfke İfade Tarzı Ölçeğinin Güvenirlilik Çalışması	56
3.4.2. Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeğinin Geçerlilik Çalışması	56
3.4.3. Çatışma Eğilimi Ölçeğinin Güvenirlilik Çalışması	57
3.4.4. Çatışma Eğilimi Ölçeğinin Geçerlilik Çalışması	58
3.4.5. Aile Değerlendirme Ölçeği	59
3.4.6. A.D. Ölçeğinin Puanlanması ve Değerlendirilmesi	62
3.4.7. A.D. Ölçeğinin Geçerlilik Çalışması	63
3.4.8. A.D. Ölçeğinin Güvenirlilik Çalışması	64
3.4.9. A.D. Ölçeği ile Yapılan Bazı Çalışmalar	64
3.4.10. Kişisel Bilgi Formu	66
3.5. Araştırmanın Bağımlı Değişkenleri	66
3.6. Araştırmanın Bağımsız Değişkenleri	67

3.7. Araştırma İşlem Yolu	69
3.8. Çatışma özüm Programının Geliştirilmesi	69
3.9. Veri Toplama Araçlarının İşleyiş Süreci	70
3.10. Deneysel İşlemlerin Uygulanması	70
3.11. Veri özümleme Teknikleri	71

BÖLÜM IV

4.1. BULGULAR	74
----------------------	-----------

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIşMA VE ÖNERİLER	112
Sonuç ve Tartışma	112
Öneriler	118
KAYNAKÇA	120
EKLER	127

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1	Çatışmanın Nedenleri, Gösterilebilecek Tepkiler ve Olası Sonuçları	15
Tablo 2	Çatışmanın Kaynakları ve Çatışmaya Verilen Tepkiler	16
Tablo 3	Ben Dili Şeması	25
Tablo 4	Veli Yaş, Cinsiyet ve Medeni Hal Özellikleri	52
Tablo 5	Velilerin Eğitim Seviyesi, Çocuk Sayısı ve Ekonomik Durumu	53
Tablo 6	Araştırma Deseni	71
Tablo 7	Veri Toplama Araçlarının Uygulanma Süreci	72
Tablo 8	Çatışma Eğilimi Ölçeği'ne İlişkin Deney, Kontrol ve Normal Grubun Ön Test Puanları	75
Tablo 9	Grupların Çatışma Eğilimi Ölçeğinde ANOVA testine göre Karşılaştırılması	76
Tablo 10	ÇEÖ Deney Grubu Ön test ve Son Test Ortalama Puanlarının t-Testi Sonuçları	76
Tablo 11	ÇEÖ Kontrol Grubu Ön Test ve Son Test Ortalama Puanlarının t-Testi Sonuçları	77
Tablo 12	Aile Değerlendirme Ölçeği Problem Çözme Alt Ölçeği'ne İlişkin Deney, Kontrol ve Normal Grubun Ön Test Puanları	78
Tablo 13	Grupların Aile Değerlendirme-Problem Çözme Alt Ölçeği- ANOVA Testine Göre Karşılaştırılması	79
Tablo 14	ADÖ Problem Çözme Deney Grubu Ön-Test ve Son-Test ortalama Puanlarının t-Testi Sonuçları	79
Tablo 15	ADÖ Problem Çözme Kontrol Grubu Ön test ve Son test Ortalama Puanlarının t-Testi Sonuçları	80
Tablo 16	Deney, Kontrol ve Normal Grubun ADÖ İletişim Alt Ölçeği Ön Test Puanları	81
Tablo 17	Grupların Aile Değerlendirme-İletişim Alt Ölçeği- ANOVA Testine Göre Karşılaştırılması	82
Tablo 18	ADÖ İletişim Alt Ölçeği'nin Deney Grubu Ön Test ve Son test Ortalamalarının t-Testi Sonuçları	82

Tablo 19	ADÖ İletişim Alt Ölçeği'nin Kontrol Grubu Ön Test ve Son test Ortalamalarının t-Testi Sonuçları	83
Tablo 20	Deney, Kontrol ve Normal Grubun ADÖ Roller Alt Ölçeği Ön Test Puanları	84
Tablo 21	Grupların Aile Değerlendirme-Roller Alt Ölçeği-ANOVA Testine Göre Karşılaştırılması	85
Tablo 22	ADÖ Roller Alt Ölçeği'nin Deney Grubu Ön-Test ve Son-Test Ortalamalarının t-Testi Sonuçları	85
Tablo 23	ADÖ Roller Alt Ölçeği'nin Kontrol Grubu Ön Test ve Son test Ortalamalarının t-Testi Sonuçları	86
Tablo 24	Deney, Kontrol ve Normal Grubun ADÖ Duygusal Tepki Verebilme Alt Ölçeği Ön Test Puanları	87
Tablo 25	Grupların Aile Değerlendirme Ölçeğinin-Duygusal Tepki Alt Ölçeği- ANOVA Testine Göre Karşılaştırılması	88
Tablo 26	ADÖ Duygusal Tepki Verebilme Alt Ölçeği'nin Deney Grubu Ön Test ve Son Test Ortalamalarının t-Testi Sonuçları	88
Tablo 27	ADÖ Duygusal Tepki Verebilme Alt Ölçeği'nin Kontrol Grubu Ön Test ve Son test Ortalamalarının t-Testi Sonuçları	89
Tablo 28	Deney, kontrol ve normal grubun ADÖ Gereken İlgiyi Gösterebilme Alt Ölçeği Ön Test Puanları	90
Tablo 29	Grupların Aile Değerlendirme Ölçeğinin-Gereken İlgiyi Gösterme Alt Ölçeği- ANOVA Testine Göre Karşılaştırılması	91
Tablo 30	ADÖ Gereken İlgiyi Gösterme Alt Ölçeği'nin Deney Grubu Ön Test ve Son test Ortalamalarının t-Testi Sonuçları	91
Tablo 31	ADÖ Gereken İlgiyi Gösterme Alt Ölçeği'nin Kontrol Grubu Ön Test ve Son test Ortalamalarının t-Testi Sonuçları	92
Tablo 32	Deney, Kontrol ve Normal Grubun ADÖ Davranış Kontrolü Alt Ölçeği Ön Test Puanları	93
Tablo 33	Grupların Aile Değerlendirme Ölçeğinin-Davranış Kontrolü Alt Ölçeği- ANOVA Testine Göre Karşılaştırılması	94
Tablo 34	ADÖ Davranış Kontrolü Alt Ölçeği'nin Deney Grubu Ön Test	

	ve Son Test Ortalamalarının t-Testi Sonuçları	94
Tablo 35	ADÖ Davranış Kontrolü Alt Ölçeği'nin Kontrol Grubu Ön Test ve Son Test Ortalamalarının t-Testi Sonuçları	95
Tablo 36	Deney, Kontrol ve Normal Grubun ADÖ Genel İşlev Alt Ölçeği Ön Test Puanları	96
Tablo 37	Grupların Aile Değerlendirme Ölçeğinin-Genel İşlev Alt Ölçeği-ANOVA Testine Göre Karşılaştırılması	97
Tablo 38	ADÖ Genel İşlev Alt Ölçeği'nin Deney Grubu Ön Test ve Son test Ortalamalarının t-Testi Sonuçları	98
Tablo 39	ADÖ Genel İşlev Alt Ölçeği'nin Kontrol Grubu Ön Test ve Son test Ortalamalarının t-Testi Sonuçları	98
Tablo 40	Deney, Kontrol ve Normal Grubun SÖÖTÖ Öfke İç Alt Ölçeği Ön Test Puanları	99
Tablo 41	Grupların Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeğinin-Öfke İç Alt Ölçeği- ANOVA Testine Göre Karşılaştırılması	100
Tablo 42	SÖÖTÖ Öfke İç Alt Ölçeği'nin Deney Grubu Ön Test ve Son test Ortalamalarının t-Testi Sonuçları	101
Tablo 43	SÖÖTÖ Öfke İç Alt Ölçeği'nin Kontrol Grubu Ön Test ve Son test Ortalamalarının t-Testi Sonuçları	101
Tablo 44	Deney, Kontrol ve Normal Grubun SÖÖTÖ Öfke Dış Alt Ölçeği Ön Test Puanları	102
Tablo 45	Grupların Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeğinin-Öfke Dış Alt Ölçeği- ANOVA Testine Göre Karşılaştırılması	103
Tablo 46	SÖÖTÖ Öfke Dış Alt Ölçeği'nin Deney Grubu Ön Test ve Son test Ortalamalarının t-Testi Sonuçları	104
Tablo 47	SÖÖTÖ Öfke Dış Alt Ölçeği'nin Kontrol Grubu Ön Test ve Son test Ortalamalarının t-Testi Sonuçları	104
Tablo 48	Deney, Kontrol ve Normal Grubun SÖÖTÖ Sürekli Öfke Alt Ölçeği Ön Test Puanları	105
Tablo 49	Grupların Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeğinin-Öfke Sürekli Alt Ölçeği- ANOVA Testine Göre Karşılaştırılması	106
Tablo 50	SÖÖTÖ Öfke Sürekli Alt Ölçeği'nin Deney Grubu Ön Test ve Son test Ortalamalarının t-Testi Sonuçları	107
Tablo 51	SÖÖTÖ Öfke Sürekli Alt Ölçeği'nin Kontrol Grubu Ön Test	

	ve Son test Ortalamalarının t-Testi Sonuçları	107
Tablo 52	Deney, Kontrol ve Normal Grubun SÖÖTÖ Öfke Kontrol Alt Ölçeği Ön Test Puanları	108
Tablo 53	Grupların Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeğinin- Öfke Kontrol Alt Ölçeği- ANOVA Testine Göre Karşılaştırılması	109
Tablo 54	SÖÖTÖ Öfke Kontrol Alt Ölçeği'nin Deney Grubu Ön Test ve Son Test Ortalamalarının t-Testi Sonuçları	110
Tablo 55	SÖÖTÖ Öfke Kontrol Alt Ölçeği'nin Kontrol Grubu Ön Test ve Son test Ortalamalarının t-Testi Sonuçları	110

ÖZET

“ÇATIŞMA ÇÖZME EĞİTİMİNİN” ŞİDDET YÖNELİMLİ ÖĞRENCİLERİN VELİLERİNİN ÇATIŞMA ÇÖZME BECERİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Erem, F.

Yüksek Lisans, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. H. Zekavet Kabasakal

Bu araştırmada, Çatışma Çözme Eğitiminin şiddet yönelimli öğrencilerin velilerinin çatışma eğilimleri, öfke yönetim düzeyleri ve aile içi ilişkilerinin niteliği üzerine etkisi incelenmiştir.

Bu araştırmada Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir ortaöğretim okulunda 2007-2008 eğitim öğretim yılında gerçekleştirilmiştir. Araştırmada ön test-son-test kontrol gruplu yarı deneysel desen kullanılmıştır. Araştırma kapsamında deney grubunda yer alan öğrenci velilerine 10 hafta süresince Çatışma Çözme Eğitimi verilmiştir. Kontrol grubuna ise eğitim verilmemiştir.

Bu araştırmanın amacı, Çatışma Çözme Eğitimi Programının şiddet yönelimli olan öğrencilerin velilerinin davranışları hakkında farkındalık kazanmalarını ve kişiler arası çatışmaları yapıcı, barışçıl ve onarıcı bir biçimde çözmelerine yönelik bilinç oluşturmak ve bu programın çatışma eğilimleri, öfke yönetim düzeyleri ve aile içi ilişkilerinin niteliği üzerindeki etkisini ölçmektir. Bu nedenle araştırmanın bağımsız değişkeni deney grubuna uygulanan Çatışma Çözme Eğitim programı, bağımlı değişkenleri ise Çatışma eğilim düzeyi, öfke kontrol düzeyi ve aile içi ilişkilerin niteliğidir.

Çatışma Çözme Eğitim programı öncesinde ve sonrasında deney ve kontrol grubuna Çatışma Eğilimi Ölçeği, Sürekli Öfke ve Öfke Tarz Ölçeği, Aile

Değerlendirme Ölçeği uygulanmıştır. Deney ve kontrol grubunun çatışma çözümü ve farkındalık becerileri üzerinde anlamlı fark olup olmadığını test etmek amacıyla iki örneklem t testi ve ANOVA kullanılmıştır.

Yapılan istatistiksel analizler sonucunda deney grubunda yer alan kişilerin kontrol grubunda yer alan kişilere oranla çatışma eğilimlerinde düşme olduğu, aile değerlendirme ölçeğine bağlı olarak problem çözme, iletişim, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü, genel işlev konusunda deney grubu lehine anlamlı gelişme saptanmıştır. Bunun yanında öfke kontrol düzeylerinde artış olduğu görülmüştür.

ABSTRACT

Erem, F.

Postgraduate, Psychological Counseling and Guidance Programme

Adviser: Asist. Prof. Dr. H. Zekavet Kabasakal

RESEARCH OF THE EFFECT OF “CONFLICT RESOLUTION EDUCATION” PROGRAMME ON THE PARENTS OF VIOLENCE- ORIENTED STUDENTS WHOSE CONFLICT RESOLUTION SKILLS

Within this research, the effect of Conflict Resolution Education on tendency to conflict, anger management grade and qualitative of relationship in family which the parents of violence-oriented students has been examined.

Research has been carried out on one high school which is affiliated to the National Ministry of Education during the 2007-2008 education period. Pre-test, post-test, and semi experimental design with the control group have been used within the research. In the scope of the research, Conflict Resolution Education training has been provided to the parents of the experiment group for 10 weeks. The control group has not been provided with any training.

The aim of this research is to test whether the Conflict Resolution Education programme has effect on the conflict resolution and awareness providing skills in parents of violence-oriented students. For this reason, the independent variable of the research is the Conflict Resolution Education programme which was

applied to the experiment group, and the dependent variables are tendency to conflict, anger management grade and qualitative of relationship skills.

Before and after Conflict Resolution Education programme, the Tendency of Conflict Scale, Trait Anger Expression Inventory, Family Assessment Measure have been applied to the experiment and control groups. In order to test whether there is a difference between scales results of the experiment and control group, two independent samplings, t test and ANOVA, have been used in order to measure if there is any significant difference between the experiment and control groups.

According to the results of the statistical analyses, the experiment group's tendency to conflict was less than the control group. Depending on the family assessment measurement, problem solving, communication, providing emotional reaction, indicating care needed, control of behaviour, and general function, positive benefit developed from the experiment group. In addition to this, an increase in the level of anger management can be observed.

BÖLÜM I

GİRİŞ

Şiddet ülkemizde de giderek yaygınlaşan ve pek çok olumsuz sonuçları bulunan bir sorun haline gelmiştir. MEB tarafından eğitim ortamlarında şiddetin önlenmesi ve azaltılmasıyla ilgili olarak yürütülmekte olan çocuk ve gençlerin risklerden korunması amacıyla geliştirilen eylem planı mevcuttur. Bu eylem planında şiddetle başa çıkma konusunda aile müdahale alanlarından biri olarak belirlenmiştir (MEB, 2006). Bu konuda öğrencilerin müzakere ve arabuluculuk eğitimini kapsayan bir proje de yürütülmektedir. (Törnüklü:2006) öğrencilerin çatışma çözümü, öfke kontrolü, etkili iletişim becerilerine sahip olması okulda karşılaştığı sorunlarla başa çıkmasını kolaylaştıracak ve beraberinde şiddetin azalmasına yol açacaktır. Öğrencinin bu becerileri kazanmasında aile kritik bir öneme sahiptir. Bu çalışmanın amacı, okuldaki şiddeti önleme ve azaltmada aile eğitim gruplarının etkililiğini test etmektir. Çalışmada lise düzeyindeki öğrencilerin ailelerine yönelik eğitim programı hazırlanarak, grup oturumları şeklinde uygulanmıştır. Çalışma deneysel boyutlu olarak planlanmıştır. Birçok genç ve yetişkin, çatışmayı(kişiler arası anlaşmazlığı)çözmede en etkili yolun şiddet olduğuna inanmaktadır. Araştırmalar, şiddete ve saldırganlığa yönelik davranışların yaşamın erken dönemlerinde öğrenildiğini göstermektedir. “Sosyal Öğrenme Teorisi”nde Bandura’nın belirttiği gibi saldırganlık kadar saldırgan olmamak da öğrenilebilir bir davranıştır.

1.1.Araştırmanın Amacı

Okul ortamında şiddetin önlenmesi ve azaltılması konusunda yapılan araştırmalarda aile en önemli risk ve koruyucu faktör olarak yer almaktadır.Bu çalışma hem ailedeki iletişim yapısı ile şiddet bağlantısı etkileşiminin incelenmesi hem de deneysel yöntemlerle (aileler grup eğitim) müdahale sürecini içermesi açısından önemlidir. Şiddetin kaynaklarından biri olarak ailede, aile içi iletişim süreçlerinin iyileştirilmesi, öğrencinin model aldığı anne ve babanın davranışlarında doğru iletişim biçimlerini kullanılması önemli görülmektedir.Bu eğitim programı çerçevesinde ailelere, çatışma ve müzakere ve arabuculuk ,etkili iletişim becerileri, etkili dinleme ve öfke kontrolü alanlarında bilgi ve yeni davranışlar kazandırılması hedeflenmiştir. (Türnüklü ,2006; Kabasakal ,2001)

Bu araştırmanın iki temel amacı bulunmaktadır. Bunlar;

1. “Çatışma Çözme Eğitimi Programı”nın velilerde davranışları hakkında farkındalık kazanmalarını ve kişiler arası çatışmaları yapıcı, barışçıl ve onarıcı bir biçimde çözmelerine yönelik bilinç oluşturmak.
2. “Çatışma Çözme Eğitimi Programı”nın şiddet yönelimli öğrencilerin velilerinin velilerin çatışma eğilim düzeyleri, öfke kontrol durumları ve aile işlevlerinin niteliği üzerindeki etkisini ölçmek.

Yukarıdaki amaçlar çerçevesinde araştırma gerçekleştirilmiştir.

1.2. Araştırmanın Önemi

Çocuğun içinde büyüdüğü aile ortamının ona neler verdiğini ya da ondan neler götürdüğünü ve etkilerinin çocuğun ileriki yaşamı boyunca yaşadığı gerçeği karşısında ailenin yetişen nesiller ve toplumsal yaşam için ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu belirtmek gerekir. Bu nedenle çocuklara ve geleceğinin yetişkinlerinin olduğu ve büyüdüğü ortam olan ailede diyalog, pozitif disiplin ve kaliteli iletişim hayati önem taşımaktadır. Özellikle çatışmaların ve şiddetin ergenler arasında yaygınlaştığı günümüzde, çocuklar ve gençlerle yapılan çalışmalar yanında ailenin de üzerine eğilmesi gereken önemli bir nokta olduğu düşünülmektedir. Çatışmalar iletişimsizlikten ya da yanlış iletişim tarzından ortaya çıktığı düşünülürse

doğru iletişim yanında, sorunları diyalog yoluyla müzakere etmek hedeflenen bir çatışma çözüme yollarından biridir.

Ailenin çocukların sosyal-kültürel ve kişilik anlamında büyük etkisinin olduğu günümüzde geçerliliği kabul edilen bir yargıdır. Ergenlerde şiddete yönelik davranışları belirlemek, sebeplerini araştırmak ve bu konuda aile ortamının ve ailenin çocuğa aktardığı eğitim yaşantısı yanında tutum ve tavırlarının ergenlerdeki şiddetin oluşmasında etkili olduğu bilinmektedir. Günümüzde şiddetin ergenler ve gençler arasında bu kadar çok yaygınlaştığı göz önüne alınırsa ailenin şiddete yönelimine de etkin ve öğretici payının olduğu inkar edilemez. Ergenlerde görülen ve artış gösterdiği gözlenen şiddetin ortadan kaldırılarak yerine anlaşmazlıklar ve yaşanan problemler karşısında yapıcı, barışçıl yöntemlerle çözümlenmesini sağlamak ve bunun nesillere aktarılması ve kalıcılığını sağlamak adına Aile Eğitiminin önemi ortay çıkmaktadır.

Günümüzde yurt dışında ve ülkemizde yüksek düzeylere ulaşan gençler arası şiddet ve buna bağlı olarak okullarda gelişen şiddet önemli bir halk sağlığı sorunu olarak görölmektedir. Birçok genç, çatışmayı çözümenin etkili yolunun şiddet olduğunu düşünmektedir. Araştırmalar, şiddete ve saldırganlığa yönelik davranışların yaşamın erken dönemlerinde öğrenildiğini göstermektedir. Saldırganlık da diğer sosyal davranışlar gibi öğrenilmiş, başka bir deyişle sonradan kazanılmış bir tutumdur (Uysal, 2003:5).

şiddet aile içinde çatışmaların çözümlenmesinde kullanılan erguman olarak çocuk tarafından aile içinde öğrenilmektedir. Bu durum kişini belleğine işlemekte, kabul görmekte, uygulanmakta ve daha sonra da “çatışma çözüm stratejisi” olarak bir sonraki kuşağa çocukla aktarılmaktadır (Yıldırım, 2006:36). Bu nedenle öğrenmenin ilk yeri olan ailede öğrenilen şiddet kaynaklı çatışma çözüm yollarının yapıcı ve barışçıl hale getirilebilmesi için Aile Eğitim çalışmalarının yüksek bir önem arz ettiği görölmektedir.

1.3. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın amacı doğrultusunda belirlenen belirli sayıdaki şiddet eğilim olan öğrencilerin velilere uygulana Çatışma Çözme Eğitimi doğrultusunda Öfke kontrolünü sağlama, aile içi ilişkilerin niteliğinde yükselme ve çatışma eğilimlerinde düşme sağlanmaya çalışılmıştır. Verilen eğitim sonucunda aşağıdaki denenceler sınanmıştır. Denenceler:

1. Çatışma Çözme Programına katılan kişilerin Çatışma Eğilim düzeyleri katılmayanlara göre daha düşüktür.
2. Çatışma Çözme Programına katılan kişilerin aile değerlendirme ölçeğine ilişkin sonuçları katılmayan kişilere göre daha düşüktür.
3. Çatışma Çözme Programına katılan kişilerin öfke yönetim düzeyleri katılmayanlara göre daha yüksektir.

1.4. Sayılılar

1. Araştırmada kullanılan ölçme araçları geçerli ve güvenilirlerdir.
2. Programa katılan ana-babalar Çatışma Eğilimi Ölçeği (ÇEÖ), Sürekli Öfke-Öfke Tarzı Ölçeği (SÖÖTÖ), Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ) sorularına samimi cevaplar vermişlerdir.

1.5. Sınırlılıklar

1. Araştırma, “Çatışma Çözme Eğitimi Programı” nın deney grupları üyelerine uygulanmasıyla, uygulanan tutum ölçeklerinde değişen tutumlar ile sınırlıdır.
2. Öğrencilerin seçiminde Sınıf Rehber Öğretmenlerinin ve Okul İdaresinin gözlemleri ve kanaatleri, Okul Aile Birliği'nin Aileler ve çocuklarla girdikleri diyalog sonucu doldurdukları gözlem formları, Akran Arabuluculuğu ve Müzakere Eğitimi Programı doğrultusunda yapılan arabuluculuk sonucu 2 ve

2'den fazla anlaşmazlık nedeniyle arabuluculuk yapılmış öğrencilerimiz, Disiplin Kurulu Tutanakları ve Raporları ve Okul Rehberlik Servisi'nin gözlemlerine ve yaptığı çalışmalara dayalı tespit edilen öğrencilerle sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Çatışma: Birinin davranışları öbürünün gereksinimlerine ters düşüyor, karşılanmasını engelliyor ya da değerleri birbirine uymuyorsa, bu kişiler arasında ortaya çıkan anlaşmazlığa çatışma denir (Gordon, 1996:153).

Müzakere: Müzakere, benzer ya da farklı çıkar ya da gereksinimlere sahip ve ortak anlaşmaya varmak isteyen kişilerin birlikte çalıştıkları bir süreçtir (Johnson ve Johnson, 1995, a; Türnüklü, 2006:51).

Arabuluculuk: Arabuluculuk, tarafsız olmayan, nötr, üçüncü bir kişinin desteğiyle, iki veya daha fazla kişinin aralarındaki çatışmalarını yapıcı ve barışçıl olarak çözmek için yapılandıkları bir süreçtir (Kressel, 2000; Karip, 1999; Johnson ve Johnson, 1995, a; Türnüklü, 2006:69).

İletişim: Bilgi üretme, aktarma ve anlamlandırma sürecidir (Dökmen,1997:19).

Öfke: Öfke doyurulmamış isteklere, istenmeyen sonuçlara ve karşılanmayan beklentilere verilen son derece doğal, evrensel ve insanı duygusal tepkidir. (Soykan, Kriz:29).

Şiddet: Her türlü silahlı ya da silahsız, kendisine veya bir başkasına, hayvan veya cansız bir varlığa acımasız fiziki güç ihtiva eden harekettir (Cumberbatch, G.).

Saldırganlık: Saldırganlık; başka insanlara ve varlıklara zarar vermeyi amaçlayan bir davranış (tepki) olarak, hem bu yönde ve hem de bu yöndeki bir tepkiyi önleme yönünde düşünülmelidir. Bir başka deyişle, söz gelimi hem zarar vermek isteyen hem de bu eylemi engellemek isteyen güvenlik güçlerinin eylemi saldırganlık kapsamına girer (Usal, Kuşluvan; 1998:219).

1.7. Kısaltmalar

ÇEÖ: Çatışma Eğilimi Ölçeği

ADÖ: Aile Değerlendirme Ölçeği

SÖÖTÖ: Sürekli Öfke ve Öfke Kontrol Ölçeği

BÖLÜM II

GENEL BİLGİLER

2.1. Çatışma Kavramı

Çatışmanın sözlükteki eş anlamları uyuşmazlık, zıtlasma ve savaştır. Gordon insan ilişkisi modelinde, birinin davranışları öbürünün gereksinimlerini ters düşüyor, karşılanmasını engelliyor ya da değerleri birbirine uymuyorsa, bu kişiler arasında ortaya çıkan anlaşmazlığı çatışma olarak tanımlamıştır (Gordon, 1996:153).

Coser'in tanımına göre; "çatışma iki yada daha fazla kişinin güç, mevki ya da sınırlı kaynaklar için rekabet etmesi" dir. Öncelikler, genel değerler ihtiyaçlar ve açmalar çakıştığı zaman farklılıklar ortaya çıkar. Farklılıklar anlaşmazlığa dönüşünce, çatışma ortaya çıkar. Ancak bu farklılıklar gerçekten çok, bireylerin onları algılamasına dayanır (Kite, 2007:184-185).

Çatışma kendi başına olumlu ya da olumsuz değildir; olumlu ya da olumsuz olan çatışmaya gösterilen tepkilerdir. Çatışmaya gösterilen tepki insanı yıkıcı ve yarışmacı bir deneyim yaşamasına neden olabileceği gibi, gelişme olanağı sunan yapıcı bir deneyim sunabilir (Crawford ve Bodine, 1996).

İnsan çatışmalar içerisinde kendini ve başkalarını tanıma olanağı bulur. Çatışmalarını çözerken diğer insanlarla iletişime girerek gelişir; çünkü, insan kişiliği ilişkiler içerisinde oluşmakta ve gelişmektedir. Çatışma yaşamın ve toplumsal bir varlık olmanın doğal bir kaçınılmaz bir sonucu olduğuna göre; çatışmalara yapıcı bir biçimde tepki vererek, gelişme olanağını yakalamak gereklidir. Çatışmaların yapıcı bir biçimde çözmek ise, çatışmanın nedenlerine ve çatışma çözme ilkelerine ilişkin bir anlayışın geliştirilmesiyle olanaklıdır. Bu anlayış toplumsal yaşama aktarıldığında ise, barışçıl yollar kullanılarak, şiddetin üstünden gelinebilir (Taştan, 2006:5).

Çatışma, çevreden veya içten gelen isteklere, içgüdülere, arzu ve dürtülere karşı yapılan, devamlı bir zihni mücadeledir (Ziyalar, 1981; Profeta 2002:23).

Baron çatışma tanımlarının şu ortak yanlarını saptamıştır:

1. Çatışma; bir “ya hep ya hiç” durumunda kişiler veya gruplar arasındaki karşıt çıkarları içerir.
2. Çatışmanın varolması için bu tür birbirine zıt çıkarların algılanması tanınması gerekir.
3. Çatışma, her iki tarafında çıkarlarını, karşı tarafın engelleyeceğine/bozacağına (veya halihazırda engellediğine/bozduğuna) inanmayı kapsar.
4. Çatışma bir süreçtir; bireylerin veya grupların varolan ilişkileri içinde gelişir ve onların geçmişteki etkileşimlerini, bu etkileşimlerin yer aldıkları bağlamları yansıtır.
5. Çatışma, bir veya her iki tarafın , diğerinin hedeflerine set çekici davranış/eylemlerini ima eder (Yağcıoğlu, 1997:5)

Wilmot&Wilmot’a göre çatışma iyi ya da kötü değerlendirilemez, olay kişilerin paylaştıkları iletişimdir. İletişim açısından ele alındığında ise çatışma, birbirine bağlı en az iki kişi arasında, birbirine zıt amaçların algılanması, yeterli miktarda olmayana bir şeyin paylaşılması ve bir tarafın amacına ulaşmasında diğer tarafın olaya karışması sonucu çıkan ifade edilmiş bir mücadeledir. Taraflar birbirleriyle iş birliği içinde ama birbirlerine zıt iki tarafı temsi ederler. Kişiler arası çıkan çatışmalarla ilgili yaygın bazı varsayımlar vardır. Bunlar:

1. Uyumlu olmak normal, çatışmaya girmek anormaldir.
2. Çatışma ve anlaşmazlık aynı olgudur.
3. Çatışma patolojiktir.

4. Çatışmanın önlenmesinden, azaltılmasından veya üstesinden gelinmesinden bahsedilir ama haklı nedenlere dayandığı zaman kışkırtılmasından, şiddetlendirilmesinden söz edilmez.
5. Çatışma kişilik problemlerinin sonucu olarak görülür.
6. Çatışma içinde olmak kızgınlık duygusunu taşımayı gerektirir (Wilmot&Wilmot, 1978; Pekkaya 1994:4).

Blakeway'de (1988. s. 75-76) makalesinde çatışmalarla ilgili birkaç temel düşünceyi özetler:

1. Çatışma, yapıcı ve yıkıcı sonuçları olabilen doğal bir süreçtir.
2. Çatışma, kişiler, gruplar, toplumlar, ülkeler arasındaki tüm önemli ilişkilerin doğasında vardır.
3. Çatışmaların çok değişik nedenleri olabilir. Ancak çoğunun altında yatan en önemli neden kişi olarak kimlik arayışı yanlış benlik duygusudur.
4. Kişiler problemlili değildirler, problemleri olabilir.
5. Değişik nedenleri ve çözümleri olan çok çeşitli çatışma türlerinden söz edilebilir.
6. Çatışmaların ne yolla çözümlenebileceği veya önlenebileceği konusunda bir çalışma ve alıştırma yapma söz konusudur.
7. Çatışmalarla başa çıkma yolları tartışan tarafların kendileri tarafından bizzat kullanılabileceği gibi, tarafsız olarak yardımı istenen üçüncü şahıslar tarafından da kullanılabilir.
8. Çatışma iletişim yoluyla yapıcı bir şekilde çözümlenebilir.
9. Çatışmalar çözüm bulma becerisi durumun analizini yapma, tarafları bir araya getirme, tarafları rekabet ortamından alarak problem çözme alanına yönelme,

işbirliği ve güven yaratma, gözlem yapma, dinleme ve konuşma gibi iletişim becerilerini kapsar.

10. Çatışmalara çözüm bulma, üretici sonuçlar almaya yönelik bir problem çözme sürecidir (Blakeway 1988; Pekkaya 1994:5).

2.1.a.Çatışmanın Kaynakları

çatışmaya kaynaklık eden çeşitli etkenler bulunmaktadır. Bunlar:

- **Temel Gereksinimler**

İnsanlar arasındaki anlaşmazlıklar genellikle ait olma, eğlence ya da özgürlük gibi temel gereksinimleri karşılama ihtiyacından meydana gelmektedir.

- Ait olma gereksinimlerimiz, Sevgi, saygı görmek, işbirliği yapma fırsatımızın olduğu yerlerde ilişkilerimizin devam etmesi ve gelişmesi ile karşılanır.
- Güç gereksinimimiz başarma, kazanma, saygı görme ve kabul edilme ihtiyacı ile karşılanır.
- Özgürlük gereksinimiz yaşamımızda kendi seçimlerimi yapmamız ile karşılanır.
- Eğlence gereksinimimiz eğlenme faaliyetleri karşılanır.

Schrumpf, Crawford ve Bodine (2007) İnsanların ya da durumların kişilerin belli şekilde davranmasına neden olduğu inancı doğru olmadığını, davranış şekillerinin altında ihtiyaçlar yattığını belirtmektedirler (Schrumpf, Crawford ve Bodine; 2007:19).

- **Sınırlı Kaynaklar**

Kaynaklar kişilerin temel ihtiyaçlarının karşılandığı eşya, zaman, okul araç gereçleri ya da bunların kombinasyonları değerlendirilebilir. Bu kaynakların yetersiz veya sınırlı olması kişiler arasında anlaşmazlıkların yaşanmasına neden olmaktadır. Bodine, Crawford ve Schrumpf (2002) sınırlı kaynakların neden olduğu anlaşmazlığın çözümünün, diğer nedenlere göre daha kolay olduğunu

belirtmektedir. İnsanlar işbirliği veya paylaşım gibi sosyal becerileri öğrenebilmekte ve buna bağlı olarak çıkarları gereği paylaşmayı ve bölüşmeyi öğrenebilmekte ve seçebilmektedirler. Bunun yanı sıra esas problem paylaşılmayan sınırlı kaynakların bölüşülememesinin altında yatan doyurulamamış temel psikolojik nedenlerin yatması durumunda başlamaktadır (Türnüklü;2006:20).

- **Değerler, Öncelikler ve İlkelerde Farklılıklar**

Bireylerin değerler sistemi, öncelik verdikleri ve ilkeleri verdiği konular farklı olabilir. Farklı değerlere sahip önceliklere ve ilklere sahip kişiler, sözde “aynı” çevreyi farklı biçimlerde algılayabilir, çevredeki farklı uyarıcılara öncelik tepki verebilirler.

Değer farklılıklarından kaynaklanan sorunlar, çözümü en zor sorunlardır.

2.1.b. Çatışmanın Olumlu Yönleri

Çatışma kavram olarak genelde olumsuz çağrışımlar oluştursa da bazı özellikleriyle olumlu niteliklere ve sonuçlara da sebep olduğundan bahsedilebilir. Çatışmanın başlıca olumlu yönleri:

- Sorunları açığa çıkarır.
- Sorunları çözüme ulaştırır.
- Değişimin öncülüğünü yapar.
- Farklılıklara karşı anlayışlı olmayı öğretir.
- Öfkeyi dağıtır.
- Diğer insanların ihtiyaçlarının fark edilmesini sağlar.
- Ortak amaçlara odaklanmayı sağlar.
- Ekip ruhu üzerinde birleştirici, bağlayıcı, pozitif bir etki yapar.
- Sağlıklı bir diyalog geliştirilmesi sağlar.
- İnsanları sorunları konuşmak ve yeni fikirler üretmek için motive eder.
- Var olan sistemlerin eksikliklerini ve kusurlarını ortaya çıkarır.

2.1.c. Çatışma Çözümü

Çatışma yaşamın ayrılmaz bir parçası olduğuna göre onun kötü, anormal ya da gereksiz olarak nitelendirilmesi mümkün değildir (Moore, 1987). Çatışma çözme kavramı genel olarak, “uzlaşma süreci” olarak görülmektedir. Mauren (1991), tarafların çatışmalarını başarılı bir şekilde çözmek için bir araya gelerek yaptıkları çalışma sürecine çatışma çözme olarak tanımlamıştır. Duryca (1992), çatışma çözümünü tarafların ihtiyaçlarının temel alındığı pazarlık süreci olarak tanımlamıştır. Çatışma çözme kavramının tanımlarına bakıldığında yapıcı bir süreç olarak tanımlandığı görülmektedir. Fakat çatışma çözümede yıkıcı yolların da kullanıldığı bilinmektedir. Bunlar savaş, düello, pazarlık, hakem kararı vb. olabilmektedir.

Çatışma yaşayan birey, çatışmalarını çözmek için farklı davranışlar gösterebilir. Blake ve Mountan (1964), Hall (1969), Rahim (1983) çatışma çözmeyi değişik adlar, fakat benzer tanımlarla beş davranış biçimiyle açıklamışlardır.

1. Kavga-Zorlama (Forcing): Taraflardan birinin kendi istek ve arzularını karşı tarafa zorla kabul ettirme durumudur. Gerekirse bunun için saldırganlık, fiziksel şiddet, kaba kuvvet, hakaret kullanılır. Taraflardan birinin kazanabilmesi için diğerinin kaybetmesi gerekmektedir. Kavga tepkisine sahip kişiler karşılarındakine baskı uygulayarak kazanmak isterler. Bu davranış genellikle taraflar sorunları üzerinde konuşmak istemedikleri ya da birbirlerinin gereksinimlerine önem vermedikleri zaman ortaya çıkar. Kavga genellikle tarafların sorunu birbirlerinin bakış açısından göremedikleri zaman ortaya çıkar. Bu kişiler arasında iletişim problemi vardır.Sorunlarını konuşarak ve birbirini anlayarak çözmeye çalışmanın yerine dayatmacı ve saldırgan bir yaklaşım görülmektedir.
2. Kaçınma (Avoidance) : Bireylerin genelde hiç umutlarının olmadığı zamanlarda görülen bir çatışma çözme yöntemidir. Taraflar birbirinin isteklerine karşı kayıtsız kalmakta, bir araya gelerek çözüm bulmaya çalışmazlar. Çatışmadan kaçma bir kazan-kaybet yaklaşımıdır. Bu davranış benimsendiğinde birey temel psikolojik ihtiyaçlarından vazgeçer. Bu nedenle

kendi yaşamları üzerinde denetim kurmkat zorlanırlar ve insanların kendilerini kullandıklarını düşünerek gizli öfke duygus geliştirirler.

3. Uyma (Accomadation): Tarafların kendi isteklerini göz ardı ederek karşı tarafın isteklerini yerine getirme eğilimidir. Bu davranışı seçmiş olan bireylerin amacı kabul edilme isteğidir. Karşı tarafın söylediklerine aynen uyarlar işbirlikçidirler.
4. Uzlaşma (Compromise): Uzlaşma için taraflardan birinin kendi isteklerin, n bir kısmından vazgeçerek ve karşı tarafın isteklerinden bir kısmının yapılarak iki istek arasında ortak bir yol bulma çabasıdır.
5. Problem çözme-işbirliği(Collaboration): Çatışma yaşayan kişiler birbirlerini suçlamadan ve birbirlerine zarar vermeden sorunların üzerinde odaklaşmasıdır. İşbirliği için iletişimin önemli olduğuna inanırlar. İşbirliğine yatkındırlar. Empati kurarak karşı tarafı anlama durumları vardır. Çatışan her iki tarafın da çıkarlarının gözetildiğinde anlaşmanın sağlanacağına inanırlar (Koruklu; 2003:6-7).

Çatışma çözme davranışını, Smith ve Sidwell (1990) üç ana başlık altında toplamıştır. Bunlar *kaçınma*, *saldırganlık*, *problem çözmedir*.

- 1- Kaçınma davranışını gösteren birey, problem ortaya çıktığı zaman sorundan kaçmayı ya da reddetmeyi tercih eder. Bazen problem olduğunu bile kabul etmez. Çözüm için uğraşmasına gerek yoktur. Çünkü onun için ortada problem ya da anlaşmazlık diye bir durum yoktur.
- 2- Saldırganlık, çatışma ortaya çıktığında taraflardan birinin karşı taraf üstünde güç kullanarak sorunu çözmeye ya da ortadan kaldırmaya çalışmasıdır. Bu kişilerin kabul ettiği görüş “benim kazanmam için sen kaybetmelisin” dir. Bu davranış genellikle taraflar problem üstünde konuşmak istemedikleri ya da birbirlerinin gereksinim ve isteklerine önem vermedikleri durumlarda önem kazanır. Konuşmak yerine karşı tarafa saldırarak ya da şiddet uygulayarak bir çözüme ulaşmaya çalışırlar.

- 3- Problem çözüme davranışını kullanan taraflar birbirlerini suçlamadan, hakaret etmeden, birbirlerine zarar vermeden sorunun üzerine odaklaşırlar. Bu kişiler ortada bir problemin olduğunu bilirler ve çözüm için de çeşitli seçeneklerin bulunması gerektiği üzerinde durular. Daha sonra da her iki taraf için en iyi olan çözüm üzerinde uzlaşırlar. Bu çözümden her iki taraf da kazançlı çıkar (Koruklu; 2003: 8-9)

Öğülmüş (2001) kişilerin sorunlar karşısında üç tip tepki gösterdiklerini belirtmiştir. Bu tepkiler:

- 1- Sert Tepki: Sert tepki gösteren kişiler, başkalarıyla anlaşmazlığa ya da çatışmaya düştükleri veya aralarında bir çatışma çıktığı zaman güç kullanma yoluna başvururlar. Bağırıp çağırarak, karşı tarafı tehdit ederek, vurarak, kırarak, döverek vb. kendi çözüm önerilerini uygularlar.
- 2- Yumuşak Tepki: Yumuşak tepki gösteren kişiler tatsızlığın daha büyük ve ciddi bir hale gelmemesi için geri çekilirler, sorunlar karşısında kolayca pes ederler veya kendi isteklerinden vazgeçerler.
- 3- İlkeli Tepki: İlkeli tepkiyi kullanan kişiler için önemli olan, sorunlar karşısında her iki tarafına da anlaşmaya ve uzlaşmaya varacağı bir çözüme ulaşmaktır. Çünkü çözümün kalıcılığı adil olma oranı kadardır.

Yukarıda tanımlanan üç farklı tepki, üç farklı sonuca yol açar:

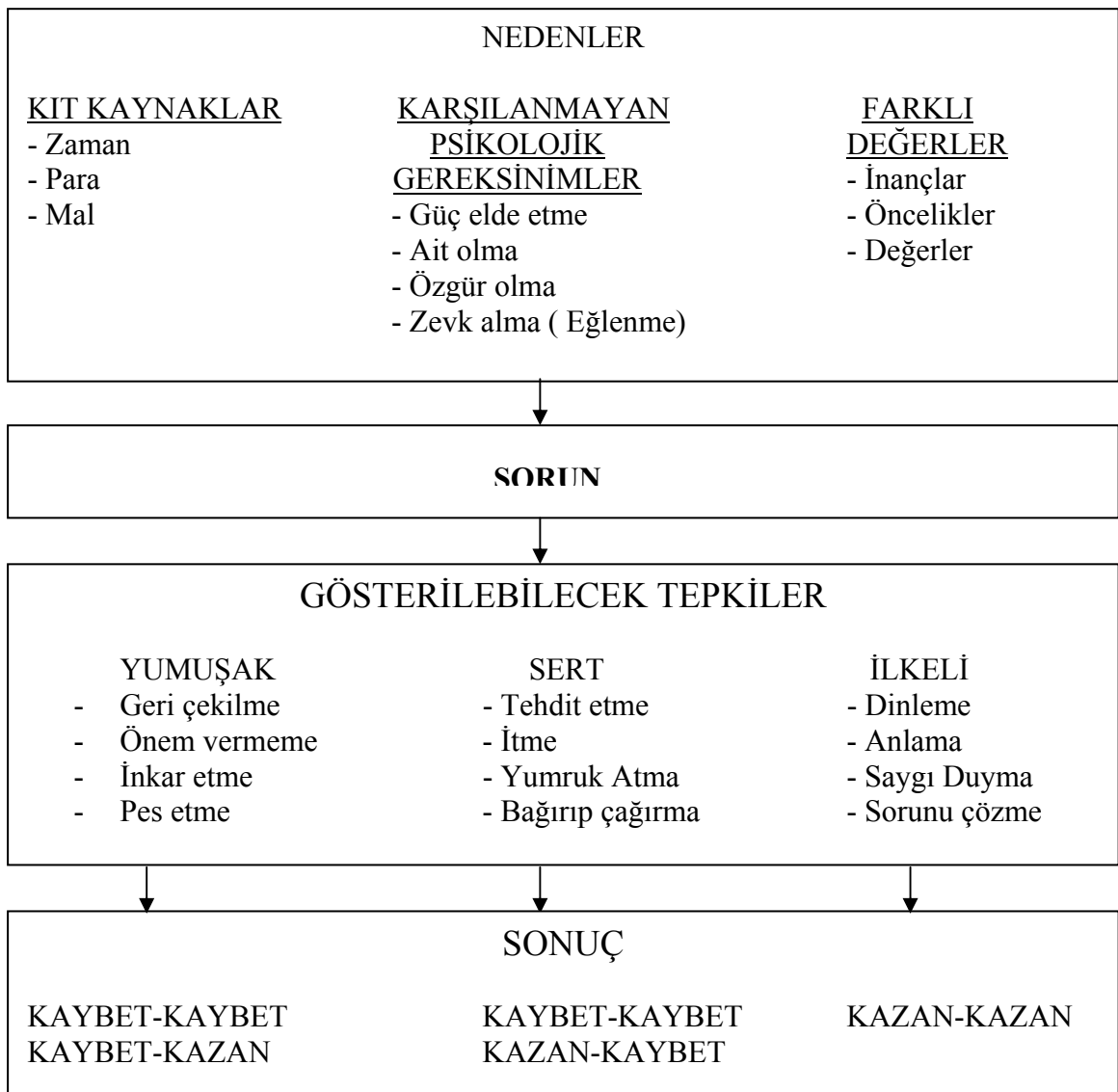
- 1- Taraflardan biri kazanır, diğeri kaybeder (Kaybet-Kazan).
- 2- Her iki taraf da kaybeder (Kaybet-Kaybet).
- 3- Her iki taraf da kazanır (Kazan-Kazan) (Öğülmüş; 2001:19).

2.1.d. Çatışmanın Nedenleri, Gösterilebilecek Tepkiler ve Olası Sonuçları

Yukarıda verilmiş olan çatışmanın kaynakları, çatışma karşısında verilen tepkiler ve sonuçları Tablo 1 (Öğülmüş, 2001) ve Tablo 2’de (Scrumphf, Crowford ve Bodine, 2007) verilmiştir:

Tablo 1
Çatışmanın Nedenleri, Gösterilebilecek Tepkiler ve olası Sonuçları

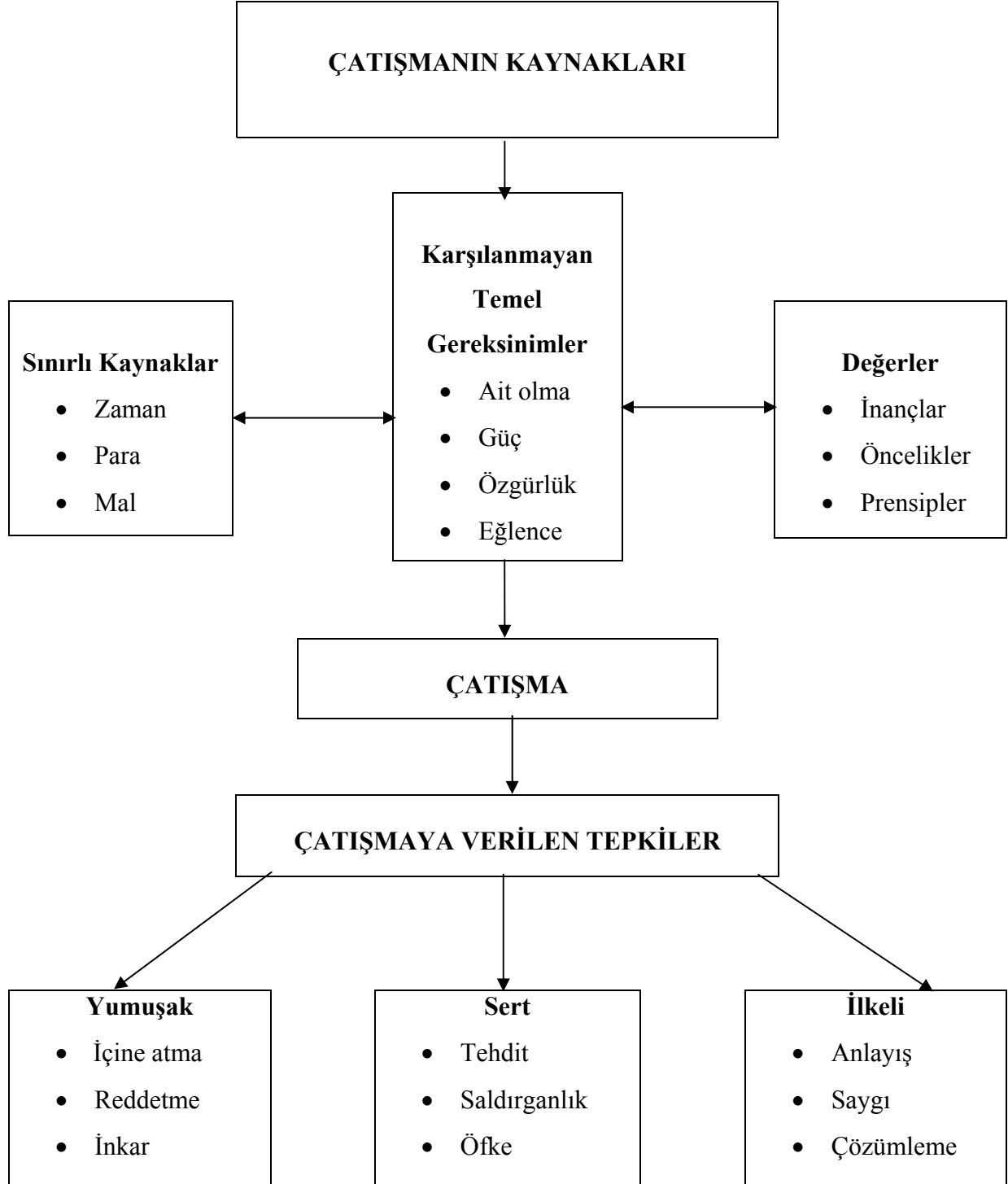

(Öğülmüş;2001:20).

2.1.e. Çatışmanın Kaynakları ve Çatışmaya Verilen Tepkiler

Schrumpf, Crawford ve Bodine (2007)'e göre Çatışmanın kaynakları ve Çatışmaya verilen tepkiler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2
Çatışmanın Kaynakları ve Çatışmaya Verilen Tepkiler

2.2. Çatışma Çözüm Sürecinde Öfke

Schrumpf, Crawford ve Bodine (2007); öfke duygusunun güçlü bir duygu olduğunu ve gereksinimimizin karşılanmadığının sinyali olduğunu belirtmişlerdir. Öfke her ne kadar olumsuz bir duygu olarak değerlendirilse de, öfke nötr olduğunu yani olumsuz ya da olumlu olmadığını ifade etmektedirler. Ancak insanlar öfkelerini olumlu ya da olumsuz gösterme yollarını seçerler (Schrumpf, Crawford ve Bodine; 2007:80).

2.2.a. Öfke Nedir, Ne İşe Yarar?

Soykan (Kriz Dergisi 11 (2) 19-27:21) öfkenin ne olduğunu ve ne işe yaradığını aşağıdaki maddeler halinde belirtmiştir:

- Öfke, son derece normal ve yaşamın sürdürülmesi için gerekli bir duygudur.
- Öfke, duygusal bir tepkidir.
- Öfke, uyarıcı bir işarettir.
- Öfke, kişiyi tehditlere karşı uyarır ve kendisini korumasını sağlar.
- Öfke, yeni öğrenmeler için motivasyon kaynağıdır.
- Öfke, sınırlandırılabilirdiği sürece sağlıklıdır ve işe yarar.
- Öfke, kontrol edilmediğinde kişiyi kendisi ve çevresi için son derece zararlı olabilir.
- Öfkenin, sağlıklı ve işe yarar olabilmesi için inkar edilmemesi, bastırılmaması ve öncelikle kabul edilmesi, tanınması ve kontrollü bir biçimde ifade edilebilmesi gerekir.

2.2.b. Öfke Ne Değildir?

Soykan (Kriz Dergisi 11(2) 19-27:22) öfke hakkında yanlış biline şeyleri ifade ederek, öfkenin ne olduğu ve fonksiyonu hakkında yanlış bilinen şeyleri de öfkenin ne olmadığını yine maddeler halinde özetlemiştir:

- Öfke bir problem çözme aracı değildir.

- Öfke bir öç alma veya intikam yolu değildir.
- Öfke başkalarını suçlama biçimi değildir.
- Öfke şiddet göstermeye veya suç işlemek için bir neden değildir.
- Öfke başkalarını kontrol etme yolu değildir.
- Öfke bir haklı olma yolu değildir (Soykan, Kriz Dergisi 11(2) 19-27:22).

2.3. Çatışma Çözüm Yolu Olarak Saldırganlık

Schrumpf, Crawford ve Bodine (2007), saldırganlığı öfkeyi göstermenin bir yolu olarak belirtmişlerdir. Saldırgan olmak sözel ya da fiziksel olarak karşıdaki kişiye hücum etmek, kavga etmek, aşağılamak, isim takmak gibi davranışları içermektedir. Saldırgan davranmak genel olarak karşıdaki kişiyi saldırgan olmaya ya da o kişiden uzaklaşmaya veya olayın daha da büyümesine neden olur (Schrumpf, Crawford ve Bodine; 2007 s. 80).

Baer'e göre saldırganlık; diğer insanlara karşı, onların değerini azaltmaya yönelik harekettir. Saldırgan davranışın amacı, aşağılamak, baskın olmak ya da kendi gerçek duygu ve düşüncelerini bastırarak diğer insanı küçük düşürmek veya küçük göstermektir. Saldırgan insan da kendi için başkalarının hakkını hiçe sayarak veya hakkını çiğneyerek kendini yükseltmeye çalışan bireydir. Karşıdaki kişinin davranışlarından ziyade kişilik haklarına saldırmak olarak nitelendirilir (Tucker, Weaver, 1983; Kaya, 2001:20).

Freud saldırganlık içgüdüsünün birçok duygu ve düşüncenin kaynağı olarak görmüştür. Saldırgan davranışın başka insanlar üzerinde güç kullanma amacından dolayı ve başkalarına karşı düşmanlık duygularının, tutumlarının beslenmesi sonucu ortaya çıktığı düşünülmektedir (Özer, 1994; Tataker, 2003:17).

Deluty (1985) saldırgan davranış özelliklerini aşağıdaki gibi listelemiştir:

1. Fiziksel Saldırı (vurma, itme, ısırma vs.)
2. Sözel saldırı (alay etme, küçümseme vs.)
3. Başkalarına uygun olmayan jestlerde bulunma (birine dilini çıkarma vs.)
4. Başkasının adına karar verme

5. Bir tartışmada birinin güçsüzlüğünden yararlanarak ezmeye çalışmak (bağırp çağırma, yüksek sesle ve jestler yaparak konuşma vs.)
6. Diğer insanlara emir verir gibi konuşma
7. Gereksiz ya da uygunsuz istemlerde bulunma
8. Can sıkıcı, gereksiz davranışlarda bulunma
9. Uygunsuz zamanlarda, yüksek sesle konuşma y ada haykırmak, nara ve çığlık atmak (Tatakter, 2003: 17).

Pasif Saldırganlık

Öfkeyi göstermenin yollarından biri, pasif saldırganlıktır. Bu kişi dışarıdan soğukkanlı görünür, ama içinden gerçekten kızgındır. Başkaları böyle kişilerden uzak durmaya çalışır ya da kızarlar. Öfkesini söz keserek, işbirliğini redderek ya da gözlerini çevirerek gösterebilir.

Girişkenlik (Atılgnlık)

Öfkeyi göstermenin bir başka yolu ise girişkenliktir. Öfkeyi girişken bir şekilde ifade etmek, diğer kişilerin işbirliği yapması ve tatmin edici bir çözüme ulaşılmasını kolaylaştırır Girişken kişiler kızgın olduklarını bilirler ve bu duyguyu uygun bir yolla ifade ederler. Neye gereksinimleri olduğunu ve ne istediklerini bilirler ve bunu, diğer kişilerin istek ve gereksinimlerine saygısızlık yapmadan isterler. (Schrumpf, Crawford ve Bodine; 2007:80).

2.3. Saldırganlık ve Saldırganlık Tipolojisi

Usal ve Kuşlvan (1998)'a göre saldırganlık başka insanlara veya varlıklara zarar vermeyi amaçlayan ve bu yöndeki davranışları da engellemeye yönelik davranışlar olarak değerlendirilmelidir. Örneğin saldırganlık uygulamak istemekle bu saldırganlık davranışlarını engellemeye çalışmak saldırganlık kavramı içinde yer alır.

Freud saldırganlığı kişni cinsiyetle birlikte kişni doğuştan getirdiği temel alt ben dürtüsü olarak görmektedir. Buna bağlı olarak da bazı yazarlar da saldırganlığı doğal olarak değerlendirmiş ve saldırganlık içgüdüsünün sonucu olarak ortaya çıktığını belirterek, bu nedenle saldırganlığın ortadan kaldırılamayacağını

ancak spor, sanat, bilim gibi toplum için yararlı alanlara yöneltebileceğini belirtmişlerdir.

- **Zevk İçin Saldırganlık**

Bazen insanlar zevk almak amacıyla ve zevk alarak saldırganlık uygulayabilirler. Örneğin küçük bir çocuğun bir kedinin kuyruğunu çekmesi gibi. Bu saldırganlı türünün kişinin çevreyi değiştirmek dürtüsünden hareketle ortaya çıktığı düşünülmektedir. Ancak çevreyi değiştirmek dürtüsü sadece kedinin kuyruğunu kesmek ya da çekmekle değil heykel yapmak davranışı ile de görülmektedir. Çevre elemanlarını artırıcı, geliştirici yönde değişiklik spor, sanat, bilim, kültür ve teknik alanlarda olumlu gelişmelere yol açar. Ancak çevrede kilden heykel yapmakla veya kedinin kuyruğunu kesmekle çevreyi değiştirmek amaçları aynı olsa da saldırganlık davranışları farklılık göstermektedir.

- **Savunma İçin Saldırganlık**

Bu tür saldırganlık kişinin kendini maddi ve manevi her türlü tehdit karşısında korumaya çalışmanın yanında düşünsel ve psikolojik yapıyı ve tutumu tahdit eden kişi veya nesnelere yönelebilmektedir. Karşıt görüşü savunana kişilerin saldırganlığı bu tür saldırganlığa örnektir.

- **Bir Amaca Varmada Araç Olarak Saldırganlık**

Bir amaca ulaşmak için ortaya çıkan saldırganlık sadece içgüdüsel değil, öğrenme kaynaklı saldırganlık türü olarak görülmektedir. Bir amaca varmak için kullanılan saldırganlığın amaca hizmet ettiğini ve amaca vardırıldığını gören kişinin saldırganlığı pekişir ve saldırganlığa devam eder. Örneğin ders çalışmayan bir çocuğun babası çocuğunu ders çalışmasını sağlamak için dayağa başvurduğunda ve çocuk bu dayaktan sonra ders çalıştığında her ders çalışmama girişiminde aynı yöneteme yani dayağa başvuracaktır. Dolayısı ile saldırgan davranışın amaca ulaşmasıyla yinelenme olasılığı artmaktadır.

- **Kültürel Bir Öge Olarak Saldırganlık**

Saldırganlık, sosyo-kültürel ya da yalnızca kültürel bir ortamın biçimlendirdiği bir davranış olarak ortaya çıkmaktadır. Bir toplumdaki kültür öğelerine göre saldırgan bir davranış doğru, doğal ve beğenilir bir davranış

biçimiye, saldırganlığın kınandığı ve hatta ürkütücü bir davranış olarak nitelendiği bir diğer toplum için “tehlikeli” sayılacağı açıktır. Dolayısıyla kültürel bir öge olarak saldırganlığın “öğrenildiği” öne sürülebilir (Usal, Kuşluyan: 1998:219-223).

2.4. Çatışma Çözme Sürecinde Kullanılan İletişim Becerileri

İnsan sosyal bir varlıktır. İnsanın çevresiyle ilişkisinin niteliğini başkalarıyla kurduğu iletişim tarzı belirler. İletişim tarzı ise yaşantı ve eğitimle geliştirilebilecek bir beceridir. Kişiler arası ilişkilerde yaşanan problemlerin büyük bir kısmı, olumsuz, yetersiz ya da etkisiz iletişimden kaynaklanmaktadır.

Çocuk, iletişim biçimini ve şeklini ailesiyle kurduğu iletişim yoluyla ve onlardan öğrendiği, gözlemlediği iletişim şekliyle kazanmaktadır. Ailede öğrenmiş olduğu iletişim şeklini daha sonra gireceği ortamlarda ve sosyal ilişkilerinde kullanacaktır. Eğitim süreci ve bunun yanında arkadaş çevresi ve bunun yanında televizyon ve kitle iletişim araçlarından öğrendikleri de öğrenmiş olduğu iletişim şeklini şekillendirmektedir.

Çocuk aileden öğrendiği iletişim biçimini hayatının ilk yıllarında girdiği tüm sosyal çevrelerde kullanır. Fakat bu iletişim şeklinin yetmemesi üzerine gridiği çevrelerden ve bu konuda etkilenip bilgi sahibi olduğu enstrümanlardan sağladığı deneyimlerle iletişim şeklinde değişiklikler yapar. Bu aile tarafından bazen kabul görmez ve bu genç ile aile arasında çatışmaların yaşanmasına sebep olurken, bazen de ana baba, gencin uyum çalışmalarını hoşgörüle karşılar, ergenin içinde bulundu sosyal çevre içinde nelere ihtiyacı olduğunu saptamaya çalışır, farklı tepkiler veren

çocuğunu anlamaya çalışarak, onu dinler ve sevgiyle sahiplenmeye devam ederse çatışmalar sağlıklı olarak çözümlenir (Turna, 2007:27).

2.4.a. İletişim Sürecinde Engeller

Gordon’a göre (1997) iletişim kurmada engel olan tavır ve davranışlar aşağıda sıralanmıştır:

1. Emir Vermek, Yönlendirmek
2. Uyarmak, Gözdağı Vermek
3. Ahlak dersi vermek

4. Öğüt vermek, çözüm ve öneri getirmek
5. Öğretmek, nutuk çekmek, mantıklı düşünceler önermek
6. Yargılamak, eleştirmek, suçlamak, aynı düşüncede olmamak
7. Övmek, aynı düşüncede olmak, Olumlu değerlendirmeler yapmak
8. Ad takmak, Alay etmek
9. Yorumlamak, analiz etmek, tanı koymak
10. Güven vermek, desteklemek, avutmak, duygularını paylaşmak
11. Soru sormak, sınamak, çapraz sorgulamak
12. Sözünden dönmek, oyalamak, alay etmek, şakacı davranmak, konuyu saptırmak (Gordon, 1997:74).

Gordon'a göre iletişim kurarken yukarıda belirtilen iletişim engellerinin iletişimi bozduğunu ve ardından çatışmanın oluşmasına sebep olacağını belirtmiştir.

2.4.b. Çatışma Sürecinde Kullanılan İletişim Dilleri:

Çatışma sürecinde iletişim çok önemlidir. Genellikle iki tür dil kullanılır; “sen dili” ve “ben dili”.

2.4.b.1. Sen Dili

Sen dili kişinin olumsuz davranışını değiştiren bir iletişim dili değildir. Çünkü, Sen Dili'nde yanlış olan ve düzeltilmesi gereken davranışın tanımı yoktur. Bu sebeple kişi kabul edilmeyen davranışının ne olduğunu ve sebebinin ne olduğunu bilmez. Yine Sen Dili'nde kabul edilmeyen davranışın karşı tarafı somut olarak nasıl etkilediği ve bu etki sonucunda yaşana duygu belirtilmez. Tüm bu sebepler nedeniyle kişi yaptığı davranışın niçin yanlış olduğunu ve bu davranışının karşı taraf üzerinde nasıl bir etki yarattığını bilmez. Oysa ki çocuklar yeni davranışlar öğrenirken ve özellikle belli bir davranışlarının değiştirilmesi gereken durumlarda bunun nedenini öğrenmek isterler.

2.4.b.2. Sen Dili İle Konuşmanın Çocuklar Üzerindeki Olumsuz Etkileri

1. Sen dili ile gönderilen “Ne laf anlamaz çocuksun”, “Yaramazlık yapıyorsun”, “Başımın belası mısın?”, “Geri zekalı” vb. kızgınlık ifadeleri çocuğun davranışına değil, kişiliğine yönelik açık saldırı niteliindedir. Kızgınlığın

davranışa değil, kişiliğe yönelik olması çocuğu sarsar, üzer, gücendirir, kızdırır. Onuru kırıldığı için direnmesine ve karşılık vermesine neden olur.

2. Sen dilinde kullanılan “geri zekalı”, “aptal”, “tembel”, “sersem”, “dağınık” gibi lakaplar çocuk tarafından ciddiye alınabilir. Çocuk kendisine yakıştırılan bu lakaplara uygun davranışlar geliştirmeye başlar. Çocukta düşük benlik saygısı gelişir.
3. Anne-babası tarafından suçlayıcı ve yargılayıcı sen dili mesajları alan çocuk, kendisini savunmaya ve anne-babasına karşılık vermeye başlar.
4. Anne-baba tarafından olumlu davranışları görmemelikten gelirken, olumsuz davranışları üzerinde odaklaşılacak çocuk bu davranışları ile popüler hale gelir. Böylece çocuk olumsuz davranışlarını değiştirmek için çaba göstermez.

Sen Dili’ni çocuklarıyla iletişimlerinde kullanan ebeveynler çocuklarının yaptıkları yanlışın ne olduğunu öğrenememelerini bu nedenle düzeltme yoluna gitmelerinin mümkün olmamasını, karşılığında cezalandırılmalarının haksızlık olarak görmelerini, incinmelerini, çocukla ebeveyn arasında iletişim akışının bozulmasına ve çatışmanın doğmasına neden olur.

2.4.c. Ben Dili

Ben Dili karşı tarafın kişiliğinin ve kendisinin suçlanmadan eleştirilmeden, yaptığı davranışın yanlışlığının nedenleriyle, karşı tarafı somut olarak nasıl etkilediği ve ne tür duygular uyandırdığını açıklayan bir iletişim dilidir.

Etkili bir ben dili mesajının şu üç öğeyi içermesi gerekir:

1. Kabul edilmeyen davranışın tanımlanması
 “Mutfağı dağınık bırakınca....”
 “Müziğin sesini çok fazla açınca....”
 “Oyun oynarken kardeşini itince....” vb.
2. Kabul edilmeyen davranışın gerçek ve somut etkisi
 “Yoruluyorum.”
 “Başım ağrıyor.”

“Kapının alındığını duyamıyorum.”

“Ben toplamak zorunda kalıyorum.”

“Okuduğumu anlayamıyorum.”

3. Kabul edilmeyen davranışın yaşattığı duygu

“Öfkeleniyorum.”

“Sinirleniyorum.”

“Aşağılanmış hissediyorum.”

“Korkuyorum.”

“Kızıyorum.” vb.

Yukarıda açıklaması bulunan kabul edilmeyen davranışın belirtilmesi ve bu davranışın kişi üzerindeki olumsuz etkisinin ve kişinin bundan dolayı ne hissettiğinin açık cümleler halinde ifade edilmesi doğru dil olan ben dili'nin kullanılmış olmasını sağlar.

Yine Tablo 3'de Çağdaş ve Seçer'in (2006) yukarıdaki Ben Dili kullanımının örnekler ile açıklamasının yanı sıra Ben Dili'ni örnekler ile tablo halinde açıklamaları aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 3
Ben Dili Şeması

Kabul Edilmeyen Davranış	Duygu	Etki
Arkadaşımın konuşurken sözümü kestiğin zaman	Sinirleniyorum	Çünkü ne söylemeğimi unutuyorum
Bu kazağı denemediğin için almaya	Korkuyorum	Uymazsa değiştirmek için tekrar buraya gelmem gerekecek.
Müziğin sesini çok açtığın zaman	Kaygılanıyorum	Misafirlerin kapıyı çalmasını duymayacağım diye
Mutfağı dağınık bıraktığın zaman	Kaygılanıyorum	Etrafı toplamaktan akşama yemek yetiştiremeyeceğim

(Çağdaş, Seçer, 2006:102-102).

2.4.c.1. Ben Dilinin Yararları

Ben Dili, iletişim dili olarak birtakım faydalara sağlamaktadır. Bu faydaların neler olduğu aşağıda belirtilmiştir:

1. Ben dili mesajında anne-babanın, kabul edilmeyen davranışı tanımlamış olmaları, çocuğun davranışının anne babasında sorun yarattığını anlamasını sağlar. Böylece çocuk, değiştirmesi gereken davranışının hangisi olduğunu öğrenir. Anne-babanın, kabul edilmeyen davranışın kendileri üzerindeki somut etkisini ve yaşattığı duyguyu ifade etmesi çocuğun kendisini anne-babasının yerine koyabilmesini ve durumun önemini daha iyi anlamasını sağlar. Böylece çocuk sorun yaratan davranışının anne-babası üzerindeki etkisini fark ederek hatalı davranışını değiştirmek için daha istekli hale gelir.

2. Ben dili mesajında, kabul edilmeyen davranışın somut etkisinin açıklanması ve yaşattığı duygunun belirtilmesi çocuğun başkalarını düşünmesini sağlayarak bencillikten kurtulmasına yardımcı olur.
3. Ben dili mesajında anne babanın belirttiği etki (yoruluyorum, başım ağrıyor, işe geç kalıyorum, okuduğumu anlayamıyorum) ve duygu (öfkeleniyorum, sinirleniyorum, aşağılanmış hissediyorum) çocuğun kişiliğine değil, davranışına yöneliktir. Bu nedenle ben dili çocuğun benlik saygısını zedelemmez.
4. Ben dili mesajlarında suçlama ve yargılama olmadığı için çocuk, savunucu bir tutum içine girmez. Böylece sorun daha kolay çözüme ulaşır.
5. Ben dili mesajları ile gerçekleşen etkili iletişim, anne-baba ve çocuğu birbirine daha çok yaklaştırır. Birbirlerini daha iyi anlamalarını sağlar.
6. Ben dili mesajları çocukta sorumluluk duygusunun gelişmesine, düşünme yeteneğinin artmasına ve olaylar arasında neden-sonuç ilişkisi kurmasına yardımcı olur.

2.4.c.2. Ben Dilini Kullanırken Dikkat Edilecek Noktalar

Çağdaş ve Seçer (2006) Ben Dili'ni kullanırken dikkat edilmesi gereken bazı noktaların olduğunu belirtmektedirler. Bunlar:

1. Etkili bir ben dili mesajında kabul edilmeyen davranışın tanımı, davranışın karşı taraf üzerindeki somut etkisi ve yaşattığı duygu yer almalıdır. Anne-babanın, çocuğa davranışını kabul etmediklerini belirtmeleri yeterli değildir. Davranışın neden kabul etmediklerini yani davranışın kendilerini somut olarak nasıl etkilediğini ve ne tür duygular yaşamalarına neden olduğunu da belirtmeleri gerekir. Çünkü çocuklar davranışlarını değiştirmek için güçlü bir neden duymak isterler. Neden belirtmemek çocuğu kırar, gücendirir. Davranışının neden kabul edilmediğini ve neden kızıldığını anlayamaz. Anne-babasının her şeye kızıldığını, ne yaparsa yapsın onları memnun edemeyeceğini, onların geçimsiz ve aksi kişiler olduklarını düşünmesine neden olur.
2. Ben dili mesajları birincil duyguları içermelidir. Anne-babalar, çocuklarının kabul etmedikleri davranışları sonucunda hem hangi duyguları yaşadıklarını

bilmeliler, hem de bu duygulardan kendileri için birinci derecede önemli olan duyguyu diğerlerinden ayırt edebilmelidirler. Ben dili mesajlarında anne-baba, çocuklarına hemen o andaki birincil duygularını iletmelidirler. Gordon'a göre kızgınlık ikincil bir duygudur. Çünkü daha önce yaşanan bir duygunun sonucunda oluşur. Örneğin; kalabalık bir mağazada çocuğunu kaybeden annenin birincil duygusu endişedir. Ancak çocuğu bulduktan sonra ikincil duygu olan, kızgınlık ortaya çıkar. Bu nedenle annenin ben dili mesajında belirteceği duygu korku içerikli olmalıdır. Bu durumda annenin ben dili mesajı "Seni görmeyince korktum" olmalıdır.

3. En etkili ben dili mesajı anne-babanın gerçek duygularını yansıtan ben mesajlarıdır. Anne-baba, çocuğun olumsuz davranışı karşısında yaşamakta olduğu gerçek duygusu ne ise, onu ifade etmelidir. Anne, çocuğunun hoşgörüsüyle karşılamadığı, küçük bir hatalı davranışı sonucunda çok kızmadığı halde, şimdi ona çok sinirlendiğimi ya da kızdığımı belirtirim ki bir daha yapmasın gibi bir yaklaşım içinde duygusunu açıklama yoluna gitmemelidir.
4. En iyi vurgulanmış ben dili mesajları bile zaman zaman çocuğun incinmesine, üzülmesine, utanmasına, şaşırmasına ya da ağlamaklı olmasına neden olabilir. Hiçbir insan kendi yapmış olduğu davranışın bir başka kişide olumsuz etki yaptığını ve olumsuz duygular uyandırdığını duymaktan hoşlanmaz. Özellikle sevdiği kişiye sorun yarattığını öğrenmek çocuğu rahatsız eder. Bazı durumlarda en iyi mesajları bile, çocuğun kendisini savunmasına neden olabilir. Bu nedenle anne-babalar çocuklarını gönderdikleri ben dili mesajlarını, çocuklarının verdikleri tepkilerde bulunan savunucu ipuçlarına karşı dikkatli olmalıdırlar. Çocuğun verdiği tepkilerden savunuculuğa ilişkin ipuçlarını algılıyorsa, etkin dinlemeye geri dönerek cevap vermelidirler. Etkin dinlemeye geri dönüş, çocukta savunuculuğu azaltır.
5. Anne-babalar ben dili mesajlarını çoğunlukla çocuklarının, kabul etmedikleri davranışları sonucunda yaşadıkları olumsuz duygularını belirtmek için kullanırlar. Oysa çocuğun olumsuz davranışları sonucunda anne-babalar bazı olumlu duygular da yaşarlar. Çocuklar davranışlarından dolayı anne-babaların

olumlu duygular yaşamasından ve bu duyguların ifade edilmesinden hoşlanırlar.

Örneğin; anne temizlemek için çocuğun odasına girdiği zaman odanın temiz ve düzenli olduğunu görünce, çocuğa davranışından memnun olduğunu belirtmek ve devamını sağlamak amacıyla “temizlemek için odana girdiğim zaman odanın temiz ve düzenli olduğunu görünce çok mutlu oldum. Çünkü hem temizlemek için zaman harcamam gerekemedi hem de yorulmadım” diyerek olumlu bir ben dili mesajı gönderebilir. (Çağdaş, Seçer, 2006:102-104).

2.4.d. İletişim Sürecinde Etkin Dinleme

Etkin dinlemenin edilgin dinlemeden farkı, dinleyen duyduğunu tekrar ederek, özümleyerek geri yansıtmasıdır. Tekrarlamanın amacı kişinin karşı tarafın söylediklerinin anlamını değiştirmeden kendi cümleleri ile ifade etmesidir (Whirter ve Acar, 1984; Lay ve Dopyera, 1987; Çağdaş ve Seçer, 2006:97).

Etkin dinleme şu cümle kalıbı kullanılarak yapılabilir (Gordon, 1996; Koruklu; 2003:26).

Sen (konu) hakkında (duygu) hissediyorsun.

Örnek, “ Araban hasar görmüş olarak bulunduğunda çok sinirlendin.”

2.4.d.1. Ailede Etkin Dinlemenin Çocuğun İletişim ve Kişilik Gelişimindeki Yararları

Çocuğun kişilik gelişiminin yanı sıra iletişim yönünden de birçok şeyi aldığı ailede, etkin dinlemenin çocuğun iletişiminin gelişmesinin yanı sıra, kendine olan özgüveni ve kişilik gelişimi bağlamında olumlu katkılar sağlamaktadır. Ailede etkin dinlemenin çocuk üzerinde faydaları:

1. Anne babasının kendisini dinlediğini ve doğru olarak anladığını gören çocuk kendisine değer verildiğini ve sevildiğini hisseder. Bu durum, çocuğun anne-babasına karşı yakınlık duymasını ve sevgi ile karşılık vermesini sağlar. Anne-

baba da çocuğa daha sıcak ve yakın duygular beslemeye başlar. Böylece anne-baba ve çocuk arasında sıcak ilişki gelişir.

2. Çocuğun duygularını keşfetmesine, tam olarak açıklamasına ve örtük anlamların ortaya çıkmasına imkan verir.
3. Çocuğun olumsuz duygularından korkmamasını sağlar. Çocuğun olumsuz duygularından dolayı utanmasını ve kendini suçlu hissetmesini engeller. Bu duyguların doğal olduğunu ve bazı olay ya da durumlar karşısında herkesin yaşayabileceğini öğrenir.
4. Etkin dinlemede duyguların ifade edilmesi, çocuğu rahatlatır. Çocuğun sorununu ilk baştaki kadar önemli görmemesine yardımcı olur. Olumsuz duygularının davranışlarına yansımaları engeller. İletişimde savunuculuğu azaltır.
5. Gerçek soruna ulaşmayı kolaylaştırır. Yetişkinler gibi çocuklara da çoğu zaman sorunlarını açıkça dile getirmezler. Oysa çocuğunu etkin dinleyen anne-baba, çocuğun mesajının altında yatan gerçek soruna inebilir.
6. Çocuğa sorununun kendisinin çözümlemesine imkan verir.
7. Çocuğun kendi sorununu kendisinin çözümlendiğini görmek, anne-babanın çocuğun sorun çözme yeteneğine güven duymasını sağlar.
8. Çocuğun bağımsız, kendi sorumluluklarının bilincini taşıyan, kendi kendini yönetebilen, güvenli bir kişilik geliştirmesine yardımcı olur.
9. Çocuğun anne-babasını dinlemeye daha istekli hale getirir (Çağdaş, Seçer; 2006:99).

2.4.e. İletişim Sürecinde Empati

Empati günümüzde, psikiyatri ve psikoloji içinde çokça kullanılan bir terim olarak karşımıza gelmektedir. Psikiyatri, psikolojinin çeşitli dalları yanında, özellikle klinik ve sosyal psikolojide gelişim, danışma, okul ve iletişim psikolojisi alanlarında empati konusunda çeşitli araştırmalar yapılmış ve empati konusunda büyük ilerleme ve kaynak birikimi sağlanmıştır. Fakat tüm bunların yanında empati konusunda aydınlanmamış ve üzerinde ulaşılmamış noktalar bulunmaktadır (Dökmen, 2003:134).

“Empati bir kişinin, kendisini karşısındaki insanın yerine koyarak onun duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlamasıdır” (Dökmen, 2003: 134).

Dökmen (2003) empatinin 3 öğeden oluştuğunu söylemektedir. Empatiyi meydana getiren bu öğeler:

- a) Empati kuracak kişi kendini karşındakinin yerine koymalı, olaylara onun gözüyle bakmalıdır.
- b) Karşısındaki kişinin duygu ve düşüncelerini doğru olarak anlaşılması gerekir.
- c) Empati kuran kişinin zihninde oluşan empatik anlayışın karşındaki kişiye iletmesi gerekir (Dökmen, 1995; Yeşilyurt, 1996:14).

Karşındaki kişiye empatik tepki vermenin başlıca iki yolu vardır:

1. Beden dilini kullanarak konuşmacıya anlaşıldığını göstermek
2. Sözlü olarak anlaşıldığını ifade etmektir.

Fakat en etkili tepki her ikisinin birlikte kullanılması ile gerçekleşmektedir (Dökmen, 1994; Koruklu, 2003:29).

2.5. Çatışma Çözme Stratejileri ve Taktikleri

Türnüklü (2006) Kişiler arası çatışmaların 4 farklı yol ile çözüldüğünü belirtmiştir.

1. Müzakere (problem çözme tartışması)
2. Arabuluculuk
3. Yargıçlık
4. Cezalandırıcılık

Crawford ve Bodin (1996), çatışmaları çözmek için başvurulabilecek üç değişik yapılandırılmış sorun çözme süreci olduğunu söyler. Bunlar:

1. Müzakere (Negotiation)
2. Arabuluculuk (Mediation)
3. Oybirliğiyle karar alma (Öğülmüş,2001:18).

2.5.a. Müzakere

Müzakere, rekabet halinde olan ya da çatışan çıkarları bulunan, bu konuda anlaşmaya çalışan iki veya daha fazla tarafı içeren bir süreçtir. Adil bir toplantı sürecinde yapılan müzakere yoluyla, tarafların bakış açıları, isteklerinin belirlenmesi ve tartışma içersindeki taraflara en uygun anlaşma koşullarının sağlanması gerekir. Bu sayede taraflar, içlerinde buldukları herhangi bir ilişkiyi yıkıcı olmadan koruyabilir ya da güçlendirebilirler (Kite;2007:35).

Öğülmüş'e (2001) göre müzakere; aralarında anlaşmazlık olan tarafların ya bizzat ya da temsilcilerinin başkalarından yardım almaksızın birlikte çalışarak aralarında anlaşmazlığı çözmek amacıyla yüz yüze gelerek sorun çözme sürecidir.

Müzakerenin Özellikleri

Kite'ye göre (2007) Müzakere bir süreçtir ve müzakere için kendisinin değindiği ipuçları şunlardır:

- İki veya daha fazla tarafın olması
- İki veya daha fazla kişi arasında uyuşmazlık vardır.
- Taraflar müzakere ile daha iyi bir sonuç alabileceklerini düşünürler: taraflar en azından başlangıçta, kavga etmek yerine anlaşmaya varmayı tercih ederler.
- Müzakere edilirken hem vermek, hem de almak beklenir: Sadece kazanma anlayışı ile yürütülen müzakerelerde kazanan taraf o an için müzakereyi kazanmış görünür. Ancak zaman içinde ilişkini aldığı yaralar farklı duygularla ortaya çıkar. Bu sebeple, ilişkiler söz konusu olduğunda kazan-kazan anlayışıyla müzakere etmenin önemi artmaktadır.

2.5.b. Arabuluculuk

İki veya daha fazla kişinin aralarındaki problemi tarafgir olmayan, nötr, üçüncü bir kişinin desteğiyle yapıcı ve barışçıl olarak çözmek için yapılandırdıkları

bir süreçtir (Kressel, 2000; Karip, 1999; Johnson ve Johnson, 1995; Türnüklü, 2006:69).

Arabuluculuk, tarafsız bir üçüncü kişi olan arabulucunun yönetimi ile iki veya daha fazla çatışma tarafının içinde yer aldığı ve tarafların saygı göstereceği ve kabul edeceği bir kazan-kazan sonuç anlaşmasına ulaşması için yürütülen süreçtir. Bununla birlikte arabuluculuk uzlaşmayı teşvik etmekte, ilişkilerin zarar görmesini engellemekte ve masrafları düşürmektedir (Kite, 2007:35).

Arabuluculuk, iki ya da daha fazla bireyler arasında yaşanan çatışmaların giderilmesinde üçüncü kişilerin çatışma çözme ve iletişim becerilerini kullanarak yardımcı olma süreci olarak ifade edilebilir (Smith ve Sidwell,1990). Bu süreç içerisinde tarafgir olmayarak çatışma çözme-iletişim becerilerini kullanarak çatışması olan taraflara yardımcı olan üçüncü bireylere de arabulucular denir (Öner, 2003:16).

Aralarında anlaşmazlık olan tarafların ya bizzat kendilerinin ya da temsilcilerinin “arabulucu” denen tarafsız birinin de yardımıyla anlaşmazlığı yüz yüze gelerek çözdükleri bire sorun çözme süreci olarak ifade edilebilir(Öğülmüş, 2001:18).

Arabulucunun; arabuluculuğun merkezi sayılabilecek üç önemli rolü vardır:

1. Çatışma içinde oluşmuş asitrimetrisini dengeye getirmek
2. Tarafları içlerinde buldukları duygusal seviyeden mantık seviyesine taşıyarak gerginliklerin çözüme yönelik süreci yürütmek
3. Taraflar arasında iletişimi sağlamak (Kite, 2007:133).

2.6. Çatışma Çözme Yolu Olarak Şiddet

Aston Üniversitesi öğretim görevlilerinden Dr. Guy Cumberbatch şu şekilde tarif etmektedir: Her türlü silahlı ya da silahsız, kendisine veya başkasına, hayvan veya cansız bir varlığa karşı acımasız fiziki güç ihtiva eden harekettir. Şiddeti kazalar ve felaketler, kasti veya kazai şiddet, deprem yangın gibi tabi

hadiseler, şiddetin kurbanları gösterildiği takdirde, bu tarife dahildir (Annual Review of Broodcarting Research;1987).

Dünya Sağlık Örgütü'nün 2002 yılında hazırladığı rapora göre, şiddetin tipolojisi üç ana kategoride sunulmuştur. Bunlar kendine yönelik şiddet (self-directed), kişiler arası (interpersonal) şiddet ve ortak (collective) şiddettir. Buna göre;

- Kendine somut bir biçimde zarar verme (self-directed), intihara eğilimli davranışları, kendini istismar davranışlarını (self-abuse)
- Kişiler arası (interpersonal) şiddet biçimleri, ailede ve toplumda gerçekleşmekte, çocuklara, eşlere, partnerlere, yaşlılara, tanıdık ya da tanıdık olmayan kişilere yöneltilmektedir.
- Ortak (collective) şiddetin ise politik, sosyal ve ekonomik boyutlarından söz edilmektedir. Bu şiddet türü sosyal gündemi işgal edecek nitelikteki olaylardır. Terör gruplarının ve çetelerin faaliyetleri ortak (collective) şiddet örneğidir. Şiddet davranışlarının doğasında kime yönelmiş olursa olsun, fiziksel, cinsel, psikolojik, mahrum bırakma ya da ihmal etme davranışlarının çeşitli boyutlarda da olsun herhangi biri bulunmaktadır (Krug ve rk. 2002; Sofuoğlu;2006:15).

Yine aynı raporda şiddetin nedenlerinin tek bir etkene dayalı olarak açıklanamayacağı, bu nedenlerin karmaşık ve farklı düzeylerden oluştuğu ifade edilmektedir. Ekolojik modele göre şiddetin dört düzeyinden bahsedilmektedir.

- İlk düzeyde yer alan **kişisel (individual)** etkenler düzeyinde; şiddet görme ya da şiddet uygulama olasılığını artıran yaş, eğitim, gelir gibi demografik özellikler, kişisel hastalıklar, geçmiş deneyimler, madde bağımlılığı, şiddete katılma, uygulama ya da tanık olma gibi özellikler bulunmaktadır.
- İkinci olarak **ilişkiler (relationship)** düzeyinde aile ve arkadaşlar yer almakta ve yakın ilişkiler söz konusudur. Aile içi şiddet bu düzeyde değerlendirilmektedir. Örneğin gençlerin şiddet yaşamış, ya da şiddet uygulayan, şiddete katılan arkadaşlara sahip olması, gençlerin de şiddet

ortamlarında bulunmadı ya da şiddet uygulaması ya da şiddet görme olasılığını artırmaktadır.

- Üçüncü düzeyde **toplumsal (community)**, okullar, işyerleri ve komşuluk ilişkileri gibi ortamlarda gerçekleşen şiddet olarak gösterilmektedir. Örneğin sosyal izolasyon, yoksulluğun artması ve yerel uyuşturucu ticaretinin varlığı gibi etkenler şiddet için birer risk faktörü olarak gösterilmektedir.
- Son olarak dördüncü düzeyde, şiddet oluşumu için ortam yaratan şiddeti özendiren ya da engelleyen **toplumsal değerler (societal)** yer almaktadır. Adalet sisteminin ihtiyaçları karşılayabilmesi, Sosyal ve kültürel normlar, toplumsal cinsiyet rollerine bakış, ana-baba çocuk ilişkileri, gelir yetersizliği, şiddetin kabul edilebilirliği, sosyal sağlık sistemi, politik istikrarsızlık (instability), ateşli silahlara ulaşabilirlik ve medyada şiddete maruz bırakılma ve şiddetin oluşumunu etkileyen unsurlardır (Krug ve ark., 2002; Sofuoğlu 2006:17-18).

2.6.a. Ergenlik Döneminde Şiddet

Çocukluk yıllarında görülebilen şiddet davranışları ilerleyen yıllarda ergenlik ve yetişkinlik döneminde daha sistemli ve planlı bir hal almaktadır. Okul yıllarında görülen tahripçilik (Vandalizm), okuldan kaçma (truancy) davranışları ilerleyen yıllarda özellikle ergenlik ve genç yetişkinlik dönemlerinde fiziksel şiddet yanında kabadayılık ve silah taşımayla birlikte ciddi suç davranışlarına dönüşebilmektedir.

Ergenin kendisine ve çevresine karşı yıkıcı ve saldırgan davranışları uzmanlar tarafından araştırma konusu olmuştur. Ergenin otoritesinin görüşlerine karşı saldırgan tepkiler vermesi durumunda ergen, çoğunlukla zorluk yaşar, cezalandırmayla sonuçlanır ve bunun sonucunda ergenini kişiliğinde birtakım bozulmalar gerçekleşir ve bunlar aile ve okul ilişkilerinde bozulma ve aksamalara neden olur. Bandura (1973), uygun alternatif tepkiler vermeyi öğrenemeyen bireylerin sıklıkla saldırgan davranışlar gösterdiğini söylemektedir (Huey, Rank, 1984; Kaya, 2001:21).

Stevens, De Bourdeaudhuij ve Van Oost (2002), yaşıtlarıyla ilişkilerinde istismar eden veya edilen ergenlerde, bu tür ilişkiler içinde olmayan ergenleri ve anne-babalarını, ailenin işlevsellik düzeyi, ebeveynlerinin çocuk yetiştirme tutumları ve problem çözme stratejileri açısından karşılaştırmışlardır. Arkadaşlarını istismar eden, zorbalık yapan ergenlerin, diğer gruptaki yaşıtlarına göre aile içinde daha düşük oranda yakınlık ve iletişim, daha fazla aile içi anlaşmazlık saptamışlardır. Anne-baba tutumları açısından değerlendirildiğinde ise; yaşıtlarıyla herhangi bir

istismar ilişkisi yaşamamış ergenlerin anne-babalarının kendilerine daha az ceza uyguladıklarını ve anne babalarıyla daha yakın ilişki içinde oldukları belirlenmiştir. Akranlarını istismar eden ergenler, problem çözme davranışlarıyla ilgili olarak diğer gruptaki ergenlere göre daha fazla olumsuz stratejileri benimsedikleri saptanmıştır (Akün, 2005:29).

2.6.b. Ergenlik Döneminde Şiddetin Ortaya Çıkmasındaki Risk Faktörleri

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) gençlerin neden olduğu şiddet olaylarının nedenlerini gruplandırmıştır:

- Bireysel Faktörler: şiddet potansiyeli taşıyan nedenler içinde bireysel faktörler görülmektedir ki bunlar:
  - Hiperaktivite
  - Impulsivite (dürtüsellik)
  - Zayıf davranış kontrolü
  - Dikkat toplayamama problemleri

Yanında hamilelik döneminde yaşanan problemler, meydana gelmiş nörolojik problem veya darbeler, yanında asabiyet, anksiyete de negatif davranışların ve içinde şiddetin de gelişmesini sağlayan diğer bireysel faktörler olarak değerlendirilebilir.

▪ Ailesel Faktörler:

Gencin içinde bulunduğu aile bünyesi ve maruz kaldığı ailevi davranışlar gençlerde şiddet davranışlarını gelişiminde saptanan ana faktörlerdendir.

- Aile bağlarının zayıf olması
- Ailede çocuk sayısının fazla olması
- Annenin teenage - 13-19 yaş dönemlerinde ilk çocuğuna sahip olması
- Çocukluk yaşantısında anne ve baba çatışmalarına şahit olma
- Ailenin düşük sosyo-ekonomik duruma sahip olması
- Çocuğun aile içinde sıkı, sert biçimde denetlenmesi, şiddet ve fiziksel ceza içeren disiplin uygulamalarına tabi olmaları

ve bu unsurların yanında yok olmuş denebilecek seviyede yetersiz sosyal destek çocukların sosyal ve duygusal işlevlerinin de olumsuz etkileyen önemli bir diğer faktördür.

▪ Akran Baskısı:

Akran ilişkileri kişiler arası ilişkilerin gelişiminde olumlu olarak düşünülse de yaşana akran baskısı negatif etkiler de beraberinde getirmektedir. Suç işleyen arkadaşlara sahip olan ergenlerin suç işleme potansiyellerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Gelişmiş birçok ülkede bu yönde yapılmış pek çok araştırma Peru ve Lima gibi ülkelerle mutabıktır ki bu araştırmalarda şiddet davranışı göstere gençlerin uyuşturucu kullanan arkadaşlara sahip olmaları arasında korelasyon bulunmuştur. Eliot ve Menard göstermiştir ki; suç sebepleri arasında suç işlemiş olan akranlarla arkadaşlık etmek, kişinin suçluluğun sebebi olabilmektedir.

▪ Çeteler, Silahlar ve Uyuşturucu:

Çete, Silah ve uyuşturucu şiddeti ortaya çıkaran ve artıran önemli bir karışımdır. Örneğin Amerika'da 1984 ve 1993 yılları arasında gençler arasında adam öldürmenin iki katına çıkmasında önemli bir neden olarak gösterilmektedir.

▪ Sosyal, Politik, Ekonomik, Demografik ve Kültürel Nedenler:

- Halk arasında var olan gelir eşitsizliği

- Bir ülkenin yönetiminin kalitesi, ülkenin kanunları uygulanma konusundaki kararlılık sosyal koruma politikalarını şiddet üzerinde önemli etkileri vardır.
- Genç nüfustaki hızlı demografik değişimler, şehirleşme unsurları ile gençlerin yaşadığı ve uyguladığı şiddet arasında sağla bağlantı bulunmaktadır.
- Silahların ve uyuşturucu maddelerin yerel olarak tedarik edilebilmesi, çeteleşme gençlerin şiddet yaşama ve gösterme olasılığını artıran faktörlerdir. (WHO World Report on Violence and Health; 2002:32-39).

2.6.c. Aile Kavramı ve Ailenin Şiddet Üzerindeki Etkileri

Aile insan yaşamının üzerinde, doğumundan önce başlayan ve ilk gelişim yıllarından ömrünün sonuna dek etkisini sürdüren bir kurum olarak ekonomik ve toplumsal yönleriyle kişiyi, ruhsal gelişimi ve davranışları açısından biçimlendirir ve yönlendirir.

Aile yaşamında olumsuzluklarla çocuk ve gençlerin şiddet eğilimleri arasında ilişki vardır. Jaffe ve arkadaşları, ailede şiddetle yüz yüze gelen çocukların muhtemelen öğrenecekleri hususları şöyle sıralamaktadır:

1. Şiddet, Çatışma çözmede uygun bir roldür.
2. Şiddetin aile içi etkileşimde yeri vardır.
3. Şiddet, sorunları gidermek için uygun bir yoldur.
4. Şiddet mağdurları bunu hoş görmeli, hatta şiddetin ortaya çıkmasında kendi sorumluluklarını incelemelidirler (Yıldırım, 2006:36)

Aile, evlenme, kan veya evlat edinme yoluyla birbirine bağlanmış, aynı evde yaşayan ve aynı geliri paylaşan, oynadıkları roller gereği (karı-koca, ana-baba, evlat-kardeş) birbirine etkide bulunan ve kendilerine özgü görgü oluşturup bunu kendinden sonra gelen kuşaklara aktaran bir topluluktur denebilir (Şahinkaya, 1979; Başar, 1992:30).

Aile ve bireyi oluşturan, yetiştirdiği ve üyesi olan bireyleri için görevleri olan evrensel ve toplumsal yapının sosyal çekirdeğini oluşturan, bireylerin fizyolojik ihtiyaçlarını karşılayan, çeşitli davranış kültür ve kazandıran, toplumsal yapıda yer almalarını sağlayan, aile moralini ve gelişimini dış etkenlere karşı rağmen devam ettirme fonksiyonlarına sahip toplumsal bir grup olarak nitelendirilebilir (Yorburg, 1983; Başar, 1993:31).

Aile bireyin benlik kavramının gelişiminde ve şekillenmesinde önemli rollere sahiptir. Aile, bireylerinin özellikle anne-babanın çocukla kurdukları ilişki şekli çocuğun benlik gelişimini olumlu yada olumsuz şekilde etkilemektedir. Algılanan benliğin gelişip gelişmemesi durumunda öz saygı (benlik saygısı) meydana gelir (Yörükoğlu, 1985:89).

Suçluluğun doğmasında ailenin etkisi ve yetiştirme koşullarının etkisinin önemi bugün yadsınamayacak bir gerçek olarak düşünülmektedir. Anne babanın gerek bilinçli gerek bilinçsiz olarak takındıkları rol modellerinin çocuk gelişiminde ve kişilik gelişiminde önemi çok büyüktür ve bu etki sadece çocukluk dönemi ile sınırlı kalmamakta çocuğun ileriki yaşantısını da etkilemekte ve şekillendirmektedir. Ailenin disiplin anlayışı, çocuklarına karşı takındıkları hal ve davranışlar, büyüklerin çocuklar önünde sergiledikleri davranış biçimlerinin çocuklarda saldırganlık ve suçlulukla ilişkili olduğu düşünülmektedir (Cavan, 1982:176).

Bağımsız toplumlarda suç olayının asıl nedenlerinin ortaya çıkması için yapılan çalışmalarda, kişinin karakterinin aile içinde şekillendiği fikrinden hareketle suç olayında ailenin önemli bir faktör olduğu gerçeği anlaşılmaya başlamıştır (Currie 1985:184).

Uluğtekin (1984), ana-baba davranışları ve çocuğun saldırganlık ve bağımlılık eğilimleri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında; reddeden ve kısıtlayan anne-baba tutumlarının çocuklara ruh sağlıklarını bozucu etkilere sahip, kapalı saldırganlık eğilimlerinin belirmesine neden olduğunu belirtmiştir (Uğurlu, 1994:45).

Sağlıksız aile ortamı içinde yetişenler ya saldırganlaşmayı ya da içine kapanıp bir köşede beklemeyi alışkanlık haline getirmişlerdir. Kendilerine güvenen davranış (atılgan davranış) göremedikleri için ya saldırgan yolla ya da başka dolaylı yollarla insanları hoşnut etmeye çalışarak gereksinimlerini karşılamaya çalışırlar (Cüceloğlu, 1992:231 Uğurlu, 1994:21)

Ana-baba tutumlarının ve çocukla yakın çevresinin etkileşiminin çocuğun gelişiminde etkili olduğunu birçok araştırma sonucu da (Rosenberg,1965; Güngör, 1989; Washington 1989; Becet, 1989; Satılmış 1988) desteklemektedir (Uğurlu, 1994:22).

Bunlar yanında ailenin varlığının önemini gösteren bir çalışmada normal ile ortamını özleyen çocuklara yuvada ne kadar iyi bakılırsa bakılsın, bir ezikliğin, annesizliğin ve kimsesizliğin sıkıntısı içinde “edilgen” ya da “saldırgan” davranışlar göstermekte bu tip çocuklarda tırnak yeme veya kekemelik gibi davranış ve moral bozuklukları görülmektedir (İçmeli, 1989; Uğurlu, 1994:23).

Ana-babadan kaynaklanan birinin demokratik diğerinin ise katı disiplin ve otoriter anlayışı benimsemesinden kaynaklanan çelişkili tavrın yetişen çocuğu suça itebilen önemli bir unsur olarak görülmektedir (Becker, 1984). Ayrıca çocukta kaygının gelişmesi ve artmasında, bağımlı, çocuksu, kendini suçlu ve değersiz görme davranışlarının gelişimine neden olmaktadır (Thampson,1952; Öztürk:34).

Hawking ve Herrenkohl'a (1998) göre, aile içindeki çocuklar olumlu ve olumsuz davranışların sergilendiği bir ortam içerisinde toplumsallaşabilirler. Kardeşler veya anne baba tarafından şiddete maruz kalan bireylerin ve bu ortam içinde büyüyen çocukların ileriki yıllarda şiddet uygulayan bir birey olmasına ve şiddete daha çok karışmasına neden olmaktadır. Çocukların, aile üyeleri yada evin dışındaki bireylerin taşıdığı antisosyal norm ve değerlere göre yaşaması da aynı zamanda şiddete alışılmasın ave onu kabul edilebilir görmesine bireyi sevk etmektedir (Herrenkohl ve diğerleri, 2000:21).

Dahlberg'in (1998), ergenlik döneminde şiddet davranışlarının oluşumunda, ailenin etkili olduğu alanları belirttiği sınıflaması bu konudaki görüşleri bir araya topluyor görünmektedir. Bunlar:

- Ana babalar ve çocuklar arasındaki duygusal bağla ilgili olan etkenler,
- Ana babaların sorunlu davranışları (suçta yatkınlık, alkol ya da uyuşturucu kullanma) ya da disiplin sağlama, kontrol etme ve çocuklarına danışmanlık yapma gibi konularda ana babanın tavırları ile ilgili olan etkenler,
- Genel olarak ailenin işlevi (iletişim, birliktelik ya da ailede çelişkili tutumlar ve şiddet) ile ilgili olan etkenler olarak belirtilmektedir (Çetin,2004:23).

Ailenin tavrının ve çocuğu yetiştirme ortamının çocuğun kişiliğinin gelişiminde, hayata ve dünyaya bakışında ne kadar önemli etkiye sahip olduğu artık bilinmektedir. Sıcak, sevgi dolu, kararlı aile ortamında büyüyen çocuk dost olmayı, dünyayı tanımayı ve bağımsız davranmayı öğrenebilir. Ailenin tavrı çocuğa karşı reddedici, soğuk ve ihmalkar ise çocuk diğer insanlara güvenmemeyi, düşmanlığı öğrenebilir (Barners ve Teeters, 1963; Başar, 1993:32).

Aile içindeki ilişkiler de çocuğun olumlu veya olumsuz kişilik özelliği geliştirmesi açısından önemlidir. Uyumlu aile ilişkileri içerisinde sevgi ve anlayışla büyüyen çocuk, uyumlu kişilik özelliği geliştirebilir. Aile içinde sevildikçe güven duygusu pekişir. Desteklendikçe özsaygısı artar. Anlayış gördükçe hoşgörülü olmayı, sorumluluk arttıkça bağımsız davranmayı öğrenebilir. Toplum kurallarını, iyi-kötü, doğru-yanlış kavramlarını benimsedikçe toplum içinde kendini yönetmeyi başarabilir (Yörükoğlu, 1984; Başar, 1993:34).

Çocuğun olumlu ya da olumsuz kişiliğinin oluşumu, karakterinin biçimlenmesi ve benlik saygısının gelişimi büyük ölçüde özdeşim modeli olan anne ve babanın kişilik yapılarına bağlı olarak şekillenmektedir. Kendine güveni olan ana-babalar bu güveni çocuklarına yansıtmakta onların da kendilerine güvenen bireyler olmalarını sağlamaktadırlar. Anne ve babanın davranışları ve kişilik yansıması olan davranışlarını model alan çocuklar bu yönde davranışlar sergilemekte ve kişilik gelişimi sağlamaktadırlar (Yavuzer, 1987, Fındıkçı, 1989; Başar,1993:37).

Çocuk sosyal gelişimini, sosyal gelişimi ve insanlar arasında nasıl davranacağını ve nasıl sosyalleşeceğini aile içindeki ilişkiler doğrultusunda öğrenmektedir. Aile içindeki önem kazandığı bu ilişkiler olumluysa çocuk olumlu

bir kişilik gelişimi sağlayacak, okumaya ve öğrenmeye ilgi duyan insanları seven, onlarla iyi ilişkiler kuran bireyler haline gelebilirler.

Çocuk, insanlar arası ilişkileri toplumun değer yargılarını, özgüvenini, yaşamla ilgili anlayışlarını da büyük ölçüde aile içinde aile bireyleriyle sürekli etkileşimde bulunarak öğrenebilir. Bu ilişkiler olumluysa çocuk sağlıklı bir gelişim göstererek, okumaya ve öğrenmeye ilgi duyan çalışmaktan zevk alan insanları seven, onlarla iyi ilişkiler kurabilen birey haline gelebilir. Bu ilişkiler olumsuzsa insanlara karşı güvensiz, diğer bireylerle bir arada olmaktan hoşlanmayan, hoşgörüsüz birey olmaktadır (Alıcıgüzel 1988; Başar, 1993: 37).

Başar'ın (1993) Ailede tutum ve yaklaşımların 15-18 yaş arası ergenlerin suça yönelmesinde etkisi üzerine Ankara Çocuk İslahevinde yaptığı araştırma sonuçlarına göre, 15-18 yaş arası ergenlerin suça yönelmesinde ailenin özelliklerinden ziyade ailenin tutum ve yaklaşımlarının etkili olduğunu belirlemiştir. Yani; 15-18 yaş Ankara Çocuk İslahevinde suça yönelmiş çocuklar üzerinde yapılan bu araştırmada denek ergenlerin, anne sevgi ve baba sevgi puanlarının düşük, anne kontrol ve baba kontrol puanlarının yüksek olduğu; kontrol grubunu oluşturan deneklerin anne-baba sevgi puanlarının yüksek, anne kontrol-baba kontrol puanlarının düşük olduğu saptanmıştır.

Ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumlarının, ergenlik dönemindeki şiddet davranışının gelişimiyle yakından ilişkili olduğunu ortaya koyan çalışmalar, aile içi ilişkilerde ilgisizlik, ihmal ve reddedilme yaşantıları olan çocukların anti sosyal ve saldırgan davranışlar için büyük risk oluşturduğunu göstermektedir.

Ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumlarının, ergenlik dönemindeki şiddet davranışının gelişimiyle yakından ilişkili olduğunu ortaya koyan çalışmalar, aile içi ilişkilerde ilgisizlik, ihmal ve reddedilme yaşantıları olan çocukların antisosyal ve saldırgan davranışlar için büyük bir risk olduğunu göstermektedir (Loeber ve Stouthamer-Loeber, 1986; Akt: Dahlenberg, 1998; Doğan, 2001; Tolan, Gorman-Smith, Huesmann ve Zelli, 1997).

Jaffe (1989), ailede şiddetle yüz yüze gelen çocukların öğrenecekleri hususlar şunlardır: Şiddet, çatışam çözüme yoludur, şiddetin aile içi ilişkilerde ve etkileşimlerde yeri vardır, şiddet stresi gidermek için uygun bir yoldur, şiddete maruz kalan kişiler bunu mazur görmelidirler, hatta şiddetin ortaya çıkmasında kendi hata paylarını ve sorumluluklarını gözden geçirmelidirler. Nagla (1991) şiddetin çocuklukta öğrenildiğini özellikle erkeklerde yetişkinlikte kalıcı hale geldiğini ifade etmektedir (Yıldırım, 1998). Kağıtçıbaşı şiddet uygulayan ailelerin, çocuklarına şiddet uygularlarsa çocuklarının daha vicdanlı olacaklarını düşündüklerini belirtmektedir; ancak şiddet gören çocuk kendisine şiddet uygulayan ana-babasına karşı öfke duyar. Çocuk kendisini döven kişiyi taklit edecek, kızdığı zaman o da bir başkasını dövecektir. Böylece şiddet vicdanı değil, kızgınlığı ve ardından saldırganlığı öğretir (Karataş, 2002:14).

Yapılan pek çok araştırmada çocuklarda görülen pek çok sorunun çocuğun içinde yetiştiği problemlili aile yaşantısından ileri geldiği saptanmıştır. Örneğin problemlili evliliklerin çocuğa yansımaları Easterbrooks ve Emde'nin (1988) araştırması şu şekilde özetlemektedir:

- 1) Saldırgan anne-baba davranışını çocuk model almaktadır.
- 2) Ana-babaların kendi aralarındaki çatışmayı azaltmak için çocuğu problem olarak görmeleridir.
- 3) Çatışmanın/anlaşmazlığın bir sonucu olarak ana-babanın tutarsız çocuk yetiştirme davranışlarıdır (Kahraman; 2002: 26).

Davis ve ark. (1998) evlilikteki çatışmanın çocuk ve ergenlerin uyumuna etkisini araştırmışlardır. Yapılan araştırmalara çocuklardaki saldırgan ve depresif davranışların ana-baba arasındaki çatışmalarla doğrudan ilişkili olduğu görülmüştür. Bu çocuklar özellikle dışa yönelik sorunlu davranışlarda bulunmaktadır. Çatışmanın ve şiddetin yaşandığı ailelerde alt sınır belirsizdir. Bu belirsizlik çocukların bazı ruhsal problemler yaşamasına neden olmakta; ve çocukların uyum sorunu yaşamasına neden olmaktadır. Genel olarak araştırma sonunda çatışmanın yoğun yaşandığı ailelerin ergenlerinde daha çok saldırgan belirtiler, sonrasında da depresif belirtiler oluştuğu ortaya konmuştur (Davis ve ark., 1998; Kahraman 2002:29)

Ana babanın çocuğa göstereceği sevgi çocukta sevgiye ilişkin davranış eğilimlerinin gelişiminde rol sahibidir. Reddedici anne-baba, çocukta sevgi tepkilerinin gelişimini de zorlaştırıcı etki oluşturur. Bu da saldırganlık tepkilerinin daha çabuk oluşumunu kolaylaştırır (Fesbach, 1970: Masalcı 2001:20).

Becker 1964; çocukların davranışlarını cezalandırarak kontrol altına almaya çalışan anne babaların çocukta saldırganlığın daha çok yerleşmesine yol açmışlardır. Araştırmada babası tarafından sıklıkla fiziksel şiddete maruz kalan erkek çocukların ileriki yaşamlarında sıklıkla şiddete başvurdukları görülmüştür. Çeşitli ceza yöntemleri uygulanan erkek çocuklar, ileriki yıllarda klinik vaka ya da suçlu çocuk durumuna düşmeseler de buldukları okul ve aile ortamında son derece saldırgan oldukları görülmüştür (Masalcı, 2001:21).

2.7. İlgili Araştırmalar

2.7.a Ailenin Ergenin Şiddetine Etkisi ile İlgili Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Stewart, Simons ve Conger'in (2002) Amerika'da yaşayan Afrikalı Amerikalı suça karışmış ve cinayet işlemiş 259 farklı çevreden 15-24 yaş arası toplam 867 ergen üzerinde araştırma yapmışlardır. Bunların 400'ü erkek, 467'si ise kızdır. 10 yıllık bir süreç içinde araştırma konusu olan Afrika-Amerikalı gençlerin suç işleme ve cinayet suçuna karışma oranları ciddi bir yükseliş olduğu söylenebilir. Kafkaslarda yaşayan gençlerin oranları ile Afrika-Amerikalıların oranları karşılaştırıldığında 15-24 yaş arasında yaşanan cinayetler karşılaştırıldığında Afrika kökenli Amerikalı erkekler 7, kadınların ise 3,5 kat daha fazla bu cinayetler yüzünden öldükleri belirlenmiştir. Araştırmada söz konusu grupta yaşanan şiddetin sosyo-psikolojik nedenleri olarak:

- Ailenin kalitesi, yani eğitim durumu ve ilgisi
- Ailenin uyguladığı ceza yöntemleri-darp
- Akran ilişkisi

olarak değerlendirilmiş ve ailenin eğitimi ve çocuklarına uyguladıkları eğitim uygulamalarının ergenlerin şiddete meylinde önemli psiko-sosyal faktörler olarak görülmüştür (Stewart, Simons, Conger:Crimonology Volume 40:4, 2002).

Conger ve Simon; 1997;Laub ve Sampson, 1998; Patterson ve Capaldi, 1991; Smith ve Sterns, 1997 pek çok araştırmanın ebeveyn ve ergen problemleri davranışlarını zayıf izleme ve gözlem ile karakterize olan beceriksiz aile uygulamaları, düşmanlık, zorlayıcı etkileşim, kaba ve tutarsız disiplin anlayışı ile ilişkilendirmişlerdir.

Gorman-Smith, Tolan, Zelli ve Huesman'ın (1996) Latin ve Afrika kökenli ergen üzerinde yaptıkları çalışmada şiddet içeren ve içermeyen suç işleme davranışları ile aile işlevleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Katımcıları suçlu olmayanlar, şiddet içermeyen suç işleyenler, şiddet içeren suç işleyenler olarak üç gruba ayırmışlardır. Araştırma sonucunda şiddet içeren suç işleyen ergenlerin ailelerinin diğer iki grupta bulunan ergenlerin ailelerinden daha düşük disiplin , daha az uyum ve daha az bağlılığa sahip oldukları saptanmıştır (Avcı, 2006:26).

Ergenlerde şiddet davranışının gelişiminde aile ilişkilerinin önemli bir etkiye sahip olduğu saptanmıştır. Tolan, Gorman-Smith, Huesamann ve Zelli'nin (1997) yapmış olduğu bir çalışmada, aile işlevlerinin şiddet ve suç işleme davranışını yordadığı belirlenmiştir. şiddet davranışı gösteren ve göstermeyen, suça karışmış ve karışmamış ergenlerin aile işlevlerinin karşılaştırıldığı bir diğer çalışmada suç ve şiddet davranışına karışmış olan ergenlerin diğer ergenlere göre aile ilişkilerinde daha ebeveyn-ocuk arasında daha az bağlılık olduğu ve ergenin denetimi açısından problem yaşandığı görülmüştür (Gorman-Smith, Tolan, Zelli ve Huesman, 1996;Avcı;2006:6)

Baumrind, Anaokulu çocukları üzerinde yaptığı çalışmada çevreye, anaokuluna ve eve en iyi sağlamış olan çocukların anne-babalarının sıcak, verici, destekleyici ve yüksek beklentilere sahip oldukları belirlenmiştir.. Güvensiz ve heyecanlı çocukların anne-babalarının da denetleyici oldukları görülmüştür, ancak bunlar daha az sevecen, korkutucu ve daha az verici tutumlarıyla iyi uyum sağlamış çocukların anne-babalarından ayrılmaktadır. Saldırgan ocukların anne-babalarının ise daha az denetleyici, daha az baskılı ve daha az düzenleyici kısaca daha az ilgiye sahip olan ebeveynler oldukları görülmüştür. Güvensiz ve heyecanlı çocukların ana-babalarının ise aşırı denetimci olmaları yanında, denetimi uygulama biçimlerinin duygusal destekleyici olmaktan uzak ve çocuklarda endişe ve güvensizlik yaratıcı

oldukları görülmüştür. Dean ve arkadaşlarının yaptığı bir diğer araştırma da bunu yargıyı destekler nitelikte sonuçlanmıştır. Anne-babaları tarafından kötü davranılan çocukların akranlarına karşı daha saldırgan oldukları saptanmıştır (Ekşi, 1990; Masalcı, 2001:21).

Balswick (1975) 417 kolej öğrencisi üzerine yaptığı araştırmada ergenlerin isyankar davranışları ile anne-babanın kısıtlayıcı veya serbest yetiştirme davranış ve tutumları arasında ilişki olduğu görülmüştür. Buna göre aşırı serbest ailede gencin anne-babasının beklenti ve isteklerini bilememesinden dolayı asabiyet ve saldırgan davranışların gözlemlendiği belirlenmiştir (Bostan,1993:19).

Jogaxars (1982), yaptığı çalışmada çocukların kendilerini kabul düzeyleri ile anne-babanın olumlu ve olumsuz etkileri üzerinde durmuştur. Araştırmada çocuklarını kabul eden, ona demokratik bir ortam içerisinde gelişme olanağı sağlayan, sevgi ve saygıya dayalı bir ilişkiye giren ana-babanın çocuklarının kendini kabul düzeyinin, çocuğunu iten, reddeden gereksinimlerini yeterince karşılamayan ana-babaların çocuklarınınkinden daha yüksek olduğu görülmüştür. Dolayısıyla kendini kabul düzeyi yüksek olan çocukların kendileri ile barışık bireyler oldukları, diğer insanlarla daha yakın ve doyurucu ilişkiler kurabildikleri,bağımsız başat, insanları seven kişiler oldukları görülmektedir. Bunun karşısı olarak kendini kabul düzeyi düşük çocukların içine kapanık, çekingen, ilişkilerinde olumsuz, saldırgan, kişilik özelliklerine sahip oldukları ortaya konmuştur (Öztürk,1990:34).

Suçlu ergenlerin anne-babalarının çocukluk dönemindeki çocuk yetiştirme tutumlarını inceleyen araştırmalardan elde edilen bulgular, bu çocukların anne-babaları neden-sonuç ilişkisi içinde açıklamaya dayalı disiplin ve ceza yöntemini uygulanmasını yerine açıklamaz, tutarsız, sert ve fiziksel cezayı içeren gevşek disiplin yöntemlerini kullandıkları belirlenmiştir (Mussen, Conger ve Kagan, 1974; Akbağ, 1999:9).

Straus, Kantor (1994), 6000 Amerikan ailesi ile yaptıkları araştırmada, yetişkinlerin hemen hemen yarısının 10 yaş civarında aileleri tarafından bedenen cezalandırıldıklarını ve fiziksel istismara maruz kaldıklarını göstermiştir. Analiz teknikleriyle yapılan düşük sosyo-ekonomik düzey gibi değişkenler kontrol edilmiş

ve gençlik döneminde bedenen ceza ve fiziksel istismar deneyimi olanların sonraki yaşamlarında depresif belirtiler, alkol istismarı, intihar düşünceleri, çocuklara yönelik fiziksel istismar ve eş dövme riskinin yükseldiğini belirlemişlerdir (Karataş, 2002:27).

Orphins, Murray ve Kelder (1999), 1994 yılında Teksas’da sekiz büyük kent okullarının 6. 7. ve 8. sınıflarından oluşan 8865 öğrenci ve ailesi ile gerçekleştirdikleri araştırmada, çocukların saldırgan davranışlarına ailesel etkileri araştırmışlardır. Bireysel raporların saldırganlık skalası ile ölçüldüğü çalışmada, verilerin analizi için varyans analizi ve anlamlılıkları test etmek için Scheffe testi kullanılmıştır. Saldırgan davranışın bütün ölçümlerinde erkeklerin saldırganlığı kızlardan daha yüksek çıkmıştır. Araştırma sonucunda her iki ebeveyn ile yaşayan çocukların farklı ortamlarda yaşayan çocuklara göre düşük saldırganlık gösterdiği ortaya koyulurken kız ve erkek her iki grup içinde saldırganlık ortalama değerleri ile aile ile olumlu ilişki arasında ters bir ilişki bulunmuştur (Karataş;2002:30).

Rutter, saldırgan ya da suçlu çocukların aileleri konusunda saldırgan ya da suçlu çocukların aileleri konusunda yapılmış araştırmaları gözden geçirerek aile yapılarını üç gruba ayırmıştır. Birinci gruptaki ailelerde çocukların davranışını denetlemede yetersizlik söz konusudur. İkinci grupta, çocukların evlerinin standart kurallardan yoksun olduğu ve çocukların kendilerinden nelerin beklendiğini açıkça bilmedikleri,; son gruptaki ailelerin ise çok cezalandıran, çabuk öfkeyle tepki veren, emirleri genellikle belirsiz olan aileler olduğu belirtilmiştir. Bu anne-babaların

tutarlı ve düzenli bir disiplin davranışları yoktur. Disiplin davranışları çocuğun davranışlarına değil, kendi ruhsal durumlarına dayanmaktadır (Ekşi, 1990; Masalcı, 2001:21).

2.7.b. Ailenin Ergenin Şiddetine Etkisi ile İlgili Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Gençöz ve Bahçıvan (2005) lisede öğrenim görmekte olan öğrenciler üzerinde yaptıkları araştırmada aile bireylerinin problem çözme konusunda yetersiz oluşlarının yetiştirdikleri ergenlerin yıkıcı davranışlar geliştirmeleri üzerinde önemli

etkiye sahip olduğunu bulmuşlardır. Ergenlerin sosyal problemler yaşamasında ve öğrencilerin yıkıcı davranışlar geliştirmelerinde aile içinde davranış kontrolünün sağlanamaması ve bu konuda yaşanan problemlerin etkisinin olduğu ve ergenlerin suça yönelmesini tetiklediği bulunmuştur (Avcı, 2006:6).

Altay (1985), nevrotik kişiler üzerinde yaptıkları araştırmada nevrotik bireyin kendini gerçekleştirme düzeyi ile ana-baba tutumu arasındaki ilişkiyi belirlemeye çalışmıştır. Nevrotik kişiliğin gelişiminde kusurlu tutumunun önemli rol oynadığı saptanmıştır. Nevrotik bireylerin ana babalarının puan ortalamaları otoriter ve ilgisiz ana-baba tutum puanlarının ortalamaları, demokratik ana-baba tutum puanlarının ortalamalarından yüksek bulunmuştur (Bostan, 1993:21).

Uluğtekin (1984), ana-baba davranışlarıyla çocuğun saldırganlık ve bağımlılık eğilimlerine ilişkin çalışmasında; reddeden ve kısıtlayan ana-baba tutumlarının çocuklara ruh sağlıklarını bozucu etkilere sahip, kapalı saldırganlık eğilimlerinin oluşmasına yol açtığını vurgulamıştır.

Karataş'ın 2002 yılında Adana Büyükşehir Belediyesi sınırları içinde 4 ortaöğretim kurumunda 138 kız, 138 erkek –ailede iki kardeşli olan ve her iki ebeveyne de sahip- 276 öğrenci ve onların anne babalarının (552) toplam 828 kişinin üzerinde yaptığı çalışma yapmıştır. Bu çalışma sonucunda ana-babanın saldırganlıklarına göre öğrencilerin saldırganlık puanlarının farklılaştığı görülmüştür. Farklılıkların kaynağına bakıldığında, yüksek saldırganlık düzeyinde anne-babaya sahip öğrencilerin saldırganlık puanları aritmetik ortalamalarına göre; orta saldırganlık düzeyinde anne-babası olan öğrencilerin saldırganlık puanları aritmetik ortalamalarının düşük saldırganlık düzeyinde anne-babaya sahip öğrencilerin saldırganlık puanları aritmetik ortalamalarının düşük saldırganlık düzeyinde anne-babaya sahip öğrencilerin saldırganlık puanları aritmetik ortalamasına göre anlamlı derecede farklı olduğu ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin sınıf düzeyi ve annenin saldırganlık düzeyi yükseldikçe öğrencinin de saldırganlık puanının yükseldiği bulunmuştur.

Öztürk (1990)ın demokratik ve otoriter olarak algılanan anne-baba tutumlarının, öğrencilerin bağımsızlık, duyguları anlama, yakınlık, başatlık, kendini

suçlama ve saldırganlık düzeylerine etkisini incelediği araştırmasında örneklemini Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi son sınıfta okumakta olan 210 öğrenci oluşturmuştur. Sonuçlara göre ana-babalarını demokratik olarak algılayan öğrencilerin, bağımsızlık, duyguları anlama, yakınlık, başatlık düzeyleri, ana-babalarını otoriter olarak algılayan öğrencilerin bağımsızlık, duyguları anlama, yakınlık, başatlık düzeyleri, ana-babalarını otoriter olarak algılayan öğrencilerden daha yüksek, buna karşın kendini suçlama ve saldırganlık düzeyleri daha düşük bulunmuştur.

Delikara (2000) ergenlerin akran ilişkileri ile onların suç kabul edilen davranışları arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında, kızların da erkekler kadar suç işlemeye eğilimli oldukları belirtilmiştir. Fiziksel saldırganlık davranışın da ise erkeklerin kızlardan daha çok fiziksel saldırganlıkta bulunduğu belirtilmiştir.

Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu (1995) şiddetin ortaya çıkış nedenleri ile ilgili olarak yaptıkları çalışmada 102 kişinin katılımıyla yapılan bir kamuoyu yoklamasında orta öğretim öğrencileri arasında meydana gelen şiddet olaylarında öncelikle, aile, okul yönetimi, devlet, arkadaş grubu, medya yayınlarının hepsinin ortak etkisi olduğu belirlenmiş, bunu sırası ile devlet, okul, aile ve arkadaş ve medyanın tek başına etkileri de izlemiştir (Çetin, 2004:34)

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu bölümde araştırmanın bağımlı ve bağımsız değişkenlerine, araştırmanın deseni ve deneklerine ilişkin özelliklerine, araştırmada kullanılan ölçeklere ve araştırmada izlenen işlem yoluna ve verilerin analizinde kullanılan istatistiksel işlemlere yönelik açıklamalara yer verilmektedir.

Bu araştırma kapsamında, Şiddet Eğilimi olan Ergenlerin Ailelerin yaşadıkları çatışmaları Yapıcı ve Barışçıl Çözme Becerisini kazanmaları amacıyla “Çatışma Çözme Programı” İzmir İli’ne bağlı Buca Aybers Hikmet Karabacak Lisesi 9, 10 ve 11. sınıflar genelinde tespit edilen Şiddet Eğilimli Öğrencilerin Velilerine uygulanmıştır. Aşağıda hazırlanan bu eğitim programının içeriğine ve programı uygulama aşamalarına yönelik açıklamalar alt başlıklar halinde verilmektedir.

3.2. ARAŞTIRMANIN DESENİ

Bu araştırma, “ön test-son test kontrol gruplu yarı deneysel desen” kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Yarı deneysel desenlerde yapılan işlemler, deneysel desen benzetimle birlikte, deney ve kontrol gruplarının seçkisiz tarzda belirlenmemesi açısından deneysel desenden farklıdır. Denk olmayan kontrol gruplu ön test- son test deseni kullanılan araştırmalarda bağımsız değişkene maruz kalan deney grubunun yanı sıra bağımsız değişkene maruz kalmayan ilave bir grup bulunur. Her iki grubun performansı ön test-son test ölçümleri ile değerlendirilir (Bulduk, 2003:99). Bu araştırma Aybers Hikmet Karabacak Lisesi’ne devam eden 9, 10 ve 11. sınıf öğrencilerinin belirli bir zaman diliminde belirli sınıflara devam

etmeleri ve bu öğrenciler arasında “Şiddet Eğilimi” olan öğrencilerin velilerine “Çatışma Çözüm Programı” uygulanması uygun görülmüştür.

3.3. ARAŞTIRMA GRUBU

DENEY, KONTROL GRUBU VE NORMAL GRUP

Bu araştırma “ön test-son test kontrol gruplu yarı deneysel desen” kullanılarak gerçekleştirildiğinden evren ve örnekleme yoktur. Buna karşın çalışma grubu olarak belirlenen iki farklı denek türü vardır. Bunlar biri araştırma sürecinde üzerinde hiçbir çalışma programı uygulanmayan “kontrol grubu” diğeri ise; araştırmanın bağımsız değişkenlerinden “Çatışma Çözme Eğitim Programı” na tabi tutulan deney grubudur.

DENEY GRUBU

Araştırmanın deney grubunun, İzmir İli içerisinde Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı devlet okulu olan Buca Aybers Hikmet Karabacak Lisesi’ne devam eden 9., 10. ve 11. sınıf (14-18yaş grubu) olmak üzere toplam 20 şiddet eğilimi olan öğrencinin velileri oluşturmuştur. Öğrenciler yapılan bireysel görüşmeler, sınıf rehber öğretmenlerinin gözlem formları, oku Rehberlik Servisi’nin kayıtları ve gözlem formları, okul disiplin kurulu arşivi, okul idaresi gözlem formları ve okul aile birliği gözlem ve kayıt formları ve Arabuluculuk kayıt formlarına bağlı olarak seçilmiştir.

KONTROL GRUBU

Araştırmanın Kontrol Grubunu İzmir İlinde bulunan ve Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olan Buca Aybers Hikmet Karabacak Lisesi’ne devam eden 9., 10. ve 11. sınıf öğrencileri arasından (14-18 yaş grubu) Deney Grubunun seçilme yöntemlerinin uygulanarak belirlendiği 17 şiddet eğilimi olan öğrenci belirlenmiş ve daha sonra bu öğrencilerin velileri kontrol grubu olarak belirlenmiştir.

NORMAL GRUP

Deney ve Kontrol Grubunun bulunduğu aynı okul olan Aybers Hikmet Karabacak Lisesi'nden Şiddet Eğilimi olmayan öğrenciler olarak, Okul Rehberlik Servisi'nin yaptığı görüşmeler, Sınıf Rehber Öğretmenlerinin kişisel kanaatleri ve doldurdıkları gözlem formları yanında okul idaresinin gözlem formları doğrultusunda belirlenmiş olan 18 öğrencinin velisi Normla Grup olarak değerlendirilmiştir.

Araştırmanın yapıldığı okuldaki öğrenciler, alt sosyo-ekonomik çevrelerde yaşayan ve büyük çoğunluğu Türkiye'nin değişik bölgelerinden göç eden ailelerin çocuklarından oluşmaktadır. Bu öğrencilerin çoğunluğu alt-sosyo ekonomik ailelerin çocuklarından oluşmaktadır.

Araştırmanın deney, kontrol ve normal gruplarını da, İzmir ilinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı devlet okulu olan Aybers Hikmet Karabacak Lisesi'ne devam eden 9, 10 ve 11. sınıf (14-18 yaş grubu) olmak üzere toplam 20 deney, 17 kontrol ve 18 şiddet eğilim olmayan öğrenci velilerinin oluşturduğu toplam 55 veli oluşturmaktadır.

Çalışma Grubunun Belirleniş Aşaması

Şiddet Eğilimi olan öğrenciler

- ✓ Sınıf Rehber Öğretmenlerinin doldurdıkları gözlem formları ve kanaatleri
- ✓ Okul İdaresinin doldurduğu gözlem formları ve kanaatleri
- ✓ Okul Aile Birliği'nin kayıtlarında yer almış ve aileleriyle görüşme sonuçları doldurdıkları formlar
- ✓ Akran Arabuluculuğu ve Müzakere Eğitimi Programı doğrultusunda yapılan arabuluculuk sonucu 2 ve 2'den fazla anlaşmazlık nedeniyle arabuluculuk yapılmış öğrenciler
- ✓ Disiplin Kurulu Tutanak ve Raporları

- ✓ Okul Rehberlik Servisi'nin öğrenciler ile yaptığı görüşme ve gözlemlerine dayalı olarak belirlenmiştir.

Bu şekilde tespit edilmiş olan öğrencilerin 11 velisine 10 hafta sürecince verilen eğitim ve bu yolla yapılmış olan pilot çalışma neticesinde program tekrar yapılandırılmış ve oluşturulan programın son hali yine aynı yolla tespit edilen deney grubuna ön test uygulaması yapıldıktan sonra 10 hafta süresince uygulanmış ve son test çalışması ile neticelendirilmiştir. Yine aynı yolla tespit edilmiş ve aynı kriterleri taşıyan kontrol grubuna ön test ve deney grubunun eğitiminin tamamlandığı süre içinde kontrol grubuna son test uygulanmıştır.

Bunun dışında şiddet eğilimi olan öğrenciler dışında kalan şiddet eğilimi olmayan ve şiddet göstermeyen öğrencilerin seçiminde yine aynı başvuru kaynaklarına dayanılarak belirlenen öğrenci grubunun velilerine ön test ve son test çalışması yapılmıştır.

3.3.1. Araştırma Grubunun Özellikleri

Araştırma grubundaki deneklerin eğitim, yaş ve sosyo-ekonomik düzey bakımından dağılımları incelenmiştir. Deney ve kontrol grubu velileri anne ve babalardan oluşmaktadır.

Araştırma grubunun cinsiyet, yaş ve medeni halini gösterir tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 4
Araştırma Grubu Veli Yaş, Cinsiyet ve Medeni Hal Özellikleri

	Cinsiyet			Yaş		Medeni hal		
	Kadın	Erkek	Toplam	40 ve altı	41 ve üstü	Evli	Dul	Boşanmış
Deney	15	5	20	2	19	18	1	1
Kontrol	12	5	17	0	17	15	1	1
Normal	12	6	18	0	17	16	1	1
Toplam	39	16	55	2	53	49	3	3

Araştırma grubumuzun toplam 39 kişisini anne, 16 kişisini ise babalar oluşturarak toplam 55 kişilik veli çalışma grubumuz oluşmuştur. Yaş olarak 40 yaş altı olan veli 2 kişiyken 41 yaş üstü velilerimiz ise 53 kişi olarak grubun çoğunluğunu oluşturmaktadır. Grubun 49 kişisi evliliğini devam ettirirken, 3 kişi eşini kaybetmiş ve 3 kişi ise eşinden ayrı olarak yaşamını devam ettirmektedir.

Tablo 5

Araştırma Grubu Velilerinin Eğitim Seviyesi, Çocuk Sayısı ve Ekonomik Durumu

	Eğitim Seviyesi							Çocuk Sayısı				Ekonomik Durum		
	Kendi					Eşi								
	1	2	3	4	5	1	2	1	2	3	4↑	Kötü	Orta	İyi
Deney	13	4	-	1	2	4	15	2	9	7	2	2	12	6
Kontrol	11	6	-	0	0	7	8	0	3	4	10	4	12	1
Normal	8	10	-	0	0	5	11	3	7	4	4	2	14	2
Toplam	32	20		1	2	16	44	5	19	15	16	8	38	9

Araştırma grubunun eğitim seviyesini incelediğimizde okur yazarlık seviyesinde olan veliler deney grubunda % 24'ünü, % 20 ise okur yazar olarak kontrol grubunu, %15'ini normal grubun oluşturduğunu görmekteyiz. Bunun dışında deney grubunun % 7'sini, kontrol grubu %11'nin ve normal grubun % 18'ini ilkökul mezunu veliler oluşturmuştur. Her üç gruptan ortaokul mezunu veli bulunmamaktadır. Lise mezunu sadece 1 kişi deney grubundan bulunmakta ve üniversite mezunu olan 2 kişi de deney grubuna ait veliler arasında yer almaktadır.

Araştırma Grubunun çocuk sayılarına bakıldığında 4 ve üstü çocuk sayısının yoğunlukta olduğu görülmektedir. Araştırma grubunun %16'sını deney grubu, %5'ini kontrol grubu ve %13'ünü ise normal grupta 2 çocuk sahibi veliler oluşturmaktadır. Araştırma grubunun %4'ünü deney grubu, % 18'ini kontrol grubu ve %7'sini ise normal grup olup 4 çocuk ve üstü veliler oluşturmaktadır.

Araştırma grubunun ekonomik durumlarına baktığımızda; orta ekonomik duruma sahip velilerin çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir. Araştırma grubunun % 68'ini orta, %15'ini kötü ve % 16'sını ise iyi ekonomik duruma sahip veliler oluşturmaktadır.

3.4. Araştırmada Kullanılan Veri Ölçme Araçları

3.4.1.Sürekli Öfke-Öfke Tarz Ölçeği

Araştırmada kullanılan “Sürekli Öfke-Öfke Tarz Ölçeği”, ergen ya da yetişkine, grup ya da bireysel uygulanabilen, kendini değerlendirme türünde bir ölçektir. Uygulamada zaman sınırlaması yoktur. Ölçeğin kullanımı için özel eğitim gerekmemektedir. Ölçek soru formundan oluşur ve cevaplar soru formunun üzerine işaretlenir. Soru formunun başında bir sayfalık yönerge vardır (Öner, 1996: 374). Spielberger, öfke duygusunu “süreklilik” ve “durumsallık” kavramsal ayrımı ile incelemiştir. Kırk dört maddelik ölçek, üç kısımdan oluşmuştur.

- 1.Durumluk öfke (10 madde): Amaca yönelmiş davranışın, engellenmesi veya haksızlık algılaması karşısında ne şiddette gerginlik, kızgınlık, sinirlilik, hiddet gibi subjektif duyumsamaların yaşandığını yansıtan bir duygu durumu olarak tanımlanır.
- 2.Sürekli Öfke (10 madde): Durumsal öfkenin genelde ne sıklıkla yaşandığını yansıtan bir kavramdır.
- 3.Öfke Tarz Ölçeği (24 madde)
  - a.Öfke İçte (8 madde)
  - b.Öfke Dışta (8madde)
  - c.Öfke Kontrol (8madde (Öner, 1996, 375).

Türkçe Formun Çeviri İşlemi

Ölçeğin, Durumluk Öfke alt testi dışında, Sürekli Öfke ve Öfke Tarz alt testleri Türkçeye iki aşamada çevrilmiştir. İlk aşamada ölçek maddeleri psikoloji

alanında doktora derecesine sahip, İngilizce ve Türkçe dillerine hakim 5 psikologa verilmiştir. Guruptaki bireyler ölçeği birbirinden bağımsız olarak Türkçeye çevirmişler. Bu çalışmadan sonra her maddenin özgün ifadesi ile 5 alternatif çevirisinin bulunduğu bir form hazırlanmıştır. Çeviri ifadelerden hangisinin atılacağı konusunda önceden standartlar belirlenmiştir. Buna göre, bir maddenin bütün çevirileri arasında tam bir benzerlik yoksa bu madde ölçeğe alınmamıştır. İkinci aşamada, bu form Türkçeyi ve İngilizceyi çok iyi bilen 25 kişiye verilmiş; onlardan her bir maddenin önce İngilizcesini okumaları ve sonra da en uygun gördükleri Türkçe çevirisini işaretlemeleri istenmiştir. Bu şekilde en çok işaretlenen maddeler belirlenerek ölçeğin Türkçe formu oluşturulmuştur (Öner, 1996: 377; Özer, 1994a: 28; Savaşır ve Şahin, 1997: 74).

Puanlama

“Sürekli Öfke-Öfke Tarz Ölçeği” nde maddeler öfkenin yokluğundan değil varlığından hareket ederek ölçüm yapar. Her madde için, “hemen hiçbir zaman”, “bazen”, “çok zaman” ve “hemen her zaman” şıklarından birinin seçilmesi ve işaretlenmesi istenir. Maddelere verilen “hemen hiçbir zaman” yanıtına “1” puan, “bazen” yanıtına “2” puan, “çok zaman” yanıtına “3” puan, “hemen her zaman” yanıtına “4” puan verilir. Ölçeğin ilk “10” maddesi Sürekli Öfke düzeyini, geriye kalan “24” madde Öfke İfade Tarzı düzeyini ölçen maddeleri içermektedir. Öfke İfade Tarzı maddelerinden 8 tanesi öfkeyi dışa vurma (madde numaraları: 12,17,19,22,24,29,32,33), 8 tanesi öfkeyi içte tutma (madde numaraları: 13,15,16,20,23,26,27,31), 8 tanesi de öfkeyi kontrol etme (madde numaraları: 11,14,18,21,25,28,30,34) ile ilgili maddelerdir. Yüksek puan, Sürekli öfke alt testinde öfkenin yüksek olduğu; kontrol altına alınmış öfke alt testinde, öfkenin kontrolde olduğunu; dışa vurulmuş öfke alt testinde, öfkenin kolayca ifade ediliyor olduğunu; bastırılmış öfke alt testinde, öfkenin bastırılmış olduğunu gösterir. Bir başka ifadeyle Sürekli Öfke; Öfke İçte; Öfke Dışta; ölçeklerinden alınan puanların düşük olması olumlu nitelik kazanırken, Öfke Kontrol alt ölçeğinden alınan puanların yüksek oluşu olumludur (Öner, 1996: 375; Özer, 1994a: 27).

3.4.1. Güvenirlik Çalışmaları

Ölçeğin güvenirlik çalışması ilk olarak Spielberger ve arkadaşları tarafından yapılmıştır.

Madde-toplam puan ve alfa güvenirligi: Ölçeğin iç tutarlılığını sınamak için madde-toplam puan (madde-bırakma) korelasyonları ve alfa katsayıları hesaplanmıştır. Madde-bırakma değerleri .14 ile .56 arasında (medyan.33); alfa değerleri ise .73 ile .84 arasında belirlenmiş (Savaşır ve Şahin, 1997: 72); madde-toplam puan korelasyon değerlerinin düşük olması iki alt ölçeğin bağımsızlığının ifadesi olarak kabul edilmiştir. Böylece 20 maddelik öfke ölçeği maddelerinin heterojenliği kabul edilmiş; ancak alt ölçeklere ayrı bakıldığında kendi içlerinde homojen olduğu görülmüştür (Öner, 1996: 376). Özer tarafından yapılan iç tutarlık çalışmasında, tüm grup üzerinden elde edilen Cronbach Alfa değerleri ayrı ayrı hesaplanmıştır. Bunlar “sürekli öfke” boyutu için, .79; “kontrol altına alınmış öfke” boyutu için .84; “dışa vurulmuş öfke” boyutu için .78 ve “bastırılmış öfke” boyutu için ise .62 olarak bulunmuştur (Savaşır ve Şahin, 1997: 74).

Kısaç (1997: 78) tarafından “testin tekrarı” yöntemine göre yapılan güvenirlik çalışmasında ölçek dört hafta ara ile aynı örneklem grubuna iki defa uygulanmıştır. Bulunan korelasyon katsayıları şöyledir; .72 sürekli öfke; .76 öfke kontrolü; .76 içe yönelik öfke; .72 dışa yönelik öfke olarak bulunmuştur. Bilge (1996: 80), 1993-1994 eğitim öğretim yılında 93 üniversite öğrencisine üç hafta ara ile ölçeği iki kez uygulamıştır. Korelasyon katsayıları şöyledir; Sürekli öfke .83; içe yönelik öfke .71; dışa yönelik öfke .80; öfkenin kontrolü .82’ dir. Akgül (2000: 62), test tekrar yöntemine göre güvenirlik çalışması yapmıştır. Öfke kontrol .81; öfke içte .81; öfke dışta .84; sürekli öfke .88 olarak bulunmuştur.

3.4.2. Geçerlik Çalışmaları

Ölçüt- bağıntılı geçerlik: Sürekli Öfke ve Öfke Tarz ölçeklerinin, Sürekli Kaygı, Depresif Sıfatlar Listesi ile ve Öfke Envanteri ile korelasyonlarına bakılmış, elde edilen korelasyonlar .01 ve .001 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Sürekli Öfke

ve Öfke Dışavurum ölçeği arasında beklendiği yönde ters ve yüksek bir korelasyon saptanmıştır (Savaşır ve Şahin, 1997: 74).

Yapı geçerliği: Ölçeğin Türkçe formunun uygulanması ile elde edilen verilerle, İngilizce formunun uygulanmasından elde edilen veriler varimax tekniğiyle 3 faktörlü analize tabi tutularak, alt testlerin faktör yapısı incelenmiştir. Sırasıyla puanların varyansa katkıları %6.11, 2.61 ve 1.71 olan I., II. ve III. Faktör belirlenmiştir; **I.** Faktör, en net ve kuvvetli bir şekilde görünen 8 maddelik, kontrol altına alınmış öfke boyutunu vermiştir. İngilizce uygulama sonuçlarında olduğu gibi, Türkçe uygulamalarla elde edilen sonuçlarda da bu faktör kontrol altına alınmış öfke boyutu olarak saptanmıştır. **II.** Faktör olarak 8 madde ile dışa vurulmuş öfke boyutu tıpkı özgün uygulama sonuçlarındaki gibi çıkmıştır. **III.** Faktör ise, diğer iki faktöre göre, daha az belirgin şekilde görünen 8 maddelik bastırılmış öfke boyutunu oluşturmuştur. Yapı geçerliliğini sınavan bir diğer çalışmada verilerin tek yönlü varyans analizi yapılmış, tüm alt testlerde görülen farklar araştırmaya katılan denek guruplarında .001 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Ölçüt-bağılı geçerlik çalışmasında üniversite öğrencileri, yönetici gurupları ve nörotik hastalara uygulanan Navaco Öfke Ölçeği(AI), Sürekli Kaygı (Trait-Anxiety) ve Depression Adjective Checklist (DACL depresif sıfatlar listesi) sonuçları ölçek ile karşılaştırılmıştır.. Elde edilen korelasyonların .01 ile .001 düzeyinde anlamlı olduğu bulgusu elde edilmiştir (Öner, 1996: 378).

3.4.3. Çatışma Eğilimi Ölçeği'nin Güvenirlik Çalışması

Öğrencilerin çatışma eğilimlerini ölçmek amacıyla kullanılan 53 maddelik bir ölçektir. Ölçek Harary ve Battel'e ait "iletişim çatışması modeli" kuramsal temel edilerek "toplamalı sıralamalı tekniği" ne göre geliştirilmiştir. Ölçeğin denemelik maddelere Harary ve Battell'in ortaya koydukları 8 temel çatışma türünü (aktif çatışma, pasif çatışma, varoluş çatışması, tümenden reddetme, önyargılı çatışma, yoğunluk çatışması, aktif önyargılı çatışma, pasif tümenden reddetme) yansıtacak şekilde hazırlanmıştır. Bunun dışındaki maddeler ise Dökmen'in (1986) eklediği "insancıl yaklaşım" ve "kişisel özelliklerle" çatışma türlerine aittir.

Ölçeğin deneme formu 10 çatışma sınıfına dağılan 82 maddeden oluşmuştur. Bu maddelerin hangi çatışma sınıfına girdiğini ve olumlu olumsuz ayrımların ne ölçüde doğru olduğunu belirlemek amacıyla Dökmen kendisi dışında 3 hakemin görüşüne başvurmuştur. Hakemlerin üzerinde % 100 görüş birliğine vardıkları 65 madde alınmış, diğerleri çıkarılmıştır. Ölçeğin bu formu Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bölümü 3. ve 4. sınıflarda okuyan 106 öğrenciye uygulanmıştır. Bu uygulama sonucu madde toplam korelasyonları, madde-bölüm toplam puanı korelasyonları ve maddelerin değerleri hesaplanmıştır. Yapılan bu istatistiksel işlemler sonucunda 12 maddenin daha ölçekten çıkarılmasına karar verilmiş; böylece ölçeğin 53 maddelik son formu ortaya çıkarılmıştır.

Ölçek bireylerin iletişim becerileri ve iletişimde karşılaştıkları sorunları ölçmek amacıyla geliştirilmiş, yaygın olarak kullanılan testlerden biridir. Hem lise öğrencilerine uygulanabildiği gibi hem de yetişkinlere uygulanabilen, uygulamada zaman sınırlaması olmayan bir kağıt kalem testidir. Ölçekteki maddelerin 21’i olumlu 32’si olumsuz yargı içermektedir.

Ölçeğin puanlaması: olumlu maddelerde; “tamamen uygun” yanıtına 5puan, “oldukça uygun” yanıtına 4 puan, “kararsızım” yanıtına 3 puan, “oldukça aykırı” yanıtına 2 puan, “oldukça aykırı” yanıtına 1 puan verilerek yapılır. Olumsuz maddelerde ise; “tamamen uygun” yanıtına 1 puan, “oldukça uygun” yanıtına 2 puan, “karasızım” yanıtına 3 puan, “oldukça aykırı” yanıtına 4 puan, “tamamen aykırı” yanıtına 5 puan verilir. Değerlendirme yapılırken toplam puanın yüzdesi kullanılır. Buna göre bireyin ya da grubun ne kadar eğilimli olduğu hesaplanır.

3.4.4. Çatışma Eğilimi Ölçeği’nin Geçerlik Çalışması

Dökmen (1986) tarafından, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesinde okuyan 14 öğrenci ile birer saatlik iki oturum düzenlenmiş ve “kadınlar ev dışında çalışmalı mı?” sorusunu tartışmıştır. Araştırmacı tamamen pasif kalmış ve tartışmalar banda kaydedilmiştir. Bant, Dökmen tarafından bir tiyatro metni gibi yazıya aktarılmış ve 8 çatışma türü açısından puanlanmıştır. Tartışma

metni psikolojide master derecesine sahip bir hakeme puanlatılmıştır. Hakem ile araştırmacının verdiği puanlar arasında 0.87 düzeyinde ilişki bulunmuştur. Daha sonra ölçek aynı öğrenci grubuna uygulanmış, ölçek puanları ile grup tartışmasından aldıkları puanlar karşılaştırılmıştır. Her iki çatışma sınıfı için ayrı ayrı hesaplanan korelasyonlar 0.64 ile 0.88 arasında bulunmuştur.

3.4.5. Aile Değerlendirme Ölçeği

Aile Değerlendirme Ölçeği A.B.D. Brow Üniversitesi ve Butler Hastanesi tarafından Aile Araştırma Programı çerçevesinde geliştirilmiştir. Ailenin işlevlerini hangi konularda yerine getirebildiğini veya getirmediğini belirleyen bir ölçü aracıdır. Aile Değerlendirme Ölçeği (A.D.Ö) ailenin işlevlerini yerine getirip getirmediği konusunda genel bir değerlendirme yapmak ve sorun alanlarını ortaya çıkartmak amacıyla oluşturulmuştur.

A.D.Ö Mc Master Aile İşlevleri Modeli kaynaklık etmiştir. Bu ölçek ailenin yapısal ve örgütsel özelliğini ve aile üyeleri arasındaki etkileşimin sağlıklı ve sağlıksız olduğunu ayırt edebilecek niteliktedir (Bulut,1990).

Toplam 60 maddeden oluşan ölçekte, yedi alt ölçek bulunmaktadır. Bu alt ölçeklerden ilk altısı aile işlevlerindeki sorun alanlarıdır. Yedinci ölçek ise genel fonksiyonlar niteliğindedir. Bu ölçek A.D.Ö sonradan eklenmiştir. Alt ölçekler ve içerikleri Bulut'un tanımlamasıyla aşağıda verilmiştir.

Problem Çözme (Problem Solving)

Ailenin etkili bir şekilde işlevlerini yerine getirebileceği düzeyde maddi ve manevi sorunlarını çözebilme becerisi olarak tanımlanabilir. Sorunun ortaya çıkışından çözümlenmesine kadar olan dönemi kapsar.

İletişim (Communication)

İletişim aile üyeleri arasındaki bilgi alışverişi biçiminde tanımlanmaktadır. Burada ailenin etkili bir iletişim içinde olup olmadığı ölçülmek istenmektedir. Bu nedenle üyeler arası iletişimin açık olup olmadığı, kişilerin

söylemek istediklerini doğrudan doğruya ifade edip edemedikleri üzerinde durulmaktadır.

Roller (Roles)

Bu alt ölçek ailenin kaynakları kullanımı, bakıp büyütme, destekleme ve kişisel gelişim sağlama, aile sistemini idare etme gibi konularda davranış kalıbı geliştirip geliştirmedeği üzerinde odaklanır. Bunlara ilave olarak rollerle ilgili boyut görevlerin belirgin ve eşit olarak aile üyelerine dağılımı ile görevlerin aile üyeleri tarafından yerine getirip getirilmemesiyle ilgilidir.

Duygusal Tepki Verebilme (Affective Responsiveness)

Aile üyelerinin sevgi, mutluluk, neşe, kızgınlık, üzüntü, korku ve duygular karşısında uygun tepkiyi gösterip göstermediği ile ilgilidir.

Gereken İlgiyi Gösterme

Aile üyelerinin birbirine gösterdiği ilgi bakım ve sevgiyi içerir. En sağlıklı aileler birbirleriyle orta derecede ilgilenen ailelerdir. Çok ilgilenme aile üyelerinin birbirlerine fazla bağımlı olduğunun, az ilgilenme birbirlerine az sevgi ve ilgi gösterdiklerinin belirleyicisidir. İki durumda da aile işlevini yerine getiremiyor demektir.

Davranış Kontrolü (Behaviour Control)

Ailenin üyelerinin davranışlarına standart koyma ve disiplin sağlama biçimidir. Davranış kontrolünü, katı, serbest ve düzensiz oluşu ile psikolojik ve sosyal tehlike karşısındaki davranışlar ile değerlendirilir.

Genel Fonksiyonlar (General Functions)

Bu boyut yukarıda sunulan altı boyutu da kapsayacak şekilde düzenlenmiştir.A.D.Ö Maddelerinin Alt Ölçeklere Göre Dağılımı şöyledir: 60 maddeden oluşan A.D.Ö'nün alt ölçeklere göre soru sayısı dağılımı şöyledir Problem Çözme 6 Soru, İletişim 9 Soru, Roller 11 Soru, Duygusal Tepki Verebilme 6 Soru, Gereken İlgiyi Gösterme 7 soru, Davranış Kontrolü 9 soru, Genel Fonksiyonlar 12 soru. Maddelerin 25 sağlıklı işlevleri, 35 sağlıksız işlevleri

tanımlamaktadır. 1986'dan itibaren yapılan araştırmalarda A.D.Ö bu son 60 maddelik haliyle kullanılmıştır.

7 alt ölçeğe sahip olan 60 maddelik ADÖ'nün alt ölçeklere göre sağlıklı ve sağlıksız işlevleri gösteren maddeleri Çizelge 1'de verilmiştir. Maddelerin alt ölçeklere göre dağılımı şoyledir :

Çizelge 1 : A.D.Ö. de Yer Alan Maddelerin Alt Ölçeklere ve Sağlıklı, Sağlıksız İşlevleri Gösterme Durumuna Göre Dağılımı.

	Prob. Çözme	İletişim	Roller	Duygusal Tepki Verebilme	Gereken İlgii Gösterme	Davranış Kontrolü	Genel İşlevler
Sağlıklı	2	3	10	49		20	6
İşlevleri	12	18	30	57		32	16
Gösteren	24	29	40			55	26
Maddeler	38	43					36
	46	59					56
	50						
	60						
Sağlıksız		14	4	9	5	7	1
İşlevleri		22	8	19	13	17	11
Gösteren		35	15	28	25	27	21
Maddeler		52	23	39	33	44	31
			34		37	47	41
			45		42	48	51
			53		54		
			58				

ADÖ problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü, genel işlevler yönünden ailenin 7 farklı fonksiyonunun sağlıklı ve sağlıksız işlevlerini yukarıdaki madde dağılımı vasıtasıyla belirlenmesini sağlar.

3.4.6. A.D. Ölçeğinin Uygulanması, Puanlanması ve Değerlendirilmesi

A.D.Ö 12 yaş üzerindeki tüm aile üyelerine bireysel olarak uygulanabilir niteliktedir. Ölçeğin başında bir cevaplandırma yönergesi bulunmaktadır. Bu yönergeye göre aile üyesinden son iki ayı dikkate alarak maddeleri okuyup uygun seçenekleri işaretlemesi istenir. Uygulamasında ortalama cevap süresinin 20-30 dk. arasında olduğu gözlenmiştir. Ölçeğin cevaplanması sürecinde önemli bir sorunla karşılaşılmamıştır. Bu çalışmada ölçek 80 örneklem grubu 40 kontrol grubu olmak üzere toplam 120 anneye ön test ve son test olmak üzere 240 kez kullanılmıştır.

Ölçeğin puanlamasında dört seçenek ve puanları vardır. Bunlar aşağıda belirtilmiştir.

Seçenekler	Puan
Aynen Katılıyorum	1
Büyük Ölçüde Katılıyorum	2
Biraz Katılıyorum	3
Hiç Katılmıyorum	4

Tüm maddelerde 1 puanı sağlıklı cevabı, 4 puanı sağlıksız cevabı simgelemektedir. Bunun sağlanması için sağlıksız gösteren maddeler 5'ten çıkarılarak dönüştürülmektedir.

Bu şekilde elde edilen puanlar her alt ölçek için toplanır ve ortalaması alınır. Her bir alt testte içerdiği maddelerin % 40'dan fazlası cevapsız bırakılmışsa puan hesaplanamaz. A.D.Ö puanlama çizelgesi (Ek 3) te sunulmuştur.

Yazarlar 2.00 üzerindeki puan ortalamalarının aile işlevlerinde sağlıksızlığa doğru bir gidişin göstergesi olduğuna dikkat çekerek teorik olarak 2.00 yi ayırt edici bir sayı olarak kabul etmişlerdir. En sağlıksız puan 4.00 en sağlıklı puan 1 dir. 1-2 sağlıklı puanlar, 2-4 arası sağlıksız puanlardır. Tüm alt testler için bu puanlamaya göre değerlendirilir (Bulut, 1990).

3.4.7. A.D. Ölçeğinin Geçerliliği

Ölçeğin geçerlilik çalışması 1983'de Epstein ve Bishop tarafından yapılmıştır. A.D.Ö 218 normal, 98 psikiyatrik hasta ailesinden birer kişiye uygulanmış her alt ölçekte normal ailelerin aldıkları puan ortalamaları, hasta ailelerinin aldıkları puandan daha düşük (daha sağlıklı) çıkmıştır. İki grubun aldığı puanlara arası fark istatistiksel olarak $P < 0.001$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Ölçeğin her alt boyutunun kendi iç tutarlılığı Cronbach-alfa katsayısı ile hesaplanmıştır. Her alt boyutun alfa katsayısı 0.70 olana dek çalışma devam etmiştir. İç tutarlılık altı boyutta 0.72 ile 0.92 arasında değişmektedir (Bulut, 1990).

A.D.Ö nin uyum geçerliliği saptamak amacıyla Philadelphia Geriatrik Moral Skalası ve Locke Wallaca Evlilik Doyum Skalası A.D.Ö ile beraber uygulanmıştır. Locka Wallace Evlilik Doyum Skalası ile A.D.Ö arasında ($r=0.53$) düzeyinde bir ilişki saptanmıştır. Philedelphia Geriatrik Moral Skalası ile A.D.Ö arasında ($r=0.47$) düzeyinde bir ilişki saptanmıştır (Bulut, 1990).

Türkiye'de geçerlilik çalışmalarında ise ölçek Türkçe'ye çevrilmiş. Bu Ölçeğin, psikiyatrist, psikolog ve sosyal hizmet uzmanından oluşan 20 kişilik bir uzmanlar grubuna dağıtılmış ifadelerin Türkçe'de anlaşılabilirliğine ilişkin eleştirileri alınmıştır. Her madde uzmanlar grubunun önerileri doğrultusunda gözden geçirilerek gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra Türkçe'ye çevrilen ölçeğin orijinalinden farklı olmadığı varsayılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliliği (Construct Validity) bilenen grupların karşılaştırması tekniği ile sınanmıştır. Boşanma kadın ve erkek birlikte yaşamayacaklarına karar verdikleri zaman gerçekleştiğinden bu grupta aile işlevlerinin gerçekten sağlıklı olduğu düşünülmüş, A.D.Ö 25 boşanma sürecinde olan kadın veya erkeğe, 25 normal evlilik sürdüren çiftlerden birine uygulanmıştır. Her iki grupta elde edilen puan ortalamaları arasındaki fark tüm alt boyutlar için ayrı ayrı t testi ile test edilmiştir. A.D.Ö üyelerinde ruh hastası olan ve olmayan ailelere uygulanmıştır. Ankara Üniversitesi psikiyatri kliniğinde 1985-1988 yılları arasında yatarak tedavi olmuş 100 hastanın ailelerinde 15 yaş üzerindeki hasta hariç herkese A.D.Ö verilmiştir (190 kişi). Hasta aileleri ile aynı semtte oturan ve ruh hastası üyesi bulunmayan 70 aileye de (170 kişi) aynı yöntemle ölçek uygulanmıştır. İki çalışmada da gruplar arasında tüm alt ölçeklerin puan ortalamaları anlamlı düzeyde

$P < 0.01$ farklılaşmıştır. Bu sonuç ölçeğin grupları birbirinden anlamlı düzeyde ayırt ettiğini göstermektedir (Bulut, 1990).

Ölçeğin Türkiye'deki uyum geçerliliğini (Concurrent Validity) incelemek amacıyla A.D.Ö halen evli bulunan 25 kişiye Evlilik Yaşam Ölçeği (Tezer, 1986) ile birlikte uygulanmıştır. Evlilik yaşam ölçeği 10 sorudan oluşan kişinin evlilikteki doyumunu ölçmek amacıyla geliştirilmiş bir ölçek olduğundan A.D.Ö'nin sadece Genel Fonksiyonlar alt ölçeği ile karşılaştırılmıştır. Deneklerin her iki ölçekten aldıkları puanlar üzerinden hesaplanan Pearson-Momentler çarpımı korelasyon katsayısı 0.66'dır. Bu değer $P < 0.001$ düzeyinde anlamlıdır (Bulut, 1990).

3.4.8. A.D. Ölçeğinin Güvenirliliği

Ölçeğin güvenirlilik çalışması ve sosyal beğenirlikten etkilenme durumunu saptamak amacıyla 72 aileye Morlowa-Crowre Sosyal Beğenirlik Yönelimlerinden Etkilenme Ölçeği ve A.D.Ö birlikte verilmiştir. Bu ölçeğin her altı boyut ile yapılan korelasyonları düşük çıkmıştır ($r = -0.06$ ile $r = -0.19$ arasında). Bu sonuç Aile Değerlendirme Ölçeğinin Sosyal beğenirlikten etkilenmediğini göstermiştir. Güvenirlilik çalışması için 45 kişilik bir gruba onbeşgün ara ile iki kez verilmiştir. Alt testlerin korelasyonları $r = 0.66$ ile $r = 0.76$ arasında yer almıştır (Bulut, 1990). Türkiye'de ölçeğin puan değişmezliğini incelemek amacıyla A.D.Ö Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu öğrencileri ve çalışanlarından meydana gelmiş 51 kişiye üç hafta ara ile iki kez uygulanmış, deneklerin A.D.Ö'nin her iki uygulamasından aldıkları puanlar arasındaki ilişki Pearson-Momentler çarpımı korelasyon katsayısı ile hesaplanmıştır. Ölçek iç tutarlılığı ve puan değişmezliği açısından $P < 0.001$ düzeyinde anlamlı sonuç vermiştir (Bulut, 1990)

3.4.9. A.D.Ö ile Yapılan Bazı Çalışmalar

Miller, Kabacoff ve Keitnez 1986'de Psikiyatrik hastaların aile işlevlerini araştırmışlardır. Örneklerin 22 depresyon, 18 şizofreni, 12 uyum bozukluğu, 19 alkol bağımlılığı ve 15 manikdepresif tanısı konmuş 86 hasta ve ailesi ile ($n=258$) kontrol 23 sağlıklı aileden ($n=97$) oluşturulmuştur. Hastalık tanısı için DSM-III kullanılmış, aile işlevlerini ölçmek içinde A.D.Ö'den yararlanılmıştır. Bu

çalışmadaki en önemli bulgu hasta ailelerin sağlıklı ailelere kıyasla işlevlerini yerine getirmeyen aileler olmasıdır. Hasta aileleri sağlıksız işlevlere sahiptir. Hastalık tanlarına göre değerlendirildiğinde alkolik üyesi olan ailelerin rol işlevi dışındaki tüm işlevlerinin, diğer hastalık tanlarına sahip hasta ailelerinden daha bozuk olduğu saptanmıştır. İletişim içtenlikle ilgilenme ve genel işlevler konusunda en kötü fonksiyona sahip olanların uyum bozukluğu tanısı konan hastalar olduğu görülmüştür (Bulut, 1990).

Keitner, Miller ve Fruzetti 1987'de intihara teşebbüs eden ve etmeyen hastaların aile fonksiyonlarını araştırmışlardır. Örnekleme temsil eden 118 hastanın 24'ü (% 20,3) hiç intihara teşebbüs etmemiş ve etmek istememiş 44'ü (% 37,3) herhangi bir zamanda intihara teşebbüs etmiş, 50'si (% 42,4) intihar etmek istemiş fakat etmemiştir. Araştırmaya hasta aileleri de dahil edilmiştir. Klinikle ilişkisi olmayan, yani ruh hastası bulunmayan 124 aile de kontrol grubu olarak alınmıştır. Aile fonksiyonlarını ölçmek için Aile İşlevlerini Değerlendirme ölçeği kullanılmış, bu ölçek hastaya ve ailelerde 12 yaşın üzerindeki herkese uygulanmıştır. Araştırma sonuçları hasta bulunan ailelerde aile fonksiyonlarının, hasta bulunmayan ailelerden anlam bir şekilde bozuk olduğunu göstermiştir (Bulut, 1990).

Keitnez, Miller ve Epotein 1987'de depresyonlu hastaların aile işlevlerine yönelik bir çalışma yapmışlardır. 38 depresyonlu hasta ve ailesi hastanın hastalığın akut döneminde ve iyileşme döneminde 12 ay takip edilmiştir. Bu grup 28 aileden oluşan kontrol grubu ile karşılaştırılmıştır. Ölçme Aracı olarak A.D.Ö kullanılmıştır. Depresif hastanın bulunduğu aileler kontrol grubundaki ailelerden depresyonun akut dönemlerinde de, iyileşme dönemlerinde de daha kötü aile fonksiyonları gösterdikleri sonucuna ulaşılmıştır (Bulut, 1990).

Keitnez, Poder ve Ryan (1988) aile işlevlerini farklı kültürlerde değerlendirmek amacıyla Amerika ve Macaristan'daki depresyonlu hastalar A.D.Ö. kullanılarak karşılaştırılmıştır. Amerika örneği 118 depresyon hasta ailesi ile 95 hasta üyesi bulunmayan aileyi Macar örneği 62 depresyon hastası bulunan aile ile 158 hasta üyesi bulunmayan aileyi içermektedir. Her iki kültürde de hasta sahibi ailelerin, hastası olmayan ailelerden daha bozuk aile işlevlerine sahip olduğu gözlenmiştir (Bulut, 1990).

A.D.Ö. ile yapılan diğerk bir çalışma da üyeleri arasında ruh hasta bulunan ailelerin kendi aile işlevlerini algılama biçimlerinin, üyelerinde ruh hastası bulunmayan ailelerle karşılaştırmalı olarak incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Bu çalışmada Ankara Üniversitesi Psikiyatri kliniğinde 1985-1988 yıllarında yatarak tedavi gören ve Ankara’da oturan 100 aile, kontrol grubunu da aynı sosyo-ekonomik düzeye sahip 70 aile oluşturmuştur. Soru kağıdı ve A.D.Ö 15 yaş üzerinde hasta hariç tüm aile üyelerine uygulanmıştır. (Toplam 360 aile üyesi) Bulgular ruh hastası üyesi bulunan ailelerin kendi aile işlevlerini her alt ölçekte, ruh hastası üyesi bulunmayan ailelerden daha sağıksız olarak değerlendirmeleri ile aile içinde yaşayan hastanın demografik özellikleri, hastalık tanısı, aile içinde pozisyonu ve hastalık özgeçmişi arasında anlamlı ilişki bulunmuştur (Bulut, 1990).

3.4.10. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formu bu araştırma için düzenlenmiştir. şiddet Eğilimi olan öğrencilerin velileri (deney ve kontrol) şiddet eğilimi olmayan öğrencilerin velileri normal grup hakkında bilgi toplamak amacıyla geliştirilmiştir.

3.5. Araştırmanın Bağımlı Değişkenleri:

Bu araştırmanın bağımlı değişkeni:

- Çatışma eğilim düzeyleri, öfke kontrol durumları ve aile içi ilişkilerin niteliğidir.

Araştırmanın bağımlı değişkenleri olan şiddet eğilimi olan öğrencilerin velilerinin “Çatışma eğilim düzeyleri, öfke kontrol durumları ve aile içi ilişkilerin niteliği” ni ölçmek amacıyla kontrol grubuna da deney grubuna da 3 çeşit ölçme aracı ön test ve son test olmak üzere uygulanmıştır. Ölçeklerin ön testleri deney ve kontrol grubuna aynı zaman diliminde, son testler de deney grubu “Çatışma Eğitimi Programı” nı aldıktan sonra kontrol grubuyla tekrar aynı süreçte uygulanmıştır. şiddet eğilimi olan öğrencilerin velilerinin oluşturduğu deney ve kontrol grupları dışında şiddet eğilimi olmayan öğrencilerin velilerinin oluşturduğu normal gruba da

yine aynı 3 ölçek uygulanmıştır. Aşağıdaki bölümde, araştırmada kullanılan veri toplama araçları ve bu araçların psikometrik özellikleri verilmektedir:

3.6. Araştırmanın Bağımsız Değişkeni:

Bu araştırmanın bağımsız değişkeni, “Çatışma Çözüm Eğitimi” Programı” dır. Bu program kişiler arası çatışmaların nedeni, verilen tepkiler ve sonuçlarının anlaşılması (4 saat), iletişim becerisi (4 saat), Öfke kontrolü becerisi (2 saat), müzakere eğitimi ve uygulaması (5 saat), arabuluculuk becerisi eğitimi ve uygulaması (5 saat) olmak üzere 4 temel beceri alanını kapsayacak biçimde ve 20 60-90 dakikalık zamanlar periyodunda uygulanmak üzere geliştirilmiştir. Aşağıda “ Çatışma Çözüm Eğitimi”nin 4 temel beceri alanı ve bu alanların içeriğinde yer alan alt beceri alanları açıklanmıştır:

1. Kişiler arası anlaşmazlıkların doğasının anlaşılması: Bu bölümde; velilerin çatışmaları algılama ve ele alma biçimleri, yaşadıkları anlaşmazlıkları, bunların nedenlerini, sonuçlarını anlamaları açısından ilk aşamada kişiler arası çatışmaların yapısına ve gelişimine yönelik bilgi verilmiş aynı zamanda bu bilgilerin çatışma örnek olaylarıyla beceriye dönüştürülmesine çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki konulara yer verilmiştir:

- a) Anlaşmazlığa ilişkin çağrışımlar
- b) Kişiler arası anlaşmazlığı anlama
- c) Anlaşmazlık türlerini anlama
- d) Anlaşmazlıkların kaynaklarını öğrenme
- e) Kişiler arası anlaşmazlıkları arasında nede ve sonuç bağlantısı kurabilme
- f) Anlaşmazlık çözüm prensiplerini kavrama
- g) Anlaşmazlık çözüm stratejileri ve taktiklerini öğrenme
- h) Anlaşmazlığın olası sonuçlarını görme ve yapıcı kazan-kazan ilkesine uygun çözüm stratejisini kullanabilme.

2. İletişim Becerileri: Kişiler arası ilişkilerin temelini ve yine anlaşmazlıkların da temelini ve çözümünü oluşturan iletişim becerilerinin yapıcı ve doğru bir yöne

kanalize edilebilmesi amacıyla iletişim becerileri; hazırlanan “Çatışma Çözüm Eğitimi Programı”nda aşamalı olarak kazandırılmaya çalışılmıştır. Programda yer alan iletişim becerileri şu şekilde sıralanmaktadır:

- a) Etkin dinleme
- b) Empati
- c) Yansıtma
- d) Ben dili
- e) Kendini ifade etme
- f) Sen dilini öğrenme ve iletişim engeli olarak kabul etme
- g) İletişim engellerini kullanmama

3. Öfke Yönetim Becerileri: Öfke; kişiler arası anlaşmazlık durumlarında en sık rastlanan ve kontrol edilmemesi halinde yıkıcı sonuçlar doğurabilen doğal bir duygu olması nedeniyle; anlaşmazlık durumlarında sağlıklı ve yapıcı ve barışçıl çözüm yollarını oluşturulabilmesi ve uygulanabilmesi için öfke yönetim becerisi olmazsa olmaz bir önem arz etmektedir. Bu doğrultuda velilere kazandırılacak beceriler şöyle sıralanmaktadır:

- a) Öfkenin kontrol edilebilecek bir duygu olduğunu bilme
- b) Öfke kontrol yöntemlerini kullanma
- c) Öfkesini ve kendisini öfkeliendiren sebepleri ben diliyle ifade edebilme

4. Kişiler arası anlaşmazlıkların çözüm becerileri: Ailelerin kullandıkları geleneksel çatışma/anlaşmazlık çözüm yöntemleri sorun çözme yerine sorunların daha da büyümesi yanında çocuklarına örnek olmaları yönünden de kapsamlı sorunlar dizisini beraberinde getirebilmektedirler. Aile içinde görülen ve gördüklerinin uygulayıcısı olan genç uygun olmayan çoğu zaman sözel veya fiziksel güce dayalı olan çatışma çözüm yöntemlerini okula ve akranlarıyla birlikte olduğu çevresine ve ilerde de geleceğine taşımaktadır. Zincirin kırılması açısından ailelerin bu konuda eğitilmeleri şiddete, cezalandırma ve güce dayalı olan çatışma çözme anlayışının yerine yapıcı ve barışçıl çatışma çözüm yolu olan etkin dinleme ve konuşma yoluyla sorunun

çözümü olan müzakere yönteminin kazandırılması amaç olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda aşağıda belirtilen konuları içeren eğitim programı hazırlanmıştır.

1. Müzakere Becerileri

- a) Müzakere nedir
- b) Tarafların isteklerinin ve nedenlerinin belirtilmesi
- c) Tarafların duygularının ve nedenlerinin belirtilmesi
- d) İki tarafın karşılıklı kendilerini nedenleriyle ifadelerinden sonra empatinin kurulması
- e) Kazan-kazan ilkesine göre iki tarafın anlaşacağı ortak anlaşmaya varmak.

2. Arabuluculuk Becerisi

- a) Öfke kontrolünün sağlanması ve karşılıklı konuşmak için gerekli olan ortamın oluşturulması
- b) Arabuluculuk alacak olan kişilerin buna gönüllü olmalarının belirlenmesi
- c) Arabuluculuk süreci
- d) Sözel veya yazılı anlaşmanın sağlanması

3.7. Araştırma İşlem Yolu

Araştırmanın bu bölümünde aşağıda yer alan işlem yoluna yönelik basamaklar maddelendirilerek açıklanmıştır.

- ✓ Çatışma Çözüm Programının hazırlanması
- ✓ Veri toplama araçlarının düzenlenmesi
- ✓ Deneysel işlemlerin uygulanması

Çatışma Çözüm Programının Geliştirilmesi

Araştırma için önce Şiddet Eğilimi olan ergenlerin ailelerine verilecek olan eğitim programı hazırlanmıştır. programın geliştirilmesinde yurt içi ve yurt dışı

kaynaklar ve yayınlar taranarak ortaöğrenim düzeyine uygun olan etkinlikler incelenmiş ve özgün bir program oluşturulmaya çalışılmıştır. Hazırlanan program ilk olarak 15 kişilik bir grup üzerine programın işlerliğini görebilmek ve programı test etmek amacıyla uygulanarak pilot çalışma gerçekleştirilmiştir. Yapılan bu çalışma sonunda program üzerinde değişiklikler yapılarak programda revizyona gidilmiş ve hazırlanan son program deney grubuna uygulanabilir son haline gelmiştir. Etkinliklerin oluşturulmasına 2005 yılında başlanmış ve 2007 yılında son verilmiştir.

3.9. Veri Toplama Araçlarının İşleyiş Süreci

Araştırmada deney, kontrol ve şiddet eğilim olmayan öğrencilerin velilerine ön test ve son test olarak uygulanmak amacıyla;

- Çatışma Eğilimi Ölçeği
- Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği
- Aile Değerlendirme Ölçeği uygulanmıştır.

3.10. Deneysel İşlemlerin Uygulanması

Araştırmanın gerçekleştirilmesi için gerekli veri toplama araçları hazırlandıktan sonra İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nden izin alınarak deneysel çalışma Aybers Hikmet Karabacak Lisesi'nde uygulanmıştır.

Araştırmanın Şiddet eğilimi olan öğrenciler belirlenerek bunlardan deney, kontrol ve Şiddet Eğilimi olmayan öğrenciler belirlenerek bunlardan da bir grup oluşturulmuştur. Kontrol grubu ve Şiddet eğilimi olmayan öğrencilerin velilerine ön test ve son test uygulanmış arada eğitim kendilerine verilmemiştir.

Araştırmada Deney, Kontrol ve Normal Grup ile yapılan işlemler, araştırmanın deseni Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 6
Araştırma Deseni

Gruplar	İlk Ölçüm	Uygulama	Son Ölçüm
Deney Grubu	X	Bilgi Verici Danışmanlık	X
Kontrol Grubu	X	Uygulama Yok	X
Normal Grup	X	Uygulama Yok	

Araştırmada Deney Grubuna Hazırlanan Çatışma Çözme Eğitimi Programı 10 oturum halinde bilgi verici danışmanlık olarak verilmiştir. Bu sırada Kontrol ve Normal Gruba Programla ilgili uygulama yapılmamıştır. Deney ve Kontrol grubuna aynı zamanda son test uygulanmış fakat, normal gruba son test uygulanmamıştır.

3.11. Veri Çözümleme Teknikleri

Verilerin analizi SPSS 11.0 paket programında Ege Üniversitesi Biyoistatistik bölümünde yapılmıştır. Çatışma Eğilimi Ölçeği deney ve kontrol gruplarının ön test ve son test puanları, bağımsız iki örneklem t testi ve ANOVA ile karşılaştırılmıştır. Buna ek olarak Aile Değerlendirme Ölçeği ve Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği deney ve kontrol grupları ön test ve son test puanları bağımsız iki örneklem t testi ve ANOVA ile karşılaştırılmıştır. Verilerin çözümlenmesinde 0.05 anlamlılık düzeyi esas alınmıştır.

Araştırmanın veri toplama süreci, deney grubu, kontrol grubu ve şiddet eğilimi olmayan öğrencilerin velilerinin oluşturduğu grupların araştırmadaki bağımlı ve bağımsız değişkenler yönünden aşağıda Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7
Veri Toplama Araçlarının Uygulanma Süreci

Grubun Adı	Deney Öncesi (Bağımlı Değişkenlerin ön ölçümleri yapılır)	Deney Süreci (Denel İşlemler)	Deney Sonrası (Bağımlı değişkenlerin son ölçümleri yapılır)
Deney Grubu	Çatışma Eğilimi Ö. Aile Değerlendirme Ö. Sürekli Öfke-Öfke İfade Tarzı Ölçeği	Çatışma Çözüm Programı uygulanır.	Çatışma Eğilimi Ö. Aile Değerlendirme Ö. Sürekli Öfke-Öfke İfade Tarzı Ölçeği
Kontrol Grubu	Öntest yapılır	-----	Son test yapılır Çatışma Eğilimi Ö. Aile Değerlendirme Ö. Sürekli Öfke-Öfke İfade Tarzı Ölçeği
Şiddet Eğilimi Olmayan Öğrenci Velilerinin Oluşturduğu Grup	Öntest yapılır	-----	-----

Araştırmanın ön test çalışmaları tamamlandıktan sonra deneysel çalışmanın “bağımsız değişken” i olan Çatışma Çözümü Eğitimi Programı 2007-2008 eğitim öğretim yılının eğitim öğretim yılının I. Döneminde Ekim ayı itibariyle haftada 90 dk. ve üstü olmak üzere toplam 10 hafta olmak üzere 9, 10 ve 11. sınıf öğrencileri velilerine uygulanmıştır. Bu sürece başlamadan önce deney grubu velileri ile toplantılar yapılmış ve program içeriği ve süresi hakkında bilgilendirilmişlerdir. Kontrol grubu velilerine ve Şiddet eğilimi olmayan öğrencilerin velilerine herhangi bir eğitim verilmemiştir. Eğitim tamamlandıktan sonra 2007 Aralık ayında deney grubuna son test uygulanmıştır. Yine aynı dönemde

Kontrol grubuna son test uygulanmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde, araştırmada “ Çatışma Çözüm Programı” nın velilerin çatışma eğilimi, sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ile aile değerlendirme ölçeğine bağlı olarak ailenin iletişim açasından işlevsellik düzeyini belirlemek amacıyla uygulanan istatıksel analiz sonuçları ile bu sonuçlar üzerinden elde edilen bulgular yer almaktadır. Araştırma bulgularına, kurulan hipotezlere göre sırayla yer verilecektir.

Hipotez 1: Çatışma Çözme Programına katılan kişilerin Çatışma Eğilim düzeyleri katılmayanlara göre daha düşüktür.

Bu hipotezi test etmek için deney ve kontrol gruplarının Çatışma Eğilimi Ölçeği’nden elde ettikleri puanlar karşılaştırılacaktır. Karşılaştırma Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8
Çatışma Eğilimi Ölçeği'ne İlişkin Deney, Kontrol ve Normal Grubun Ön Test Puanları

	N	$\bar{X}$	Ss	p
Deney	20	169.40	9.71	0.78>0.05
Kontrol	17	165.88	15.31	Fark anlamlı değil
Normal	18	160.50	8.31	
Toplam	55	165.40	11.77	

Analiz sonucunda Tablo 8'de görüldüğü gibi, deney, kontrol ve normal grubun Çatışma Eğilimi Ölçeği ön test puan ortalamaları arasında matematiksel olarak fark olmasına rağmen her 3 grubun ön test puan ortalamalarının $p=0,78>0,05$ olması nedeniyle gruplar arasında istatistiksel anlamda Çatışma Eğilimleri yönünden fark olduğu söylenemez bunun yanında Deney, Kontrol ve Normal Grubun Çatışma Eğilimleri ortalamaları karşılaştırıldığında Deney ve Kontrol Gruplarının Çatışma eğilimlerinin normal gruba oranla daha yüksek olduğu söylenebilir.

Grupların ÇEÖ yönünden ANOVA testi yönünden karşılaştırması Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9
Grupların Çatışma Eğilimi Ölçeğinde ANOVA testine göre karşılaştırılması

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplam	sd	Kareler Ortalaması	f	p
Gruplar arası	756.13	2	378.06	2.921	0.63>0.05 Fark anlamlı değil
Gruplar içi	6731.06	52	129.44		
Toplam	7487.20	54			

Analiz sonuçları, grupların Çatışma Eğilimi Ölçeğine bağlı olarak Çatışma Eğilim Ortalamaları bakımından anlamlı bir farka sahip olmadıklarını göstermektedir [F(2-52)=2.921, p>0.05]. Deney, Kontrol ve Norma Grubun Çatışma Eğilimleri puanları arasındaki fark ANOVA ile aranmış ve anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır [F(2-52)=2.921, p>0.05].

Grupların ÇEÖ ANOVA testi yönünden karşılaştırması Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10
ÇEÖ Deney Grubu Ön test ve Son test ortalama puanlarının t-testi sonuçları

ÖLÇÜM	N	$\bar{X}$	Ss	sd	t	p
Ön Test	20	169.40	9.71	19	5.15	0.000<0.05 Fark anlamlı
Son Test	20	161.00	12.18			

Analiz sonucunda Deney Grubunun Çatışma Eğilimi Ölçeği ön test ve son test puanları arasında fark olduğu ve son test puanlarında puan ortalamalarında ön test puan ortalamalarına göre düşme yaşandığı görülmüştür. Deney Grubunun Çatışma Eğilimi Ön Test Puanları ile Son test puanları $[t(19)=5.15, p (Tek yönlü) = 0.00<0.05]$ olması nedeniyle anlamlı fark olduğu saptanmıştır.

ÇEÖ Kontrol Grubu ön test ve son test ortalama puanlarının t-testi sonuçları Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11
ÇEÖ Kontrol Grubu Ön test ve Son Test ortalama puanlarının t-Testi sonuçları

ÖLÇÜM	N	$\bar{X}$	Ss	sd	t	p
Ön Test	17	165.88	15.31	16	1.23	0.23>0.05
Son Test	17	162.23	12.23			Fark anlamlı değil

Yapılan analiz sonucunda Kontrol Grubu Çatışma Eğilimi Ölçeği ön test ve son test puan ortalamaları arasında farklılık olduğu son test puan ortalamalarında ön test puan ortalamalarına göre düşme yaşandığı görülmektedir. Kontrol Grubunun Çatışma Eğilimi Ön Test ve Son Puanları $[t(16)=1.23 p (tek yönlü)= 0.23>0.05]$ olması nedeniyle anlamlı fark olmadığı saptanmıştır.

Hipotez 2: Çatışma Çözme Programına katılan kişilerin aile değerlendirme ölçeğine ilişkin sonuçları katılmayan kişilere göre daha düşüktür.

Bu hipotezi test etmek için deney ve kontrol gruplarının Aile Değerlendirme Ölçeği’nin alt ölçekleri olan Problem Çözme, İletişim, Roller, Duygusal Tepki Verebilme, Gereken ilgiyi Gösterme, Davranış Kontrolü ve Genel İşlevler ölçeklerine ait istatistikler ayrı ayrı hesaplanmıştır.

a. Problem Çözme Alt Ölçeği İçin,

Problem çözme alt ölçeği için deney, kontrol ve normal grupların ön test karşılaştırmalı puanları ve deney ve kontrol gruplarının ön test ve son test t testi sonuçları aşağıda verilmiştir.

ADÖ Problem Çözme alt ölçeğine ilişkin deney, kontrol ve normal grubun ön test puanları Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12
Aile Değerlendirme Ölçeği Problem Çözme Alt Ölçeği’ ne İlişkin Deney, Kontrol ve Normal Grubun Ön Test Puanları

Grup	n	$\bar{X}$	Ss	p
Deney	20	1.91	0.77	0.188>0.05 Fark anlamlı değil
Kontrol	17	1.91	0.49	
Normal	18	1.87	0.74	
Toplam	55	1.81	0.68	

Analiz sonucunda Tablo 12’de görüldüğü gibi, deney, kontrol ve normal grubun Problem Çözme alt ölçeği ön test puan ortalamaları deney ve kontrol gruplarının eşit iken Normal grubun diğer iki gruptan daha düşük puana sahip olduğu görülmektedir. Matematiksel olarak gruplar arasında farklılık varken; $p(\text{tek yönlü}) = 0,188 > 0,05$ olması nedeniyle istatistiksel anlamda farklılık olduğu söylenemez.

Grupların ADÖ-Problem Çözme alt ölçeği ANOVA testine göre karşılaştırmaları Tablo 13’de verilmiştir.

Tablo 13
Grupların Aile Değerlendirme-Problem Çözme Alt Ölçeği- ANOVA testine göre karşılaştırılması

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplam	sd	Kareler Ortalaması	f	p
Gruplar arası	0.83	2	0.41	0.88	0.42>0.005 Fark anlamlı değil
Gruplar içi	24.70	52	0.47		
Toplam	25.54	54			

Analiz sonuçları, grupların Problem Çözme Alt Ölçeğine bağlı olarak Problem Çözme Alt Ölçeği puan ortalamaları bakımından anlamlı bir farka sahip olmadıklarını göstermektedir [$F(2-52)=0.88$, $p>0.05$]. Deney, Kontrol ve Normal Grubun Problem Çözme puanları arasındaki fark ANOVA ile aranmış ve anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır [$F(2-52)=0.88$, $p>0.05$].

ADÖ Problem Çözme Deney Grubu ön test ve son test ortalama puanlarının t-testi sonuçları Tablo 14’te verilmiştir.

Tablo 14
ADÖ Problem Çözme Deney Grubu Ön-Test ve Son-Test ortalama Puanlarının t-Testi sonuçları

ÖLÇÜM	N	$\bar{X}$	Ss	sd	t	p
Ön Test	20	1.91	0.77	19	0.72	0.475>0.05 Fark anlamlı değil
Son Test	20	1.78	0.46			

Analiz sonucunda Deney Grubunun Problem Çözme alt ölçeği ön test ve son test puanları arasında fark olduğu ve son test puan ortalamalarında ön test puan ortalamalarına göre düşme yaşandığı görülmüştür. Deney Grubunun Problem Çözme alt ölçeği Ön Test Puanları ile Son test puanları [$t(19)=0,72$, p (Tek yönlü) = $0.475>0.05$] olması nedeniyle anlamlı farklılık görülmemektedir.

ADÖ Problem Çözme Kontrol Grubu ön test ve son test ortalama puanlarının t-testi sonuçları Tablo 15'te verilmiştir.

Tablo 15
ADÖ Problem Çözme Kontrol Grubu Ön test ve Son test ortalama puanlarının t-Testi sonuçları

ÖLÇÜM	N	$\bar{X}$	Ss	sd	t	p
Ön Test	17	1.63	0.49	16	-0.74	0.46>0.05
Son Test	17	1.71	0.48			Fark anlamlı değil

Analiz sonucunda Kontrol Grubu Problem Çözme alt ölçeği ön test ve son test puan ortalamaları arasında matematiksel olarak farklılık olduğu, ön test puan ortalamasına göre son test puan ortalamasında matematiksel olara yükselme olduğu görülmüştür. Kontrol grubu problem çözme alt ölçeği ön test ve son test puanları [$t(16)=-0,74$ p (tek yönlü)= $0.46>0.05$] olması nedeniyle anlamlı fark olmadığı saptanmıştır.

b. İletişim Alt Ölçeği için,

Deney, Kontrol ve Normal Grubun ADÖ- İletişim alt ölçeği ön test ve son test puanları Tablo 16'da verilmiştir.

Tablo 16
Deney, kontrol ve normal grubun ADÖ İletişim Alt Ölçeği ön test puanları

Grup	n	$\bar{X}$	Ss	p
Deney	20	2.03	0.59	0.000<0.05 Fark anlamlı
Kontrol	17	1.87	0.45	
Normal	18	1.66	0.55	
Toplam	55	1.86	0.55	

Deney, Kontrol ve Normal Grubun ADÖ İletişim Alt Ölçeği $\bar{X}$ 'lerine bakıldığında her üç grup arasında matematiksel olarak fark olduğu görülmektedir. Deney Grubu $\bar{X}$ 'sı 2,03, Kontrol Grubu $\bar{X}$ 'sı 1,87 Normal Grup $\bar{X}$ 'sı ise 1,66 olarak görülmektedir. Her 3 grubun p (tek yönlü) =0,000<0,05 olması dolayısıyla ADÖ İletişim Alt Ölçeği bakımından anlamlı farka sahip oldukları görülmektedir. Bunun yanında Deney, Kontrol ve Normal Grubun İletişim Alt Ölçeği $\bar{X}$ 'leri gereğince sırasıyla Deney grubunun Kontrol grubundan Kontrol grubunun ise Normal Gruba kıyasla Aile içi İletişim yönünden yetersiz oldukları sonucuna varabiliriz.

Deney, Kontrol ve Normal Grupların ADÖ-İletişim alt ölçeği ANOVA testine göre karşılaştırması Tablo 17'de verilmiştir.

Tablo 17
Grupların Aile Değerlendirme-İletişim Alt Ölçeği- ANOVA testine göre karşılaştırılması

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplam	sd	Kareler Ortalaması	f	p
Gruplar arası	0.83	2	0.41	0.88	0.42>0.05 Fark anlamlı değil
Gruplar içi	24.70	52	0.47		
Toplam	25.54	54			

Analiz sonuçları, grupların Aile Değerlendirme Ölçeği-İletişim alt ölçeğine bağlı olarak İletişim alt ölçeği puan ortalamaları bakımından anlamlı bir farka sahip olmadıklarını göstermektedir [F(2-52)=0.88, p>0.05]. Deney, Kontrol ve Normal grubun İletişim puanları arasındaki fark ANOVA ile aranmış ve anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır [F(2-52)=0.88, p>0.05].

ADÖ- İletişim Alt Ölçeği'nin Deney Grubu ön test ve Son test puan ortalamalarının t-testi sonuçları Tablo 18'de verilmiştir.

Tablo 18
ADÖ İletişim Alt Ölçeği'nin Deney Grubu Ön Test ve Son test Ortalamalarının t-Testi Sonuçları

ÖLÇÜM	N	$\bar{X}$	Ss	sd	t	p
Ön Test	20	2.03	0.59	19	3.67	0.002<0.05 Fark anlamlı
Son Test	20	1.43	0.49			

Deney Grubu ADÖ İletişim Alt Ölçeği Deney Grubu ön test ve son test puan kıyaslamaları yapıldığında; Deney Grubu $\bar{X}$ 'sı 2,03 son test $\bar{X}$ 'sı ise 1,43 olarak görülmektedir. Matematiksel olarak değerlendirildiğinde İletişim Alt ölçeğinde Deney Grubunun eğitim sonrası aile içi iletişim yönünden gelişim kaydettikleri söylenebilir. Yine Deney grubu ADÖ İletişim Ön test-Son Test [t(19)= 3.67 p (tek yönlü)= 0.002<0.05] olması nedeniyle istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu söylenebilir.

Kontrol Grubu ADÖ-İletişim alt ölçeği ön test ve son test puan ortalamalarının t-testi sonuçları Tablo 19'da verilmiştir.

Tablo 19

ADÖ İletişim Alt Ölçeği'nin Kontrol Grubu Ön Test ve Son test Ortalamalarının t-Testi Sonuçları

ÖLÇÜM	N	$\bar{X}$	S	sd	t	p
Ön Test	17	2.03	0.59	16	3.67	0.002<0.05
Son Test	17	1.43	0.49			Fark anlamlı

Analiz sonucunda Kontrol Grubu İletişim alt ölçeği ön test ve son test puan ortalamaları arasında matematiksel olarak farklılık olduğu, ön test puan ortalamasına göre son test puan ortalamasında matematiksel olarak düşme yaşandığı görülmektedir. Kontrol grubu problem çözme alt ölçeği ön test ve son test puanları [t(16)=3,67 p (tek yönlü)= 0.002<0.05] olması nedeniyle farkın anlamlı olduğu saptanmıştır.

c. Roller Alt Ölçeği İçin,

Roller alt ölçeği için Deney, Kontrol ve Normal grubun ön test puanları Tablo 20'de verilmiştir.

Tablo 20**Deney, kontrol ve normal grubun ADÖ Roller Alt Ölçeği ön test puanları**

Grup	n	$\bar{X}$	Ss	P
Deney	20	2.22	0.43	0.000<0.05 Fark anlamlı
Kontrol	17	2.03	0.49	
Normal	18	1.94	0.48	
Toplam	55	2.07	0.47	

Deney, Kontrol ve Normal Grubun ADÖ Roller Alt Ölçeği $\bar{X}$ 'lerine bakıldığında her üç grup arasında matematiksel olarak fark olduğu görülmektedir. Deney Grubu $\bar{X}$ 'sı 2.22, Kontrol Grubu $\bar{X}$ 'sı 2.03 Normal Grup $\bar{X}$ 'sı ise 1.94 olarak görülmektedir. Her 3 grubun p (tek yönlü) =0,000<0,05 olması dolayısıyla ADÖ Roller Alt Ölçeği bakımından anlamlı farka sahip oldukları görülmektedir. Bunun yanında Deney, Kontrol ve Normal Grubun Roller Alt Ölçeği $\bar{X}$ 'leri gereğince sırasıyla Deney grubunun Kontrol grubundan Kontrol grubunun ise Normal Gruba kıyasla Aile içi Roller yönünden yetersiz oldukları sonucuna varabiliriz.

ADÖ-Roller alt ölçeği Deney, Kontrol ve Normal grupların ANOVA testine göre karşılaştırmaları Tablo 21'de verilmiştir.

Tablo 21
Grupların Aile Değerlendirme-Roller Alt Ölçeği- ANOVA testine göre karşılaştırılması

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplam	sd	Kareler Ortalaması	f	p
Gruplar arası	0.77	2	0.38	1.75	0.18>0.05 fark anlamlı değil
Gruplar içi	11.41	52	0.22		
Toplam	12.18	54			

Analiz sonuçları, grupların Aile Değerlendirme Ölçeği-Roller Alt Ölçeğine bağlı olarak Roller puan ortalamaları bakımından anlamlı bir farka sahip olmadıklarını göstermektedir[F(2-52)=1.75, p>0.05]. Deney, Kontrol ve Normal Grubun Roller alt ölçeği puanları arasındaki fark ANOVA ile aranmış ve anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır [F(2-52)=1.75, p>0.05].

Deney grubu ADÖ-Roller alt ölçeği ön test ve son test ortalamaların t-testi sonuçları Tablo 22’de verilmiştir.

Tablo 22
ADÖ Roller Alt Ölçeği’nin Deney Grubu Ön-Test ve Son-Test Ortalamalarının t-Testi Sonuçları

ÖLÇÜM	N	$\bar{X}$	Ss	sd	t	p
Ön Test	20	2.22	0.43	19	4.01	0.001<0.05 Fark anlamlı
Son Test	20	1.81	0.41			

Deney Grubu ADÖ Roller Alt Ölçeği Deney Grubu ön test ve son test puan kıyaslamaları yapıldığında; Deney Grubu $\bar{X}$ 'sı 2.22 son test $\bar{X}$ 'sı ise 1.81 olarak görülmektedir. Matematiksel olarak değerlendirildiğinde Roller Alt ölçeğinde Deney Grubunun eğitim sonrası aile içi roller yönünden gelişim kaydettikleri söylenebilir. Yine Deney grubu ADÖ Roller Ön test-Son Test [t(19)= 4.01 p (tek yönlü)= 0.001<0.05] olması nedeniyle istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu söylenebilir.

Kontrol Grubu ADÖ-Roller alt ölçeği ön test ve son test ortalamalarının t-testi sonuçları Tablo 23'te verilmiştir.

Tablo 23
ADÖ Roller Alt Ölçeği'nin Kontrol Grubu Ön Test ve Son test
Ortalamalarının t-Testi Sonuçları

ÖLÇÜM	N	$\bar{X}$	Ss	sd	t	p
Ön Test	17	2.03	0.49	16	1.49	0.156>0.005
						Fark anlamlı değil
Son Test	17	1.92	0.49			

Yapılan analize göre tablo 23'te görüldüğü gibi Kontrol grubu ADÖ roller alt ölçeği ön test ve son test puan ortalamaları; ön test $\bar{X}$ 'sı 2.03, son test $\bar{X}$ 'sı ise 1.97 olarak bulunmuştur. Roller kontrol grubu ön test ve son test puanları arasında matematiksek farklılık yanında; ön test ve son test puanları arasında [t(16)=1.49 p (tek yönlü)= 0.156>0.05] olması nedeniyle istatistiksel olarak anlamlı farklılıktan söz edilemez.

d. Duygusal Tepki Verebilme Alt Ölçeği İçin,

ADÖ Duygusal Tepki Verebilme Alt Ölçeğinin deney ve kontrol gruplarına ait ön test-son test puan ortalamalarına ait karşılaştırmalar ve yapılan istatistiksel işlemlere aşağıda verilmiştir.

Deney, Kontrol ve Normal Grubun ADÖ-Duygusal tepki verebilme alt ölçeği ön test puanları Tablo 24’de verilmiştir.

Tablo 24

Deney, kontrol ve normal grubun ADÖ Duygusal Tepki Verebilme alt ölçeği ön test puanları

Grup	n	$\bar{X}$	Ss	P
Deney	20	1.95	0.56	0.000<0.05 Fark anlamlı
Kontrol	17	2.02	0.59	
Normal	18	1.72	0.52	
Toplam	55	1.90	0.56	

Deney, Kontrol ve Normal Grubun ADÖ Duygusal Tepki Verebilme Alt Ölçeği $\bar{X}$ ’larına bakıldığında her üç grup arasında matematiksel olarak fark olduğu görülmektedir. Deney Grubu $\bar{X}$ ’sı 1.95, Kontrol Grubu $\bar{X}$ ’sı 2.02 Normal Grup $\bar{X}$ ’sı ise 1.72 olarak görülmektedir. Her 3 grubun p (tek yönlü) =0.000<0.05 olması dolayısıyla ADÖ Duygusal Tepki Verebilme Alt Ölçeği bakımından anlamlı farka sahip oldukları görülmektedir.

Deney, Kontrol ve Normal Grupların ADÖ-Duygusal Tepki Verme alt ölçeği ANOVA testine göre karşılaştırması Tablo 25’te verilmiştir.

Tablo 25
Grupların Aile Değerlendirme Ölçeğinin-Duygusal Tepki Alt Ölçeği- ANOVA
testine göre karşılaştırılması

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplam	sd	Kareler Ortalaması	f	p
Gruplar arası	0.92	2	0.46	1.46	0.24>0.05 Fark anlamlı değil
Gruplar içi	16.33	52	0.31		
Toplam	17.26	54			

Analiz sonuçları, grupların Aile Değerlendirme Ölçeği-Duygusal Tepki alt ölçeğine bağlı olarak Duygusal Tepki puan ortalamaları bakımından anlamlı bir farka sahip olmadıklarını göstermektedir [$F(2-52)=1.46, p>0.05$]. Deney, Kontrol ve Normal Grubun Duygusal Tepki puanları arasındaki fark ANOVA ile aranmış ve anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır [$F(2-52)=1.46, p>0.05$].

Deney Grubu ADÖ-Duygusal Tepki Verme alt ölçeğinin ön test ve son test ortalamalarının t-Testi sonuçları Tablo 26'da verilmiştir.

Tablo 26
ADÖ Duygusal Tepki Verebilme Alt Ölçeği'nin Deney Grubu Ön Test ve Son
test Ortalamalarının t-Testi Sonuçları

ÖLÇÜM	N	$\bar{X}$	S	sd	t	p
Ön Test	20	1.95	0.56	19	1.53	0.142>0.05 Fark anlamlı değil
Son Test	20	1.70	0.51			

Deney Grubu ADÖ Duygusal Tepki Verebilme Alt Ölçeği Deney Grubu ön test ve son test puan kıyaslamaları yapıldığında; Deney Grubu $\bar{X}$ 'sı 1.95 son test $\bar{X}$ 'sı ise 1.70 olarak görülmektedir. Matematiksel olarak değerlendirildiğinde Duygusal Tepki Verebilme Alt ölçeğinde Deney Grubunun eğitim sonrası Duygusal Tepki Verebilme yönünden gelişim kaydettikleri söylenebilir. Yine Deney grubu ADÖ Duygusal Tepki Verebilme Ön test-Son Test [$t(19)= 1.53$ p (tek yönlü)= 0.142>0.05] olması nedeniyle istatistiksel olarak farkın anlamlı olmadığı söylenebilir.

Kontrol Grubu ADÖ-Duygusal Tepki Verme alt ölçeğinin ön test ve son test ortalamaların t-testi sonuçları Tablo 27' de verilmiştir.

Tablo 27
ADÖ Duygusal Tepki Verebilme Alt Ölçeği'nin Kontrol Grubu Ön Test ve Son test Ortalamalarının t-Testi Sonuçları

ÖLÇÜM	N	$\bar{X}$	Ss	sd	t	p
Ön Test	17	2.02	0.59	16	0.74	0.47>0.05
						Fark anlamlı değil
Son Test	17	1.92	0.71			

Yapılan analize göre tablo 27'de görüldüğü gibi Kontrol grubu ADÖ Duygusal Tepki Verebilme alt ölçeği ön test ve son test puan ortalamaları; ön test $\bar{X}$ 'sı 2.02, son test $\bar{X}$ 'sı ise 1.92 olarak bulunmuştur. Duygusal Tepki Verebilme kontrol grubu ön test ve son test puanları arasında matematiksel farklılık yanında; ön test ve son test puanları arasında [$t(16)=0.74$ p (tek yönlü)= 0.47>0.05] olması nedeniyle istatistiksel olarak anlamlı farklılıktan söz edilemez.

e. Gereken İlgiyi Gösterme Alt Ölçeği İçin,

ADÖ Gereken İlgiyi Gösterme Alt Ölçeğinin deney ve kontrol gruplarına ait ön test-son test puan ortalamalarına ait karşılaştırmalar ve yapılan istatistiksel işlemlere aşağıda verilmiştir.

Deney, Kontrol ve Normal grubun ADÖ-Gereken İlgiyi Gösterme alt ölçeği ön test puanları tablo 28'de verilmiştir.

Tablo 28

Deney, kontrol ve normal grubun ADÖ Gereken ilgiyi Gösterebilme alt ölçeği ön test puanları

Grup	n	$\bar{X}$	Ss	P
Deney	20	2.17	0.38	0.000<0.05 fark anlamlı
Kontrol	17	2.26	0.63	
Normal	18	1.98	0.39	
Toplam	55	2.14	0.48	

Deney, Kontrol ve Normal Grubun ADÖ Gereken İlgiyi Gösterme Alt Ölçeği $\bar{X}$ 'lerine bakıldığında her üç grup arasında matematiksel olarak fark olduğu görülmektedir. Deney Grubu $\bar{X}$ 'sı 2.17, Kontrol Grubu $\bar{X}$ 'sı 2.26 Normal Grup $\bar{X}$ 'sı ise 1.98 olarak görülmektedir. Her 3 grubun p (tek yönlü) =0.000<0.05 olması dolayısıyla ADÖ Gereken İlgiyi Gösterme Alt Ölçeği bakımından anlamlı farka sahip oldukları görülmektedir.

Deney, Kontrol ve Normal Grubun ADÖ-Gereken İlgiyi Gösterme alt ölçeği ANOVA testine göre karşılaştırmaları Tablo 29'da verilmiştir.

Tablo 29
Grupların Aile Değerlendirme Ölçeğinin-Gereken İlgiyi Gösterme Alt Ölçeği-ANOVA testine göre karşılaştırılması

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplam	sd	Kareler Ortalaması	f	p
Gruplar arası	0.69	2	0.34	1.49	0.23>0.05 fark anlamlı değil
Gruplar içi	11.83	51	0.23		
Toplam	12.53	53			

Analiz sonuçları, grupların Aile Değerlendirme Ölçeği-Gereken İlgiyi Gösterme alt ölçeğine bağlı olarak Gereken İlgiyi Gösterme Ortalamaları bakımından anlamlı bir farka sahip olmadıklarını göstermektedir[F(2-52)=1.49, p>0.05]. Deney, Kontrol ve Normal Grubun Gereken İlgiyi Gösterme puanları arasındaki fark ANOVA ile aranmış ve anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır [F(2-52)=1.49, p>0.05].

Deney grubun ADÖ-Gereken İlgiyi Gösterme alt ölçeğinin ö test ve son test ortalamalarının t-Testi sonuçları Tablo 30'da verilmiştir.

Tablo 30
ADÖ Gereken İlgiyi Gösterme Alt Ölçeği'nin Deney Grubu Ön Test ve Son test Ortalamalarının t-Testi Sonuçları

ÖLÇÜM	N	$\bar{X}$	S	sd	t	p
Ön Test	20	2.17	0.38	19	4.15	0.001<0.05 Fark anlamlı
Son Test	20	1.75	0.44			

Deney Grubu ADÖ Gereken İlgiyi Gösterme Alt Ölçeği Deney Grubu ön test ve son test puan kıyaslamaları yapıldığında; Deney Grubu $\bar{X}$ 'sı 2.17 son test $\bar{X}$ 'sı ise 1.75 olarak görülmektedir. Matematiksel olarak değerlendirildiğinde Gereken İlgiyi Gösterme Alt ölçeğinde Deney Grubunun eğitim sonrası Gereken İlgiyi Gösterme yönünden gelişim kaydettikleri söylenebilir. Yine Deney grubu Gereken İlgiyi Gösterme Ön test-Son Test [t(19)= 4.15 p (tek yönlü)= 0.0001<0.05] olması nedeniyle istatistiksel olarak farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu söylenebilir.

Kontrol Grubu ADÖ-Gereken İlgiyi Gösterme alt ölçeğinin ön test ve son test ortalamalarının t-Testi sonuçları Tablo 31'de verilmiştir.

Tablo 31
ADÖ Gereken İlgiyi Gösterme Alt Ölçeği'nin Kontrol Grubu Ön Test ve Son test Ortalamalarının t-Testi Sonuçları

ÖLÇÜM	N	$\bar{X}$	Ss	sd	t	p
Ön Test	17	2.03	0.49	16	1.49	1.156>0.05
Son Test	17	1.92	0.49			Fark anlamlı değil

Yapılan analize göre tablo 31'de görüldüğü gibi Kontrol grubu ADÖ Gereken İlgiyi Gösterme alt ölçeği ön test ve son test puan ortalamaları; ön test $\bar{X}$ 'sı 2.03, son test $\bar{X}$ 'sı ise 1.92 olarak bulunmuştur. Duygusal Tepki Verebilme kontrol grubu ön test ve son test puanları arasında matematiksek farklılık yanında; ön test ve son test puanları arasında [t(16)=1.49 p (tek yönlü)= 1.156>0.05] olması nedeniyle istatistiksel olarak anlamlı farklılıktan söz edilemez.

e. Davranış Kontrolü Alt Ölçeği,

ADÖ Davranış Kontrolü Alt Ölçeğinin deney ve kontrol gruplarına ait ön test-son test puan ortalamalarına ait karşılaştırmalar ve yapılan istatistiksel işlemlere aşağıda verilmiştir.

Deney, Kontrol ve Normal Grubun ADÖ-Davranış Kontrolü alt ölçeği ön test puanları Tablo 32’de verilmiştir.

Tablo 32
Deney, Kontrol ve Normal Grubun ADÖ Davranış Kontrolü Alt Ölçeği ön test puanları

Grup	n	$\bar{X}$	Ss	P
Deney	20	2.02	0.28	0.000<0.05 fark anlamlı
Kontrol	17	1.92	0.58	
Normal	18	1.76	0.38	
Toplam	55	1.90	0.43	

Deney, Kontrol ve Normal Grubun ADÖ Davranış Kontrolü Alt Ölçeği $\bar{X}$ ’larına bakıldığında her üç grup arasında matematiksel olarak fark olduğu görülmektedir. Deney Grubu $\bar{X}$ ’sı 2.02, Kontrol Grubu $\bar{X}$ ’sı 1.92 Normal Grup $\bar{X}$ ’sı ise 1.76 olarak görülmektedir. Her 3 grubun p (tek yönlü) =0.000<0.05 olması dolayısıyla ADÖ Gereken İlgii Gösterme Alt Ölçeği bakımından anlamlı farka sahip oldukları görülmektedir.

Deney, Kontrol ve Normal grupların ADÖ-Davranış Kontrolü alt ölçeği ANOVA testine göre karşılaştırmaları Tablo 33’de verilmiştir.

Tablo 33
**Grupların Aile Değerlendirme Ölçeğinin-Davranış Kontrolü Alt Ölçeği-
 ANOVA testine göre karşılaştırılması**

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplam	sd	Kareler Ortalaması	f	p
Gruplar arası	0.63	2	0.31	1.73	0.18>0.05 fark anlamlı değil
Gruplar içi	9.51	52	0.18		
Toplam	10.150	54			

Analiz sonuçları, grupların Aile Değerlendirme Ölçeği-Davranış Kontrolü alt Ölçeğine bağlı olarak Davranış Kontrolü Ortalamaları bakımından anlamlı bir farka sahip olmadıklarını göstermektedir[F(2-52)=1.73, p>0.05]. Deney, Kontrol ve Normal Grubun Davranış Kontrolü puanları arasındaki fark ANOVA ile aranmış ve anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır [F(2-52)=1.73, p>0.05].

Deney grubu DÖ-Davranış Kontrolü alt ölçeğinin ön test ve son test puan ortalamalarının t-Testi sonuçları Tablo 34’te verilmiştir.

Tablo 34
**ADÖ Davranış Kontrolü Alt Ölçeği’nin Deney Grubu Ön Test ve Son test
 Ortalamalarının t-Testi Sonuçları**

ÖLÇÜM	N	$\bar{X}$	Ss	sd	t	p
Ön Test	20	2.02	0.28	19	2.42	0.0026<0.05 Fark anlamlı
Son Test	20	1.74	0.49			

Deney Grubu ADÖ Davranış Kontrolü Alt Ölçeği Deney Grubu ön test ve son test puan kıyaslamaları yapıldığında; Deney Grubu $\bar{X}$ 'sı 2.02 son test $\bar{X}$ 'sı ise 1.74 olarak görülmektedir. Matematiksel olarak değerlendirildiğinde Davranış Kontrolü Alt ölçeğinde Deney Grubunun eğitim sonrası Davranış Kontrolü yönünden gelişim kaydettikleri söylenebilir. Yine Deney grubu Davranış Kontrolü Ön test-Son Test [$t(19)= 2.42$ p (tek yönlü)= 0.0026<0.05] olması nedeniyle istatistiksel olarak farkın anlamlı olduğu söylenebilir.

Kontrol Grubu ADÖ-Davranış Kontrolü alt ölçeğinin ön test ve son test puan ortalamalarının t-Testi sonuçları Tablo 35'te verilmiştir.

Tablo 35

ADÖ Davranış Kontrolü Alt Ölçeği'nin Kontrol Grubu Ön Test ve Son test Ortalamalarının t-Testi Sonuçları

ÖLÇÜM	N	$\bar{X}$	Ss	sd	t	p
Ön Test	17	1.92	0.58	16	-0.35	0.730>0.05
Son Test	17	1.94	0.56			Fark anlamlı değil

Yapılan analize göre tablo 35'te görüldüğü gibi Kontrol grubu ADÖ Davranış Kontrolü alt ölçeği ön test ve son test puan ortalamaları; ön test $\bar{X}$ 'sı 1.92, son test $\bar{X}$ 'sı ise 1.94 olarak bulunmuştur. Davranış Kontrolü kontrol grubu ön test ve son test puanları arasında matematiksek farklılık yanında; ön test ve son test puanları arasında [$t(16)= -0,35$ p (tek yönlü)= 0.730>0.05] olması nedeniyle istatistiksel olarak anlamlı farklılıktan söz edilemez. .

f. Genel İşlev Alt Ölçeği İçin,

ADÖ Genel İşlev Alt Ölçeğinin deney ve kontrol gruplarına ait ön test-son test puan ortalamalarına ait karşılaştırmalar ve yapılan istatistiksel işlemlere aşağıda verilmiştir.

Deney, Kontrol ve Normal grubun ADÖ-Genel İşlev alt ölçeği ön test puanları Tablo 36'da verilmiştir

Tablo 36

Deney, kontrol ve normal grubun ADÖ Genel İşlev alt ölçeği ön test puanları

Grup	n	$\bar{X}$	Ss	P
Deney	20	1.76	0.44	0.000<0.05 Fark anlamlı
Kontrol	17	1.74	0.42	
Normal	18	0.69	0.69	
Toplam	55	0.52	0.52	

Deney, Kontrol ve Normal Grubun ADÖ Genel İşlev Alt Ölçeği $\bar{X}$ 'lerine bakıldığında her üç grup arasında matematiksel olarak fark olduğu görülmektedir. Deney Grubu $\bar{X}$ 'sı 1.76, Kontrol Grubu $\bar{X}$ 'sı 1.74 Normal Grup $\bar{X}$ 'sı ise 0.69 olarak görülmektedir. Her 3 grubun p (tek yönlü) =0.000<0.05 olması dolayısıyla ADÖ Genel İşlev Alt Ölçeği bakımından anlamlı farka sahip oldukları görülmektedir.

Deney, Kontrol ve Normal grupların ADÖ-Genel İşlev alt ölçeği ANOVA testine göre karşılaştırmaları Tablo 37'de verilmiştir.

Tablo 37

**Grupların Aile Değerlendirme Ölçeğinin-Genel İşlev Alt Ölçeği- ANOVA
testine göre karşılaştırılması**

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplam	sd	Kareler Ortalaması	f	p
Gruplar arası	0.149	2	0.75	0.26	0.77>0.05 Fark anlamlı değil
Gruplar içi	14.89	52	0.28		
Toplam	15.03	54			

Analiz sonuçları, grupların Aile Değerlendirme Ölçeği – Genel İşlev Alt Ölçeğine bağlı olarak Genel İşlev Ortalamaları bakımından anlamlı bir farka sahip olmadıklarını göstermektedir [F(2-52)=0.26, p>0.05]. Deney, Kontrol ve Normal Grubun Genel İşlev puanları arasındaki fark ANOVA ile aranmış ve anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır [F(2-52)=0.26, p>0.05].

Deney grubu ADM-Genel İşlev alt ölçeği ön test ve son test ortalamalarının t-Testi sonuçları Tablo 38’te verilmiştir.

Tablo 38
ADÖ Genel İşlev Alt Ölçeği'nin Deney Grubu Ön Test ve Son test
Ortalamalarının t-Testi Sonuçları

ÖLÇÜM	N	$\bar{X}$	Ss	sd	t	p
Ön Test	20	1.76	0.44	19	-3.29	0.0004<0.05
D						Fark anlamlı
Son Test	20	2.07	0.44			

Deney Grubu ADÖ Genel İşlev Alt Ölçeği Deney Grubu ön test ve son test puan kıyaslamaları yapıldığında; Deney Grubu $\bar{X}$ 'sı 1.76 son test $\bar{X}$ 'sı ise 2.07 olarak görülmektedir. Matematiksel olarak değerlendirildiğinde Genel İşlev Alt ölçeğinde Deney Grubunun eğitim sonrası Genel İşlev yönünden gelişim gösterdiklerinden bahsedilemez. Yine Deney grubu Genel İşlev Ön test-Son Test [t(19)= -3.29 p (tek yönlü)= 0.0004<0.05] olması nedeniyle istatistiksel olarak farkın anlamlı olduğu söylenebilir.

Kontrol grubunun ADÖ-Genel İşlev alt ölçeği ön test ve son test puan ortalamaların t-Testi sonuçları Tablo 39'da verilmiştir.

Tablo 39
ADÖ Genel İşlev Alt Ölçeği'nin Kontrol Grubu Ön Test ve Son test
Ortalamalarının t-Testi Sonuçları

ÖLÇÜM	N	$\bar{X}$	Ss	sd	t	p
Ön Test	17	1.74	0.42	16	0.86	0.400>0.05
						Fark anlamlı
Son Test	17	1.66	0.46			değil

Yapılan analize göre tablo 40'ta görüldüğü gibi Kontrol grubu ADÖ Genel İşlev alt ölçeği ön test ve son test puan ortalamaları; ön test $\bar{X}$ 'sı 1.74 son test $\bar{X}$ 'sı

ise 1.66 olarak bulunmuştur. Genel İşlev kontrol grubu ön test ve son test puanları arasında matematiksek farklılık yanında; ön test ve son test puanları arasında [$t(16)=0.86$ p (tek yönlü)= $0.400>0.05$] olması nedeniyle istatistiksel olarak anlamlı farklılıktan söz edilemez.

Hipotez 3:Çatışma Çözme Programına katılan kişilerin öfke yönetim düzeyleri katılmayanlara göre daha yüksektir.

a.Öfke İç Alt Ölçeği İçin,

SÖÖTÖ Öfke İç Alt Ölçeğinin deney ve kontrol gruplarına ait ön test-son test puan ortalamalarına ait karşılaştırmalar ve yapılan istatistiksel işlemlere aşağıda verilmiştir.

Deney, Kontrol ve Normal Grubun öfke iç alt ölçeği ön test puanları Tablo 40'da verilmiştir.

Tablo 40

Deney, kontrol ve normal grubun SÖÖTÖ Öfke iç alt ölçeği ön test puanları

Grup	n	$\bar{X}$	Ss	P
Deney	20	17.60	5.04	0.000<0.05 fark anlamlı
Kontrol	17	16.47	6.63	
Normal	18	16.44	4.20	
Toplam	55	16.87	5.27	

Deney, Kontrol ve Normal Grubun SÖÖTÖ Öfke İç Alt Ölçeği $\bar{X}$ 'larına bakıldığında her üç grup arasında matematiksel olarak fark olduğu görülmektedir. Deney Grubu $\bar{X}$ 'sı 17.60, Kontrol Grubu $\bar{X}$ 'sı 16.47 Normal Grup $\bar{X}$ 'sı ise 16.44 olarak görülmektedir. Her 3 grubun p (tek yönlü) =0.000<0.05 olması dolayısıyla SÖÖTÖ Öfke İç Alt Ölçeği bakımından anlamlı farka sahip oldukları görülmektedir.

Deney, Kontrol ve Normal Grupların SÖÖTÖ-Öfke İç alt ölçeği ANOVA testine göre karşılaştırmaları Tablo 41’de verilmiştir.

Tablo 41
Grupların Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeğinin-Öfke İç Alt Ölçeği-ANOVA testine göre karşılaştırılması

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplam	sd	Kareler Ortalaması	f	p
Gruplar arası A	16.62	2	8.31	0.29	0.74>0.05 Fark anlamlı değil
Gruplar içi	1487.48	52	28.60		
Toplam	1504.10	54			

Analiz sonuçları, grupların Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği – Öfke İç alt Ölçeğine bağlı olarak Öfke İç puan ortalamaları bir farka sahip olmadıklarını göstermektedir [$F(2-52)=0.29$, $p>0.05$]. Deney, Kontrol ve Normal Grubun Öfke İç puanları arasındaki fark ANOVA ile aranmış ve anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır [$F(2-52)=0.29$, $p>0.05$].

Deney Grubu SÖÖTÖ-Öfke iç alt ölçeği ön test ve son test puan ortalamalarının t-Testi sonuçları Tablo 42’de verilmiştir.

Tablo 42
SÖÖTÖ Öfke İç Alt Ölçeği'nin Deney Grubu Ön Test ve Son test
Ortalamalarının t-Testi Sonuçları

ÖLÇÜM	N	$\bar{X}$	Ss	sd	t	p
Ön Test	20	17.60	5.04	19	-1.26	0.222>0.05
Son Test	20	18.90	2.59			Fark anlamlı değil

Deney Grubu SÖÖTÖ Öfke İç Alt Ölçeği Deney Grubu ön test ve son test puan kıyaslamaları yapıldığında; Deney Grubu $\bar{X}$ 'sı 17.60 son test $\bar{X}$ 'sı ise 18.90 olarak görülmektedir. Matematiksel olarak değerlendirildiğinde Öfke İç Alt ölçeğinde Deney Grubunun eğitim sonrası Öfke İç yönünden gelişim gösterdiklerinden bahsedilemez. Yine Deney grubu Öfke İç Ön test-Son Test [t(19)=-1.26 p (tek yönlü)= 0.222>0.05] olması nedeniyle istatistiksel olarak farkın anlamlı olduğu söylenemez.

Kontrol grubu SSÖÖTÖ-Öfke İç alt ölçeği ön test ve son test puan ortalamalarının t-Testi Sonuçları Tablo 43'te verilmiştir.

Tablo 43
SÖÖTÖ Öfke İç Alt Ölçeği'nin Kontrol Grubu Ön Test ve Son test
Ortalamalarının t-Testi Sonuçları

ÖLÇÜM	N	$\bar{X}$	Ss	sd	t	p
Ön Test	17	16.47	6.63	16	0.96	0.34>0.05
Son Test	17	15.47	5.59			Fark anlamlı değil

Yapılan analize göre tablo 43'te görüldüğü gibi Kontrol grubu SÖÖTÖ Öfke İç alt ölçeği ön test ve son test puan ortalamaları; ön test $\bar{X}$ 'sı 16.47 son test $\bar{X}$ 'sı ise 15.47 olarak bulunmuştur. Öfke İç kontrol grubu ön test ve son test puanları arasında matematiksel farklılık yanında; ön test ve son test puanları arasında $[t(16)= 0.96 \text{ p (tek yönlü)= } 0.34 > 0.05]$ olması nedeniyle istatistiksel olarak anlamlı farklılıktan söz edilemez.

b. Öfke Dış Alt Ölçeği İçin,

SÖÖTÖ Öfke Dış Alt Ölçeğinin deney ve kontrol gruplarına ait ön test-son test puan ortalamalarına ait karşılaştırmalar ve yapılan istatistiksel işlemlere aşağıda verilmiştir.

Deney, Kontrol ve Normal Grubun SÖÖTÖ- Öfke Dış alt ölçeği ön test puanları Tablo 44'te verilmiştir.

Tablo 44
Deney, kontrol ve normal grubun SÖÖTÖ Öfke dış alt ölçeği ön test puanları

Grup	n	$\bar{X}$	Ss	P
Deney	20	17.15	3.70	0.000<0.05 fark anlamlı
Kontrol	17	16.17	7.06	
Normal	18	13.72	2.39	
Toplam	55	15.72	4.85	

Deney, Kontrol ve Normal Grubun SÖÖTÖ Öfke Dış Alt Ölçeği $\bar{X}$ 'lerine bakıldığında her üç grup arasında matematiksel olarak fark olduğu görülmektedir. Deney Grubu $\bar{X}$ 'sı 17.15, Kontrol Grubu $\bar{X}$ 'sı 16.17 Normal

Grup $\bar{X}$ 'sı ise 13.72 olarak görülmektedir. Her 3 grubun p (tek yönlü) =0.000<0.05 olması dolayısıyla SÖÖTÖ Öfke Dış Alt Ölçeği bakımından anlamlı farka sahip oldukları görülmektedir.

Deney, Kontrol ve Normal Grupların SÖÖTÖ- Öfke Dış alt ölçeği ANOVA testine göre karşılaştırmaları Tablo 45'te verilmiştir.

Tablo 45
Grupların Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeğinin-Öfke Dış Alt Ölçeği- ANOVA testine göre karşılaştırılması

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplam	sd	Kareler Ortalaması	f	p
Gruplar arası	116.27	2	58.13	2.61	0.83>0.05 fark anlamlı değil
Gruplar içi	1156.63	52	22.24		
Toplam	1272.90	54			

Analiz sonuçları, grupların Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği- Öfke Dış Alt Ölçeğine bağlı olarak Öfke Dış puan ortalamaları bakımından anlamlı bir farka sahip olmadıklarını göstermektedir [F(2-52)=2.61, p>0.05]. Deney, Kontrol ve Normal Grubun Öfke Dış puanları arasındaki fark ANOVA ile aranmış ve anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır [F(2-52)=2.61, p>0.05].

Deney grubu SÖÖTÖ-Öfke Dış alt ölçeğinin ön test ve son test puan ortalamalarının t-Testi sonuçları Tablo 46'da verilmiştir.

Tablo 46
SÖÖTÖ Öfke Dış Alt Ölçeği'nin Deney Grubu Ön Test ve Son test
Ortalamalarının t-Testi Sonuçları

ÖLÇÜM	N	$\bar{X}$	Ss	sd	t	p
Ön Test	20	17.15	3.70	19	-2.39	0.027>0.05
						Fark anlamlı
Son Test	20	19.35	2.99			değil

Deney Grubu SÖÖTÖ Öfke Dış Alt Ölçeği Deney Grubu ön test ve son test puan kıyaslamaları yapıldığında; Deney Grubu $\bar{X}$ 'sı 17.15 son test $\bar{X}$ 'sı ise 19.35 olarak görülmektedir. Matematiksel olarak değerlendirildiğinde Öfke Dış Alt ölçeğinde Deney Grubunun eğitim sonrası Öfke Dış yönünden gelişim gösterdiklerinden bahsedilemez. Yine Deney grubu Öfke Dış Ön test-Son Test [t(19)= -2.39 p (tek yönlü)= 0.027>0.05] olması nedeniyle istatistiksel olarak farkın anlamlı olduğu söylenemez.

Kontrol grubu SÖÖTÖ-Öfke Dış alt ölçeğinin ön test ve son test puan ortalamalarının t-Testi sonuçları Tablo 47'de verilmiştir.

Tablo 47
SÖÖTÖ Öfke Dış Alt Ölçeği'nin Kontrol Grubu Ön Test ve Son test
Ortalamalarının t-Testi Sonuçları

ÖLÇÜM	N	$\bar{X}$	Ss	sd	t	p
Ön Test	17	16.17	7.06	16	0.94	0.36>0.05
						Fark anlamlı
Son Test	17	15.18	7.28			değil

Yapılan analize göre tablo 47'de görüldüğü gibi Kontrol grubu SÖÖTÖ Öfke Dış alt ölçeği ön test ve son test puan ortalamaları; ön test $\bar{X}$ 'sı 16.17 son test

$\bar{X}$ 'sı ise 15.18 olarak bulunmuştur. Öfke Dış kontrol grubu ön test ve son test puanları arasında matematiksel farklılık yanında; ön test ve son test puanları arasında [$t(16)= 0.94$ p (tek yönlü)= $0.36 > 0.05$] olması nedeniyle istatistiksel olarak anlamlı farklılıktan söz edilemez.

c. Sürekli Öfke Alt Ölçeği İçin,

SÖÖTÖ Sürekli Öfke Alt Ölçeğinin deney ve kontrol gruplarına ait ön test-son test puan ortalamalarına ait karşılaştırmalar ve yapılan istatistiksel işlemlere aşağıda verilmiştir.

Kontrol Grubu SÖÖTÖ-Sürekli Öfke alt ölçeğinin ön test ve son test puan ortalamalarının t-Testi sonuçları Tablo 48'de verilmiştir.

Tablo 48

Deney, kontrol ve normal grubun SÖÖTÖ Sürekli Öfke alt ölçeği ön test puanları

Grup	n	$\bar{X}$	Ss	P
Deney	20	23.05	5.90	0.000<0.05 fark anlamlı
Kontrol	17	21.17	7.83	
Normal	18	19.94	5.03	
Toplam	55	21.45	6.33	

Deney, Kontrol ve Normal Grubun SÖÖTÖ Sürekli Öfke Alt Ölçeği $\bar{X}$ 'lerine bakıldığında her üç grup arasında matematiksel olarak fark olduğu görülmektedir. Deney Grubu $\bar{X}$ 'sı 23.05, Kontrol Grubu $\bar{X}$ 'sı 21.17 Normal Grup $\bar{X}$ 'sı ise 19.94 olarak görülmektedir. Her 3 grubun p (tek yönlü) =0.000<0.05

olması dolayısıyla SÖÖTÖ Sürekli Öfke Alt Ölçeği bakımından anlamlı farka sahip oldukları görülmektedir.

Deney, Kontrol ve Normal grubun SÖÖTÖ-Sürekli Öfke alt ölçeği ANOVA testine göre karşılaştırmaları Tablo 49’da verilmiştir.

Tablo 49
Grupların Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeğinin-Öfke Sürekli Alt Ölçeği-ANOVA testine göre karşılaştırılması

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplam	sd	Kareler Ortalaması	f	p
Gruplar arası	93.27	2	46.63	1.168	0.31>0.05 fark anlamlı değil
Gruplar içi	2076.36	52	39.93		
Toplam	2169.63	54			

Analiz sonuçları, grupların Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği – Öfke Sürekli Ölçeğine bağlı olarak Öfke Sürekli Ortalamaları bakımından anlamlı bir farka sahip olmadıklarını göstermektedir [F(2-52)=1.168, p>0.05]. Deney, Kontrol ve Normal Grubun Sürekli Öfke puanları arasındaki fark ANOVA ile aranmış ve anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır [F(2-52)=1.168, p>0.05].

Deney grubu SÖÖTÖ-Sürekli Öfke alt ölçeğinin ön test ve son test puan ortalamalarının t-Testi sonuçları Tablo 50’de verilmiştir.

Tablo 50
SÖÖTÖ Öfke Sürekli Alt Ölçeği'nin Deney Grubu Ön Test ve Son test
Ortalamalarının t-Testi Sonuçları

ÖLÇÜM	N	$\bar{X}$	Ss	sd	t	p
Ön Test	20	23.05	5.90	19	2.41	0.026>0.05
						Fark anlamlı
Son Test	20	20.70	3.38			değil

Deney Grubu SÖÖTÖ Sürekli Öfke Alt Ölçeği Deney Grubu ön test ve son test puan kıyaslamaları yapıldığında; Deney Grubu $\bar{X}$ 'sı 23.05 son test $\bar{X}$ 'sı ise 20.70 olarak görülmektedir. Matematiksel olarak değerlendirildiğinde Sürekli Öfke Alt ölçeğinde Deney Grubunun eğitim sonrası Sürekli Öfke yönünden gelişim gösterdikleri görülmektedir. Yine Deney grubu Sürekli Öfke Ön test-Son Test [t(19)= 2.41 p (tek yönlü)= 0.026>0.05] olması nedeniyle istatistiksel olarak farkın anlamlı olduğu söylenemez.

Kontrol grubu SÖÖTÖ-Sürekli Öfke alt ölçeği ön test ve son test puan ortalamalarının t-Testi sonuçları Tablo 51'de verilmiştir.

Tablo 51
SÖÖTÖ Öfke Sürekli Alt Ölçeği'nin Kontrol Grubu Ön Test ve Son test
Ortalamalarının t-Testi Sonuçları

ÖLÇÜM	N	$\bar{X}$	Ss	sd	t	p
Ön Test	17	21.17	7.83	16	0.90	0.37>0.05
						Fark anlamlı
Son Test ^Y	17	20.35	7.83			değil

Yapılan analize göre tablo 51'de görüldüğü gibi Kontrol grubu SÖÖTÖ Sürekli Öfke alt ölçeği ön test ve son test puan ortalamaları; ön test $\bar{X}$ 'sı 21.17 son

test $\bar{X}$ 'sı ise 20.35 olarak bulunmuştur. Sürekli Öfke kontrol grubu ön test ve son test puanları arasında matematiksel farklılık yanında; ön test ve son test puanları arasında [$t(16)= 0.90$ p (tek yönlü)= $0.37 > 0.05$] olması nedeniyle istatistiksel olarak anlamlı farklılıktan söz edilemez.

d. Öfke Kontrol Alt Ölçeği İçin,

SÖÖTÖ Öfke Kontrol Alt Ölçeğinin deney ve kontrol gruplarına ait ön test-son test puan ortalamalarına ait karşılaştırmalar ve yapılan istatistiksel işlemlere aşağıda verilmiştir.

Deney, Kontrol ve Normal grubun SÖÖTÖ-Öfke Kontrol alt ölçeği ön test puanları Tablo 52'de verilmiştir.

Tablo 52
Deney, kontrol ve normal grubun SÖÖTÖ Öfke Kontrol Alt Ölçeği Ön test puanları

Grup	n	$\bar{X}$	Ss	P
Deney	20	21.90	4.36	0.000<0.05 fark anlamlı
Kontrol	17	25.88	5.46	
Normal	18	23.44	5.36	
Toplam	55	23.63	5.22	

Deney, Kontrol ve Normal Grubun SÖÖTÖ Öfke Kontrol Alt Ölçeği $\bar{X}$ 'larına bakıldığında her üç grup arasında matematiksel olarak fark olduğu görülmektedir. Deney Grubu $\bar{X}$ 'sı 21.90, Kontrol Grubu $\bar{X}$ 'sı 25.88 Normal Grup $\bar{X}$ 'sı ise 23.44 olarak görülmektedir. Her 3 grubun p (tek yönlü) =0.000<0.05

olması dolayısıyla SÖÖTÖ Öfke Kontrol Alt Ölçeği bakımından istatistiksel olarak anlamlı farka sahip oldukları görülmektedir.

Deney, kontrol ve normal grubun SÖÖTÖ-Öfke Kontrol alt ölçeği-ANOVA testine göre karşılaştırmaları Tablo 53'te verilmiştir.

Tablo 53
Grupların Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeğinin-Öfke Kontrol Alt Ölçeği- ANOVA testine göre karşılaştırılması

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplam	sd	Kareler Ortalaması	f	p
Gruplar arası	146.1	2	73.35	2.87	0.066>0.05 fark anlamlı değil
Gruplar içi	1328.00	52	25.53		
Toplam	1474.72	54			

Analiz sonuçları, grupların Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği – Öfke Kontrol alt ölçeğine bağlı olarak Öfke Kontrol Ortalamaları bakımından anlamlı bir farka sahip olmadıklarını göstermektedir [$F(2-52)=2.87$, $p>0.05$]. Deney, Kontrol ve Normal Grubun Öfke Kontrol puanları arasındaki fark ANOVA ile aranmış ve anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır [$F(2-52)=2.87$, $p>0.05$].

Deney grubu SÖÖTÖ-Öfke Kontrol ölçeği ön test ve son test puan ortalamalarının t-Testi sonuçları Tablo 54'te verilmiştir.

Tablo 54
SÖÖTÖ Öfke Kontrol Alt Ölçeği'nin Deney Grubu Ön Test ve Son test
Ortalamalarının t-Testi Sonuçları

ÖLÇÜM	N	$\bar{X}$	Ss	sd	t	p
Ön Test	20	21.90	4.36	19	4.68	0.000<0.05 Fark anlamlı
Son Test	20	16.25	3.07			

Deney Grubu SÖÖTÖ Öfke Kontrol Alt Ölçeği Deney Grubu ön test ve son test puan kıyaslamaları yapıldığında; Deney Grubu $\bar{X}$ 'sı 21.90 son test $\bar{X}$ 'sı ise 16.25 olarak görülmektedir. Matematiksel olarak değerlendirildiğinde Öfke Kontrol Alt ölçeğinde Deney Grubunun eğitim sonrası Öfke Kontrol yönünden gelişim gösteremedikleri görülmektedir. Yine Deney grubu Öfke Kontrol Ön test-Son Test [$t(19)= 4.68$ p (tek yönlü)= 0.000<0.05] olması nedeniyle istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu söylenebilir.

Kontrol grubu SÖÖTÖ-Öfke Kontrol ölçeği ön test ve son test puan ortalamalarının t-Testi sonuçları Tablo 55'te verilmiştir.

Tablo 55
SÖÖTÖ Öfke Kontrol Alt Ölçeği'nin Kontrol Grubu Ön Test ve Son test
Ortalamalarının t-Testi Sonuçları

ÖLÇÜM	N	$\bar{X}$	Ss	sd	t	p
Ön Test	17	25.88	5.46	16	0.83	0.41>0.05 Fark anlamlı
Son Test	17	24.94	4.95			değil

Yapılan analize göre tablo 55'de görüldüğü gibi Kontrol grubu SÖÖTÖ Öfke Kontrol alt ölçeği ön test ve son test puan ortalamaları; ön test $\bar{X}$ 'sı 25.88 son

test $\bar{X}$ 'sı ise 24.94 olarak bulunmuştur. Öfke Kontrol alt ölçeği, kontrol grubu ön test ve son test puanları arasında matematiksel farklılık yanında; ön test ve son test puanları arasında [t(16)= 0.83 p (tek yönlü)= 0.41>0.05] olması nedeniyle istatistiksel olarak anlamlı farklılıktan söz edilemez.

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırma sonuçları tartışılmış ve araştırma neticesinde araştırmanın hipotezlerine ilişkin çözüm önerilerine yer verilmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmanın amacı, şiddet yönelimli olan öğrencilerin velilerine uygulanan “Çatışma Çözme Eğitiminin” velilerin çatışma eğilim düzeyleri, öfke kontrol durumları ve aile içi ilişkilerin niteliği üzerine etkisinin incelemektir. Bu amaçla velilere eğitimden önce ve sonra Çatışma Eğilimi Ölçeği, Sürekli Öfke ve Öfke Kontrol Ölçeği ve Aile Değerlendirme Ölçeği uygulanmıştır. Deney ve Kontrol grubunun Çatışma Eğilimi Ölçeği, Sürekli Öfke ve Öfke Kontrol Ölçeği ve aile Değerlendirme Ölçeği’nden aldıkları puanlar karşılaştırılmış ve yorumlanmıştır.

Araştırmanın birinci hipotezi, **“Çatışma Çözme Programına katılan kişilerin Çatışma Eğilim düzeyleri katılmayanlara göre daha düşüktür”** biçimindedir. Bu hipotezi test etmek amacıyla deney ve kontrol grubunun Çatışma Eğilimi Ölçeği’nden elde ettikleri ön test ve son test puanları arasında farkın anlamlı olup olmadığı saptanmıştır. Buna göre; Deney Grubunun “Çatışma Çözme Eğitimi” ön test ve son test puanları arasında anlamlı fark bulunmuşken Kontrol Grubunun ön test ve son test puanları arasında anlamlı fark bulunamamıştır.

Bu sonuçlara göre Çatışma Çözme Eğitimi programının Şiddet Yönelimli olan öğrencilerin velilerinin çatışma eğilimlerinde etkili olduğu ve çatışma eğilimlerinde düşme sağladığından bahsedilebilir.

İlgili araştırmalar incelendiğinde, Işık (1993) İlköğretim 3. sınıf öğrencilerinin velilerine uygulanan iletişim becerisi eğitiminin iletişim çatışmalarına girmeleri konusunda yaptığı araştırmada; ana babalar arasındaki aktif çatışmanın iletişim becerisi eğitimi ile azaldığı saptanmıştır. Yine verilen eğitim sonrasında iletişim eksikliği olarak değerlendirilen pasif çatışma boyutundan elde edilen puan ortalamalarına göre düşme sağlandığı görülmüştür. Işık (1993), verilen eğitim sonrasında karşılıklı olarak duygu ve düşünceleri ortaya çıkarmak , aktif dinleme, empati öğrenilip, günlük yaşamlarında yer almaya başlaması sonucu velilerde bu gelişmenin sağlandığı söylenebilir. Bu sonuç bu araştırmada Çatışma Çözme eğitim programının iletişim boyutunun kişilerin iletişim çatışmalarına girmeleri konusunda gösterdiği gelişmeyle uymaktadır.

Turna (1999), bir grup lise 3 öğrencisinin iletişim becerilerini geliştirme yoluyla baba-genç çatışmaları üzerindeki etkisini araştırdığı çalışmasında, gençlere uygulanan iletişim becerilerini geliştirmeye yönelik bilgi verici danışmanlık programının gençlerin baba-genç çatışma düzeyleri ve çatışma eğilim düzeyleri üzerinde olumlu etkisi olduğu bulunmuştur. Ancak, gençlerle yapılan bu çalışmanın babalarının çatışma eğilim düzeyi üzerinde etkisi olmadığı görülmüştür. Buradan hareketle çatışma çözme eğitim programları içersinde yer alan iletişim yönündeki eğitim çalışmalarının genç-ebeveyn çatışması üzerinde etkisinin olduğunu fakat aileye de bu yönde eğitim verilmesinin gerekliliğini göstermektedir. Kendi araştırmamızda ebeveynlere yönelik olarak yapılan çatışma çözme eğitimi programının bu yönüyle gerekliliğini ortaya koymakta ve yapılan bu çalışmanın eğitime katılan ebeveynlerin çatışma eğilimlerinde düşme sağlanması Turna (1999) 'un yapmış olduğu çalışmayla örtüştüğü söylenebilir.

Gulbenkian Fondation (1995), okulların ergenlerde görülen şiddetin önlenmesinde önemli bir güce sahip olduğunu ifade etmektedir. Fakat okulların ellerinde olan bu gücün doğru yerde kullanılmaması, okullarda görülen şiddeti ortadan kaldırmak yerine ergenlerin şiddetine dahil olan ve şiddeti besleyen bir

kurum haline gelebileceğini belirtmiştir. Bu nedenle Malborough Family Education Centre okullarla işbirliği halinde şiddet uygulayan çocuk ya da ergenlerin şiddet sorunlarını çözebilmek amacıyla ailelere yönelik eğitici konferanslar ve eğitim programları düzenlemektedir. Okul-öğrenci ve veli destekli çalışmaların şiddet sorununun çözümünde olumlu sonuçlar verdiği görülmüştür. Danimarka, İsveç, İngiltere İskandinavya ve Amerika’da uygulanan bu okul ve veli işbirliği ile gençlerdeki şiddetin sağaltımı konusunda çalışmalar yapılmaktadır. Westminster’da 15 öğretim kurumunda bu sistem uygulanmaktadır. Bu durum şiddet yönelimli olan öğrencilerin sağaltımında ailelerin de çatışma çözme konusunda şiddet yerine doğru çatışma çözme yollarını öğrenme ve uygulamaları yönünde ailenin de işin içine girmesi ve gerekli eğitim ve destek programlarıyla çocuk ve ergen şiddetinin çözümüne yardımcı olacağı düşüncemizi doğrulamaktadır.

Bunun dışında çatışma çözüme eğitimi konusunda yapılan çalışmaların büyük kısmının çocuk ve ergenler üzerinde yapılması yanında ailelere yönelik eğitimsel çalışmaların yetersiz olduğu görülmüştür.

Araştırmanın ikinci hipotezi, “ **Çatışma Çözme Programına katılan kişilerin aile değerlendirme ölçeğine ilişkin sonuçları katılmayan kişilere göre daha düşüktür.**” şeklindedir. Bu hipotezi test etmek amacıyla deney ve kontrol grubunun Aile Değerlendirme Ölçeği’nin yedi alt ölçeğine ait ön test ve son test puanları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığı saptanmıştır. Buna göre; problem çözme alt ölçeğine ait ön test ve son test puanlarının ortalamaları karşılaştırıldığında deney grubu lehine bir sonuç elde edilememiştir. Buna göre Çatışma Çözme eğitimine katılan velilerin aile içi ilişkilerinde problem çözme yöneliminin arttığından bahsedilemez. İletişim alt ölçeğine ait ön test ve son test puanlarının ortalamaları karşılaştırıldığında deney grubu lehine anlamlı sonuç elde edilmiştir. Buna göre Çatışma Çözme Eğitimi programına katılan velilerin aile içi iletişim düzeylerinde anlamlı bir gelişme olduğundan söz edilebilir. Roller alt ölçeğine ait ön test ve son test puanları arasında yine deney grubu lehine anlamlı fark olduğu bulunmuştur. Buna göre Çatışma Çözme Eğitimi programına katılan velilerin aile içindeki rollerine ilişkin anlamlı bir gelişmenin olduğundan bahsedilebilir. Duygusal Tepki Verebilme alt ölçeğine ait ön test ve son test puanları arasında deney grubu lehine anlamlı bir sonuç elde edilememiştir. Gereken ilgiyi gösterme alt ölçeğine

ilişkin ön test ve son test puanları arasında deney grubu lehine anlamlı fark olduğu saptanmıştır. Buna göre Çatışma Çözme Eğitimi programına katılan velilerin eğitim öncesine göre aile içi ilişkilerinde duygusal tepki vermeleri konusunda gelişme olduğundan bahsedilebilir. Davranış kontrolü alt ölçeğine ait ön test ve son test puanları arasında deney grubu lehine anlamlı fark olduğu saptanmıştır. Buna göre Çatışma Çözme Eğitimi programına katılan velilerin davranış kontrolü konusunda eğitim sonrasında eğitim öncesine nazaran gelişme gösterdiklerinden bahsedilebilir. Genel işlev alt ölçeğine ait ön test ve son test puanları arasında deney grubu lehine anlamlı fark saptanmıştır. Yine bu bulguya bağlı olarak Çatışma Çözme Eğitimi programına katılan velilerin aile içindeki genel işlevleri konusunda gelişme sağladıklarından söz edilebilir.

Bu sonuçlardan hareketle, Çatışma Çözme Eğitim Programının şiddet yönelimli olan öğrencilerin velilerinin Aile Değerlendirme Ölçeğine bağlı olarak iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü ve genel işlev boyutları üzerinde etkili olabileceği söylenebilir.

İlgili araştırmalar incelendiğinde, Bahçıvan ve Gençöz (2005) bir grup lise öğrencisi üzerinde yaptıkları araştırmada, aile bireylerinin problem çözme konusunda yetersiz kalmasının ergenin yıkıcı davranışlar göstermesinde önemli bir etken olduğunu göstermiştir. Ayrıca aile içinde davranış kontrolü konusunda yaşanan problemlerin ergenin saldırgan davranışlar göstermesinde ve sosyal sorunlar yaşaması üzerine etkisinin olduğu ve ailenin genel işlevlerinde yaşanan problemlerin ergenin suça yönelik davranış probleminin yordanmasında önemli pay sahibi olduğu saptanmıştır.

Uluğtekin (1984), ana-baba davranışlarıyla çocuğun saldırganlık ve bağımlılık eğilimlerine ilişkin çalışmasında; reddeden ve kısıtlayan ana-baba tutumlarının çocuklara ruh sağlıklarını bozucu etkilere sahip, kapalı saldırganlık eğilimlerinin oluşmasına yol açtığını vurgulamıştır.

Orphins, Murray ve Kelder (1999), 1994 yılında Teksas’da sekiz büyük kent okullarının 6. 7. ve 8. sınıflarından oluşan 8865 öğrenci ve ailesi ile gerçekleştirdikleri araştırmada, çocukların saldırgan davranışlarına ailesel etkileri

araştırmışlardır. Bireysel raporların saldırganlık skalası ile ölçüldüğü çalışmada, verilerin analizi için varyans analizi ve anlamlılıkları test etmek için Scheffe testi kullanılmıştır. Saldırgan davranışın bütün ölçümlerinde erkeklerin saldırganlığı kızlardan daha yüksek çıkmıştır. Araştırma sonucunda her iki ebeveyn ile yaşayan çocukların farklı ortamlarda yaşayan çocuklara göre düşük saldırganlık gösterdiği ortaya koyulurken kız ve erkek her iki grup içinde saldırganlık ortalama değerleri ile aile ile olumlu ilişki arasında ters bir ilişki bulunmuştur.

Dean ve arkadaşlarının yaptığı bir diğer araştırma da anne-babaları tarafından kötü davranılan çocukların akranlarına karşı daha saldırgan oldukları saptanmıştır (Ekşi, 1990; Masalcı, 2001:21).

Tolan, Gorman-Smith, Huesamann ve Zelli'nin (1997) yapmış olduğu bir çalışmada, aile işlevlerinin şiddet ve suç işleme davranışını yordadığı belirlenmiştir. Şiddet davranışı gösteren ve göstermeyen, suça karışmış ve karışmamış ergenlerin aile işlevlerinin karşılaştırıldığı bir diğer çalışmada suç ve şiddet davranışına karışmış olan ergenlerin diğer ergenlere göre aile ilişkilerinde daha ebeveyn-çocuk arasında daha az bağlılık olduğu ve ergenin denetimi açısından problem yaşandığı görülmüştür.

Gorman-Smith, Tolan, Zelli ve Huesman'ın (1996) Latin ve Afrika kökenli ergen üzerinde yaptıkları çalışmada şiddet içeren ve içermeyen suç işleme davranışları ile aile işlevleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Katımcıları suçlu olmayanlar, şiddet içermeyen suç işleyenler, şiddet içeren suç işleyenler olarak üç gruba ayırmışlardır. Araştırma sonucunda şiddet içeren suç işleyen ergenlerin ailelerinin diğer iki grupta bulunan ergenlerin ailelerinden daha düşük disiplin , daha az uyum ve daha az bağlılığa sahip oldukları saptanmıştır.

Araştırmanın üçüncü hipotezi, **“Çatışma Çözme Programına katılan kişilerin öfke yönetim düzeyleri katılmayanlara göre daha yüksektir.”** şeklindedir. Bu hipotezi test etmek amacıyla deney ve kontrol grubunun Sürekli Öfke ve Öfke Kontrol Ölçeği'nin dört alt ölçeğine ait ön test ve son test puanlarının ortalamaları karşılaştırılmıştır. Öfke iç alt ölçeğine ait ön test ve son test puanları arasında deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Öfke dış

alt ölçeği ait ön test ve son test puan ortalamaları arasında deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır yine Sürekli Öfke alt ölçeğine ait ön test ve son test puanları arasında deney ve kontrol grubu lehine anlamlı bir fark saptanamamıştır. Öfke kontrol alt ölçeğine ait ön test ve son test puan ortalamaları bakımından deney grubu lehine anlamlı fark olduğu saptanmıştır.

Bu sonuçlardan hareketle, Çatışma Çözme Eğitimi programının, şiddet yönelimli olan öğrencilerin velilerinin öfke kontrol boyutu üzerinde etkisi olduğu araştırma sonucunda saptanmıştır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Çatışma Çözme Eğitiminin şiddet yönelimli olan öğrencilerin velilerinin çatışma eğilimlerinin düşmesine, aile ilişkileri içinde aile değerlendirme ölçeğine bağlı olarak problem çözme, iletişim, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü, genel işlev konusunda gelişme gösterdikleri, bunun yanında öfke kontrol düzeylerinde artış olduğu saptanmıştır.

Sonuç olarak, şiddet yönelimli öğrencilerin velilerinin Çatışma Çözme Eğitimi ile çatışma ve çatışma çözümü konusunda farkındalık kazandıkları, ailedeki rolleri gereğince problem çözme, iletişim, duygusal tepki verebilme ve duygularını daha sağlıklı ifade edebilme, öfke kontrolü, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü ve ailedeki genel işlevsellik yönünden etkili olduğu söylenebilir.

Öneriler

Bu araştırmanın sonuçlarına göre, aşağıdaki öneriler sunulabilir:

1. Araştırma bulguları Çatışma Çözme Eğitimi programının şiddet yönelimli olan öğrencilerin velilerinin çatışma eğilimi düzeyi üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Bu eğitim programı, şiddet eğilimi olan öğrencilerin velilerine uzmanlar tarafından uygulanarak, çatışma eğilimlerinin azalmasına katkı sağlaması açısından uygulanabilir.
2. Her okulda rastlanabilen şiddet yönelimli öğrencilerin şiddet ergumanı yerine çatışmalarını yapıcı ve barışçıl bir şekilde çözebilmelerinin sağlanabilmesi için eğitimin aileden başlaması önem taşımaktadır. Bu amaçla, okul içinde rehberlik servislerince belirlenmiş olan bu öğrencilerin velilerine bu eğitim ana sınıfından başlayarak verilebilir.
3. Okul içinde bu yönde bu kültürün oluşabilmesi için tüm okul çalışanlarının gereken ilgiyi göstermeleri yanında okul idaresi ve öğretmenleri tarafından desteklenmesi önem taşımaktadır.
4. Çatışma Çözme Eğitimi Programı uygulama süreci ardından yeniden gözden geçirilerek zayıf yönleri belirlenerek revize edilmesi sağlanabilir. Daha sonra veli ve uzman öğretici kişi için el kitabı haline getirilebilir.
5. Velilere verilen Çatışma Çözme Eğitimi yanında öğrencilerin de okul ortamında bu eğitimden geçebilmeleri ve bu tarz bir çevre içinde var olabilmeleri için Rehberlik Servislerinin başkanlığında okullarda öğrencilere yönelik bu eğitim yaygınlaştırılabilir.
6. Velilere uygulanan Çatışma Çözme Eğitimi programının velisi oldukları öğrencilerin şiddet dışında çatışma çözme yöntemleri ve buna bağlı olarak disiplin olaylarında, akademik başarıları ve arkadaşlık ilişkilerinde değişime neden olup olmadıkları incelenebilir.

7. Yapılan bu araştırma kapsamında Çatışma Çözme Eğitimi Programı'nın etkisini incelemek için üç ölçekten yararlanılmıştır. Bunun yanında hatırlama testleri ve çatışma senaryoları ve öğrenci gözlem formları yoluyla velilerin çatışma çözme şekilleri değerlendirilebilir ve programın etkisi test edilebilir.
8. Çatışma Çözme Eğitimi programının etkisini artırabilmek amacıyla okul aile birliği, okul idaresi, rehber öğretmen ve öğrencilerle yapılandırılmış görüşmeler yapılabilir.

KAYNAKÇA

Acar, N. V. (2003) **Pdr'de Yirmibeş Yıl**. Ankara: Nobel

Açıkgöz, K. (2000). **Etkili Öğrenme ve Öğretme**. İzmir:Kanyılmaz Matbaası

Akbağ, M. (1994). Liseli Ergenlerin Ana-Baba Tutumlarını Algılamaları ile Uyum Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Akün, E. (2005) **Öfke ve Öfke Denetim Problemi Olan Ergenlerin Aile İçi Çatışma Temsilleri: Aile Yapıları, İletişim ve Problem Çözme Becerileri**. Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Altunay, D. (2001). **Psikodramada 300 Isınma Oyunu**. İstanbul: Sistem

Annual review of Broodcarting Research 1987, Cilt:21,s:45

Avcı, R. (2006). Şiddet Davranışı Gösteren ve Göstermeyen Ergenlerin Ailelerinin Aile İşlevleri, Öfke ve Öfke İfade Tarzları Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Balcı, A. (2005). Sosyal Bilimlerde Araştırma. Ankara:Pegem

Başar, F. (1992). Ankara Kalaba Çocuk İslahevi'nde Kalan 15-18 yaş grubu ergenlerin suça yönelmelerinde Ailenin etkisi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü

Bostan, S. (1993). 14-16 Yaş Ergenlerin Uyum Düzeylerinin ve Ana-Baba Tutumlarının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü

- Bulduk, S.(2003). **Psikolojide Deneysel Araştırma Yöntemleri**. İstanbul: Çantay
- Çetin H. (2004). Öğrenci Ergenlerin Şiddete Yönelik Tutumları: Yaş ve Cinsiyete Göre Bir İnceleme. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- Çağdaş, A., Seçer, Z. (2006). **Anne-Baba Eğitimi**: Ankara:Kök
- Dökmen, Ü. (2003). **İletişim Çatışmaları ve Empati**, Ankara: Sistem
- Dawson, N., Mchugh Brenda (2006). **A Systemic Responce to School Based Violence from a UK Perspective**. Association for Family Therapy and Systemic Practise. 267-271
- Demirel, Ö. (2000). **Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme**. Ankara:Pegem
- Economy, P(1999). **Uzlaşma İlkeleri-İş Hayatında Uzlaşma İlkeleri**. Hayat
- Ekşi, A. (1990). **Ana-Babalar, Çocuk, Genç**. Ankara:Bilgi
- Erkan, S., Kaya, A. (2005). **Deneysel Olarak Sınanmış Grupla Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programları**. Ankara:Pegem
- Gordon, T. (1996). **Etkili Öğretmenlik Eğitimi**. Sistem
- Gordon, T. (1996). **Etkili Ana Baba Eğitiminde Uygulamalar**. Sistem
- Gündoğdu, V., Deniz, D: Altay, F. (2005). **Kapsamlı Rehberlik Programı**. Muğla:Renk
- Hemphill, S. A., Littlefield, L. (2006). Child and Family Predictors of Therapy Out Come for Children with Behavioral and Emonational Problems. Australia Child Psychiatry and Human Development. 36 (3). 329-349

Işık Z. A. (1993). İletişim Becerileri Konusunda Ebeveynlere Verilen Eğitimin İletişim Çatışmalarına Girme Eğilimi Üzerindeki Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kabasakal, H.Z.T.(2001). Uyum Sorunlu Çocukların Aile İşlevlerini İyileştirmede Anne Eğitim Gruplarının Etkisi. Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Kağıtçıbaşı, Ç., Bekman, S., Sunar, D. (1991). **Anne Eğitim Programı Kılavuzu.** Unicef, İstanbul:B.Ü.Yay.

Kalkınç, F. (2003) **Okul Evde Başlar.** İzmir:Nobel

Karasar, N. (2005) **Bilimsel Araştırma Yöntemi.** Ankara:Nobel

Karataş, Z.P. (2002). Anne Baba Saldırganlığı ile Lise Öğrencilerinin Saldırganlığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kaya, Z. (2001). Meslek Lisesi Öğrencilerinin Atılganlık ve Sürekli Kaygı Düzeylerinin Karşılaştırılması Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Kite, D. (2007). **21. yy.'da Arabuluculuk Mediasyon.** Kayseri: Kayseri Ticaret Odası

Korkut, F. (2004). **Okul Temelli Önleyici Rehberlik ve Psikolojik Danışma.** Ankara:Anı

Koruklu, N. Ö. (1998). Arabuluculuk Eğitiminin Bir İlköğretim Düzeyindeki Bir Grup Öğrencinin Çatışma Çözme Davranışlarına Etkisinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Koruklu, N.Ö. (2003). Arabuluculuk Eğitiminin İletişim ve Çatışma Çözme Becerisinde Etkisi: Bir Grup Üniversite Öğrencisi Üzerinde Çalışma. Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Kurt, İ. (2000). **Yetişkin Eğitimi**. Ankara:Nobel Yayın Dağıtım.

Kuzgun, Y. (2007) **Ana Baba Eğitim Bilimleri Programı**, Ankara:Maya

Kuzgun, Y. (1995). **Rehberlik ve Psikolojik Danışma**. Ankara: ÖSYM

Masalıcı, A. D. (2001). Aile İçi Etkileşimlerle Çocuğun Saldırganlık Düzeyi ve Uygu Davranışlarının Karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Müzakere (Problem Çözme) ve Arabuluculuk Eğitim Programının, Lise Öğrenci Çatışmaları Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi Destekli 200655 Nolu Proje.

Öğülmüş, S. (2001). **Kişiler arası Sorun Çözme Becerileri ve Eğitimi**. Ankara:Nobel

Öztürk, İ. (1990). Ana Baba Tutumlarının Üniversite Öğrencilerinin Bağımsızlık, Duyguları Anlama, Yakınlık, Başatlık, Kendini Suçlama ve Saldırganlık Düzeylerine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Öztürk, Ş. (2001). **Deneysel Desenler**.Ankara:Pegem

Öztürk, Ş. (2005). **Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı**. Ankara:Pegem

Pekkaya, B. (1994). Arabulucu Yolu ile Çatışmamalar Çözüm Bulma, Arabuluculuk Eğitiminin okullarda Uygulanması ve Bu Eğitimin Öğrencilerin Benlik Gelişimlerine, Liderlik Becerilerine, Saldırgan Davranışlarına ve Algıladıkları Problem Miktarına Etkisi. Doktora Tezi. İstanbul:Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Johnson, W., Johnson, R. T. (1995c). **Reducing School Vिलence Through Conflict Resolution**. Virginia: Assciaion for Supervision and Curriculum Development.

Schrumbf, F. Crwford, D. K., Bodine R. J. (2007). **Okulda Çatışma Çözme ve Akran Arabuluculuk. (Öğrenci El Kitabı)** Ankara:İmge

Stewart, E., Georgia State Universty, Simons R. L. Universty of Georgia, Conger, R. D. Universty of California Davis (2002). Crimonology Vol. 40, N.4 (801).

Soykan, Ç. **Kriz Dergisi**. 11(2) 19-27

Şendil, G. (1999). Çocukların, anne babanın evlilik çatışmasını algılayışı. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tapan, Ç. (2006). Barış Eğitimi Programı'nın Öğrencilerin Çatışma Çözme Becerileri Üzerinde Etkisinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. İzmir:Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Taştan, N. (2006). Çatışma Çözme Eğitimi ve Akran Arabuluculuğu. Doktora Tezi.Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Taştan, N. (2006). **Çatışma Çözme Eğitimi ve Akran Arabuluculuğu**. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yayınları.

Tataker, T. (2003). Ergenlerin Atılganlık Düzeyi ile Ruhsal Sorunları Arasındaki İlişkinin Araştırılması. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Turna, Z. R. (1999). İletişim Becerilerini Geliştirmeye Yönelik Bilgi Verici Danışmanlığın Baba-Genç Arasındaki Çatışma Düzeyine Etkisi Ankara:Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türnüklü, A.(2006). Sınıf ve Okul Disiplinine Çağdaş Bir Yaklaşım: Onarıcı Disiplin. Ankara:Ekinoks

Uğurlu, U. (1994). Yetiştirme Yurdunda Yaşayan Ergenler ile Ailesiyle Yaşayan Ergenlerin Özsaygı ve Atılganlık Düzeyleri Açısından Karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Usal, A., Kuşluvan, Z. (1998). **Davranış Bilimleri**. İzmir:Barış Yayınları Fakülteler Kitapevi

Uslu, M. (2005). **Mutlu ve Başarılı Bir Çocuk Yetiştirmek İçin Anne-Baba Eğitimi**. İstanbul:Elit

Ury, W., Fisher, R. (1999). **Boyun Eğmeden Uzlaşma Sağlamak**. Ankara:Öteki

Ury, W. (2006). **Pozitif “Hayır”ın Gücü**. İnkılap

Uysal, A. (2003). Şiddet Karşıtı Eğitimin Öğrencilerin Çatışma Çözümleri, Şiddet Eğilimleri ve Davranışlarına Yansıması. Doktora Tezi. Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Varol, N. (2005). **Aile Eğitimi**. Ankara:Kök

WHO World Report on Violence and Health (2002) 32-39

Yağcıoğlu, D. (1997). Örgütlerde Çatışma Düzeyleri ve Çatışmanın Ele Alınış Stilleri. Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yavuzer, H. (1996) **Çocuk Eğitimi El Kitabı**. İstanbul:Remzi

Yavuzer, H. (1997). **Ana-Baba ve Çocuk**. İstanbul:Remzi

Yeşilyurt, F. Ö., (1996). Gençlerin Çatışma Eğilimleri ile Ana Babalarının Onlarda Algıladıkları Çatışma Eğilimlerinin Karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yeşilyaprak, B. (2001). **Eğitimde Rehberlik Hizmetleri**. Ankara:Nobel

Yıldırım, Ş. Ş. (2006). Ergenlerin Aile İçinde Şiddete Maruz Kalma Durumları ve Aile İlişkilerinin Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yıldırım, İ. (2006) .**Anne Baba Desteği ve Başarı**. Ankara:Anı

Yörükoğlu, A. (1992). **Çocuk Ruh Sağlığı**. Ankara:Özgür

EKLER

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

1-Cinsiyetiniz?

Kadın ( ) Erkek( )

2- Yaşınız?

40 yaş ve altı ( ) 41 yaş ve üstü ( )

3- Medeni Haliniz

Evli ( ) Dul ( ) Boşanmış ( )

4- Eğitim Durumunuz

Kendinizin

Eşinizin

Okur yazar değil ( )

( )

( )

Okur yazar ( )

( )

( )

İlkokul ( )

( )

( )

Ortaokul ( )

( )

( )

Lise ( )

( )

( )

Üniversite ( )

( )

( )

Lisans üstü ( )

( )

( )

5-Mesleğiniz

Kendinizin

Eşinizin

Çalışmıyor ( )

( )

( )

Çalışıyor ( )

( )

( )

7- Kaç çocuğunuz var?

Tek çocuk ( )

İki çocuk ( )

Üç çocuk ( )

Dört ve daha fazla ( )

8-Ekonomik durumunuzu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Kötü ( )

Orta ( )

İyi ( )

Oldukça iyi ( )

8- Sürekli bir Sağlık probleminiz var mı?

Evet ( )

Hayır ( )

10- Çocuğunuzun okul başarısını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Başarılı ( )

Orta ( )

Zayıf ( )

11- Ailenizle iletişiminizi nasıl değerlendiriyorsunuz ?

iyi ( )

orta ( )

kötü ( )

12-Çocuğunuzla çatışma yaşadığınız konular nelerdir?

Okul Başarısı ( )

Ev Yaşantısı ( )

Akranlarıyla İletişim ( )

Diğer ( )

13-İletişim biçiminizin değişmesinin problem çözmede yardımcı olabileceğine inanıyor musunuz?

Evet ( )

Hayır ( )

Kararsızım ( )

14-Evde öfke ifade şeklinizin ve bozuk iletişim tarzının çocuğunuzu olumsuz etkilediğini düşünüyor musunuz?

Evet ( )

Hayır ( )

15- Öfke yönetimi ve iletişim konusunda alacağınız eğitimin sizin için faydalı olacağını düşünüyor musunuz?

Evet ( )

Hayır ( )

NO	DÜŞÜNCELER	Tamamen Aykırı	Oldukça Aykırı	Kararsızım	Oldukça Uygun	Tamamen Uygun
33	Hatalı olduğu fark etsem de açıkça kabul etmek güç gelir.					
34	İnsanların beni yeterince sevdiklerinden emin değilim.					
35	İnsanlara çabuk kırılıyorum.					
36	İnsanların çoğu bencildir.					
37	Arkadaşlarım uysal ve anlayışlıdır.					
38	İnsanların çoğu üzerine vazife olmayan işlere karışırlar.					
39	Emir almak beni rahatsız eder.					
40	Bir düşüncemi başkalarına etmekte güçlük çekerim.					
41	Dargın olduğumuz için selam vermediğim kişiler var.					
42	İnsanlar beni tam olarak anlamıyor.					
43	Bazen öfkeye kapılıp karşımdakini azarlarım.					
44	Çevremde çok sevilen bir insanım.					
45	Karşımdakinin övülmesi rahatsız etmez.					
46	İnsanlarla genellikle iyi geçinirim.					
47	Küs olduğum biriyle barışmak istediğimde, ilk adımı atmakta güçlük çekmem.					
48	Başkalarının dertlerini dinlemek beni genellikle sıkır.					
49	Kendimden her bakımdan hoşnutum.					
50	Bazen birisine öyle kırılıyorum ki uzun süre huzurum kaçır.					
51	Yakınlarım duygu ve düşüncelerimi tamamen değil kısmen paylaşırlar.					
52	Öğüt vermeyi severim.					
53	Genelde insanlara güvenirim.					

AİLE DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ

ACIKLAMA

Aşağıda aileler hakkında 60 cümle bulunmaktadır. Lütfen her cümleyi dikkatlice okuduktan sonra, sizin ailenize ne derece uyduğuna karar veriniz. Önemli olan sizin ailenizin nasıl gördüğüdür. Her cümle için 4 seçenek söz konusudur.

- Aynen katılıyorum** : Eğer cümle sizin ailenize tamamen uyuyorsa işaretleyiniz.
Büyük ölçüde katılıyorum : Eğer cümle sizin ailenize çoğunlukla uyuyorsa işaretleyiniz.
Biraz katılıyorum : Eğer cümle sizin ailenize çoğunlukla uymuyorsa işaretleyiniz.
Hiç katılmıyorum : Eğer cümle sizin ailenize hiç uymuyorsa işaretleyiniz.

Her cümle için yanına 4 seçenek için de ayrı yerler ayrılmıştır. Size uyan seçeneğe (X) işareti koyunuz. Her cümle için uzun uzun düşünmeyiniz. Mümkün olduğu kadar çabuk ve samimi cevaplar veriniz. Kararsızlığa düşerseniz ilk aklınıza gelen doğrultusunda hareket ediniz. Lütfen her cümleyi cevapladığınızdan emin olunuz.

	Aynen Katılıyorum	Büyük ölçüde Katılıyorum	Biraz Katılıyorum	Hiç Katılmıyorum
1. Ailece ev dışında program yapmada güçlük çekeriz, çünkü aramızda fikir birliği sağlayamayız.				
2. Günlük hayatımızdaki sorunların (problemlerin) hemen hepsinin aile içinde hallederiz.				
3. Evde biri üzgün ise, diğer aile bireyleri bunun nedenini bilir.				
4. Bizim evde kişiler verilen her görevi düzenli bir şekilde yerine getirmezler.				
5. evde birinin başı derde girdiğinde diğerleri de bunu kendilerine fazlasıyla dert ederler.				
6. Bir sıkıntı ve üzüntü ile karşılaştığımızda birbirimize destek oluruz.				
7. Ailemizde acil bir durum olsa şaşırıp kalırız.				
8. Bazen evde ihtiyacımız olan x şeylerin bittiğinin farkına varamayız.				
9. Birbirimize karşı olan sevgi, şefkat gibi duygularımızı açığa vurmaktan kaçınırız.				
10. Gerektiğinde aile üyelerine görevlerini hatırlatır kendilerine düşen işleri yapmalarını sağlarız.				
11. evde dertlerimizi, üzüntülerimizi birbirimize söylemeyiz.				
12. Sorunlarımızın çözümünde genellikle ailece aldığımız kararları uygularız.				
13. Bizim evdekiler, ancak onların hoşuna giden şeyler söylendiğinde sizi dinlerler.				

14. Bizim evde bir kişinin söylediklerinden ne hissettiğini anlamak pek kolay değildir.				
15. Ailece ev dışında program yapmada güçlük çekeriz, çünkü aramızda fikir birliği sağlayamayız.				
16. Günlük hayatımızdaki sorunların (problemlerin) hemen hepsinin aile içinde hallederiz.				
17. Evde biri üzgün ise, diğer aile bireyleri bunun nedenini bilir.				
18. Bizim evde kişiler verilen her görevi düzenli bir şekilde yerine getirmezler.				
19. Evde birinin başı derde girdiğinde diğerleri de bunu kendilerine fazlasıyla dert ederler.				
20. Bir sıkıntı ve üzüntü ile karşılaştığımızda birbirimize destek oluruz.				
21. Ailemizde acil bir durum olsa şaşırıp kalırız.				
22. Bazen evde ihtiyacımız olan x şeylerin bittiğinin farkına varamayız.				
23. Birbirimize karşı olan sevgi, şefkat gibi duygularımızı açığa vurmaktan kaçınırız.				
24. Gerekliğinde aile üyelerine görevlerini hatırlatır kendilerine düşen işleri yapmalarını sağlarız.				
25. Evde dertlerimizi, üzüntülerimizi birbirimize söylemeyiz.				
26. Sorunlarımızın çözümünde genellikle ailece aldığımız kararları uygularız.				
27. Bizim evdekiler, ancak onların hoşuna giden şeyler söylendiğinde sizi dinlerler.				
28. Aile içinde birbirimize sevgimizi gösteremeyiz.				
29. Evde herkes her istediğini birbirinin yüzüne söyleyebilir.				
30. Ailemizde her birbirimizin görev ve sorumlulukları vardır.				
31. Aile içinde genellikle birbirimizle pek iyi geçinemeyiz.				
32. Ailemizde sert ve kötü durumlar ancak belli durumlarda gösterilir.				
33. Ancak hepimizi ilgilendiren bir durum olduğu zaman birbirimizin işine karışırız.				
34. Aile içinde birbirimizle ilgilenmeye pek zaman bulamayız.				
35. Evde genellikle söylediklerimizle söylemek istediklerimiz birbirine karışır.				
36. Aile içinde birbirimize hoşgörülü davranırız.				
37. Evde birbirimize, ancak sonunda kişisel bir yarar sağlayacaksa ilgi gösteririz.				
38. Ailemizde bir dert varsa kendi içimizde hallederiz.				

39. Ailemizde, sevgi ,şefkat gibi güzel duygular ikinci plandadır.				
40. Ev işlerinin kimler tarafından yapılacağını hep birlikte konuşarak kararlaştırırız.				
41. Ailemizde herhangi bir şeye karar vermek her zaman sorun olur.				
42. Bizim evdekiler sadece bir çıkarları olduğu zaman birbirlerine ilgi gösterirler.				
43. Evde birbirimize karşı açık sözlüüz.				
44. Ailemizde hiçbir kural yoktur.				
45. Evde birinden bir şey yapması istendiğinde mutlaka takip edilmesi ve kendine hatırlatılması gerekir.				
46. Aile içinde herhangi bir sorunun nasıl çözüleceği hakkında kolayca karar veririz.				
47. Evde kurallara uyulmadığı zaman ne olacağını bilemeyiz.				
48. Bizim evde aklınıza gelen her şey olabilir.				
49. Sevgi, şefkat gibi olumlu duygularımızı birbirimize ifade edebiliriz.				
50. Ailede her türlü problemin üstesinden gelebiliriz.				
51. Evde birbirimizle pek iyi geçinemeyiz.				
52. Sinirlenince birbirimize küseriz.				
53. Ailede bize verilen görevler pek hoşumuza gitmez, çünkü genellikle umduğumuz görevler verilmez.				
54. Kötü niyetle olmasa da evde birbirimizin hayatına çok karışıyoruz.				
55. Ailemizde kişiler herhangi bir tehlike karşısında (yangın, kaza vb.) ne yapacaklarını bilirler çünkü böyle durumlarda ne yapılacağı aramızda konuşulmuş ve belirlenmiştir.				
56. Aile içinde birbirimize güveniriz.				
57. Ağlamak istediğimizde birbirimizden çekinmeden rahatlıkla ağlayabiliriz.				
58. İşimize (okulumuza) yetişmekte güçlük çekiyoruz.				
59. Aile içinde birisi, hoşlanmadığımız bir şey yaptığında ona bunu açıkça söyleriz.				
60. Problemlerimizi çözmek için ailecek çeşitli yollar bulmaya çalışırız.				

SÖÖTÖ

1. BÖLÜM

YÖNERGE: aşağıdaki kişilerin kendilerine ait duyguları anlatırken kullandıkları birtakım ifadeler verilmiştir. Her ifadeyi okuyun, sonra da *genel* olarak nasıl hissettiğinizi düşünün ve ifadelerin sağ tarafındaki sayılar arasında sizi en iyi tanımlayanı seçerek üzerine (X) işareti koyun. Doğru ya da yanlış cevap yoktur. Herhangi bir ifadenin üzerinde fazla zaman sarf etmeksizin, *genel* olarak nasıl hissettiğinizi gösteren cevabı işaretleyin.

1. Hiç
2. Biraz
3. Oldukça
4. Tümüyle

	Sizi ne kadar tanımlıyor?			
	Hiç			Tümüyle
1. Çabuk parlarım	1	2	3	4
2. Kızgın mizaçlıyım	1	2	3	4
3. Öfkesi burnunda bir insanım	1	2	3	4
4. Başkalarının hataları, yaptığım işi yavaşlatınca kızarım	1	2	3	4
5. Yaptığım iyi bir işten sonra takdir edilmemek canımı sıkar.	1	2	3	4
6. Öfkelenince kontrolümü kaybederim	1	2	3	4
7. Öfkelendiğimde ağızıma geleni söylerim	1	2	3	4
8. Başkalarının önünde eleştirilmek beni çok hiddetlendirir.	1	2	3	4
9. Engellendiğimde içimden birilerine vurmak gelir.	1	2	3	4
10. Yaptığım iyi bir iş kötü değerlendirildiğinde çılgına dönerim.	1	2	3	4

2. BÖLÜM

YÖNERGE: Herkes zaman zaman kızgınlık veya öfke duyabilir. Ancak, kişilerin öfke duygularıyla ilgili tepkileri farklıdır. Aşağıda kişilerin öfke ve kızgınlık tepkilerini tanımlarken kullandıkları ifadeleri göreceksiniz. Her bir ifadeyi okuyun ve öfke ve kızgınlık duyduğunuzda genelde ne yaptığınızı düşünerek o ifadenin yanında sizi en iyi tanımlayan sayının üzerine (X) işareti koyarak belirtin. Doğru veya yanlış cevap yoktur. Herhangi bir ifadenin üzerinde fazla zaman sarf etmeyin.

1. Hiç
2. Biraz
3. Oldukça
4. Tümüyle

ÖFKELENDİĞİMDE VEYA KIZDIĞIMDA...

	Sizi ne kadar tanımlıyor?			
	Hiç			Tümüyle
11. Öfkemi kontrol ederim	1	2	3	4
12. Kızgınlığımı gösteririm.	1	2	3	4
13. öfkemi içime atarım.	1	2	3	4
14. Başkalarına karşı sabırlıyım.	1	2	3	4
15. Somurtur ya da surat asarım.	1	2	3	4

ÖFKELENDİĞİMDE VEYA KIZDIĞIMDA....

	Sizi ne kadar tanımlıyor?			
	Hiç			Tümüyle
16. İnsanlardan uzak dururum.	1	2	3	4
17. Başkalarına iğneli sözler söylerim	1	2	3	4
18. Soğukkanlılığımı korurum.	1	2	3	4
19. kapıları çarpmak gibi şeyler yaparım.	1	2	3	4
20. İçin için köpürürüm ama gösteremem	1	2	3	4

ÖFKELENDİĞİMDE VEYA KIZDIĞIMDA....

	Sizi ne kadar tanımlıyor?			
	Hiç			Tümüyle
21. Davranışlarımı kontrol ederim.	1	2	3	4
22. Başkalarıyla tartışırım.	1	2	3	4
23. İçimde, kimseye söyleyemediğim kinler beslerim.	1	2	3	4
24. Beni çileden çıkarana hemen saldırırım.	1	2	3	4
25. Öfkem kontrolden çıkmadan kendimi durdurabilirim.	1	2	3	4

ÖFKELENDİĞİMDE VEYA KIZDIĞIMDA....

	Sizi ne kadar tanımlıyor?			
	Hiç			Tümüyle
26. Gizliden gizliye insanları epeyce eleştiririm.	1	2	3	4
27. Belli ettiğimden daha öfkeliyimdir	1	2	3	4
28. Çoğu kimseye kıyasla daha çabuk sakinleşirim.	1	2	3	4
29. Kötü şeyler söylerim.	1	2	3	4
30. Hoşgörü ve anlayışlı olmaya çalışırım.	1	2	3	4

ÖFKELENDİĞİMDE VEYA KIZDIĞIMDA....

	Sizi ne kadar tanımlıyor?			
	Hiç			Tümüyle
31. İçimden insanların fark ettiğinden daha fazla sinirlenirim	1	2	3	4
32. Sinirlerime hakim olamama.	1	2	3	4
33. Beni sinirlendirene, ne hissettiğimi söylerim.	1	2	3	4
34. Kızgınlık duygularımı kontrol ederim.	1	2	3	4

EĞİTİM GRUBU OTURUMLARI

1. OTURUM

AMAÇLAR:

- 1) Grup üyelerinin tanışması ve grup kurallarının açıklanması.
- 2) Çalışmanın amacı, çalışmadan beklentileri belirleyebilme
- 3) 15-18 yaş ergenlik dönemi psikososyal gelişim özelliklerinin belirlenmesini sağlama
- 4) Grup üyelerinin ebeveynlik rollerini belirleyen bileşenleri fark etmeleri (alışkanlıklar, yaşam biçimi ve amacı) kendi davranış biçimlerini tanıma

SÜRE _____ : 2 saat

DÜZEY _____ : Öğrenci velileri

SÜREÇ

1. Tanışma:

Grup üyelerinin birbirleriyle tanışmalarını bir tanışma oyunudur. Top oyunu veya soğan sarımsak ısınma oyunu grubun yapısına göre tercih edilebilir.

2. Gruba katılma ve amaçlarını ifade etme

Programın amacı grup üyelerine açıklanır. Grup üyelerinin programdan beklentilerini gruba paylaşmaları istenir. Bu beklentilerin grubun diğer üyeleri tarafından paylaşılıp paylaşılmadığı sorulur. Gruba katıldıktan sonra kendilerinde nelerin değişmesini beklediklerini ifade etmeleri istenir.

3. Grup Kuralları

Grup kuralları grup üyelerine dağıtılır ve grup üyelerinin bu kurallara eklemek istedikleri başka kurallar olup olmadığı sorulur ve kurallar hakkında görüşülür.

4. Ebeveynlik ve Ergenlik dönemi özellikleri hakkında görüşülür.

15-18 yaş ergenlik dönemi hakkında bilgilendirme yapılır ve kendilerinin bu konudaki gözlemleri alınır, ergenlik ve ebeynlik hakkında görüşülür.

15-18 yaş ergenin özelliklerinin tartışılması

- Bilişsel gelişim
- Psikososyal Gelişim
- Ahlak Gelişimi

2. OTURUM

AMAÇLAR:

- 1) Çatışmanın ne olduğunun anlaşılmasını sağlamak
- 2) Çatışmanın hayatın doğal bir parçası olduğunu kavramalarını sağlamak
- 3) Çatışmanın yararlı ve zararlı sonuçlarında kişinin kendi seçimlerinin etkisinin farkında olmak

SÜRE _____ : 2 saat

DÜZEY _____ : Öğrenci velileri

SÜREÇ

1. Geçen oturum hakkında hatırlatma yapılır. Grup için ısınma oyunu oynanır.
2. Çatışma :

- ❖ Çatışmanın yarattığı çağrışımların neler olduğu hakkında form dağıtılır.
- ❖ Grubun çatışma konusunda çağrışımları hakkında grup etkileşimi yapılır.
- ❖ Çatışmanın nedenleri üzerinde durulur.
- ❖ Çatışmanın yararları ve zararları değerlendirilir.
- ❖ Çatışmanın iyi veya kötü mü olduğu konusunda grup etkileşimi yapılır ve bu konuda örnek hikaye çalışması yapılır.

3. İşlenen haftanın değerlendirmesi yapılır.

3. OTURUM

AMAÇLAR:

- 1) Çatışma yaşandığında verilen tepkileri ve tepki türlerini fark etmelerini sağlamak
- 2) Verilen tepki türüne göre çatışmanın farklı sonuçları olduğunu anlamalarını sağlamak.
- 3) Çatışmaları çözmede yapıcı ve barışçıl tepkilerin önemini anlamalarını sağlamak.
- 4) Çatışmaya karşı verilen tepkilerin sonuçlarının neler olabileceğini anlamalarını sağlama (kazan-kazan, kazan-kaybet, kaybet-kaybet)

SÜRE : 2 saat

DÜZEY : Öğrenci velileri

SÜREÇ:

1. Geçen oturumun tekrarı yapılarak fikirler üzerinde durulur. Isınma oyunu oynanır.
2. Çatışma yaşandığında verilen tepkiler üzerinde durulur ve grup etkileşimi yapılır.
3. Çatışma örnekleri verilerek bu durumlarda ne gibi tepkiler verdikleri ve verdikleri bu tepkilerin hangi tür tepkiye girdiği üzerinde alıştırmalar yapılır.
4. Çatışma durumları ve sonucunda verecekleri tepkiler örnek egzersizler gözden geçirilir.
5. Haftaya hangi konu üzerinde durulacağından bahsedilerek çatışma konusunda ev ödevi verilir.

4. OTURUM

AMAÇLAR:

- 1) Etkin dinlemenin ne olduğunun anlaşılmasını sağlama
- 2) İletişim kurulan kişinin söylediklerine karşı yakın ilgi gösterebilme
- 3) Karşıdaki kişinin yüzüne doğrudan bakabilme

- 4) Açık bir beden duruşu gösterebilme.
- 5) Gözlerle iyi bir iletişim kurabilme
- 6) Sözel pekiştiricileri kullanabilme

SÜRE : 2 saat

DÜZEY : Öğrenci velileri

SÜREÇ:

1. Etkili dinlemeye yönelik olan ısınma oyunu oynanır ve geçmiş haftanın değerlendirilmesi yapılır.
2. Gönüllü bir kişi alınır ve yanlış e etkin dinleme alıştırmaları yapılır ve aradaki fark konusundaki grup etkileşimi, fikir paylaşımı ile konuya girilir.
3. Örnekten hareketle etkin dinleme konusunda, etkin dinlemenin nasıl olması gerektiği konusunda yine grup etkileşimi yapılarak bu konuda hazırlanmış olan form dağıtılır.
4. Konu ile ilgili örnek alıştırmalar yapılır.
5. Haftanın konusu genel tekrar edilerek oturumun sonunda ne öğrendikleri üzerinde durulur.
6. Haftanın konusunun ne olduğu söylenir ve bu haftaki konu ile ilgili ev ödevi verilir.

5. OTURUM

AMAÇLAR:

- 1) Etkili ve doğru bir biçimde kendini ifade etmeyi bilme (sen dili-ben dili)
- 2) Düşüncesini karşısındaki küçültmeksizin ifade edebilme
- 3) Kişiler arası ilişkilerde suçlayıcı ve kınayıcı olmama
- 4) “Ben dili”ni iletişimin bir parçası haline getirebilme

SÜRE : 2 saat

DÜZEY : Öğrenci velileri

SÜREÇ :

1. Sen Dili ve Ben Dili'nin gruba ne çağrıştırdığı sorulur ve bu konuda grup etkileşimi başlatılır.
2. Sen Dili ile ilgili olan örnekler dağıtılır ve bu örneklerin insanda ne gibi etkiler bıraktığı ve bunların olumlu mu olumsuz mu olduğu üzerinde durulur.
3. İletişim engelleri formu dağıtılır.
4. Sen Dili yerine nasıl bir dil kullanılmalıdırdan hareketle doğru konuşma konusunda grup etkileşimi sonucunda çıkan sonuçlara ek olarak Ben Dili üzerinde durulur.
5. Ben Dili örnekleri yaptırılır.
6. Örnek olaylara Sen Dili ile verilmiş cevaplar yerine Ben Dili ile cevap verecekleri ev ödevi verilir.

6. OTURUM**AMAÇLAR:**

- 1) Öfkenin olağan ve normal duygu olduğunu, çatışma sürecinde bunu kontrol etmenin zarar verebileceği durumlarda, kontrol etmenin elimizde olduğunu bilme
- 2) Öfkesini yönetebilmeyi ve öfkenin uygun bir şekilde ifade edilmesini sağlamak.
- 3) Çatışma sürecinde kas gevşetme yöntemlerini kullanarak öfke durumunda gevşemeyi öğrenebilmek

SÜRE _____ : 2 saat

DÜZEY _____ : Öğrenci velileri

SÜREÇ:

1. Öfkenin nasıl bir duygu olduğu üzerinde durularak bu duygunun yönetilebilecek bir duygu olup olmadığı konusunda grup etkileşimi başlatılır.
2. Grup üyelerinin kendilerini öfkelendiren durumlar karşısında nasıl tepkiler verdikleri üzerinde durulur.

3. Öfkelenedikleri zamanlarda sakinleşebilmek için neler yaptıkları üzerinde grup etkileşimi yapılır.
4. Öfke yönetimi konusunda yapılabilecek baş etme yöntemleri konusunda hazırlanmış olan form dağıtılır.
5. Öfke kontrolü konusunda egzersizler yaptırılır.
6. Öfkesini kontrol eden kişinin kendini “Ben Dili” ile ifade etmesi konusunda örnekler yaptırılır.
7. Öfke kontrolü ve Ben Dili konusunda hazırlanmış egzersizler ev ödevi verilerek haftanın değerlendirilmesi yapılır ve haftaya çatışma çözme yöntemleri üzerinde çalışılacağı söylenir.

7. OTURUM

AMAÇLAR:

- 1) Çatışma çözüm becerilerinin neler olduğunun bilinmesini sağlamak (müzakere- arabuluculuk)
- 2) Velilerin müzakere sürecini öğrenmelerini sağlamak

SÜRE _____ : 2 saat

DÜZEY _____ : Öğrenci velileri

SÜREÇ:

1. Çatışma çözüm konusunda hangi yolların izlenebildiğini ile grup etkileşimi başlar.
2. Müzakere ve arabuluculuk üzerinde durulur.
3. Müzakere ve müzakere şablonunu içeren formlar dağıtılır.
4. Müzakere için örnek çatışma durumları verilir ve bunlardan hareketle grup üyelerine müzakere çalışması yaptırılır.
5. Müzakere konusunda örnekler ev ödevi olarak verilir ve haftanın değerlendirilmesi yapılır.

8. OTURUM

AMAÇLAR:

- Velilerin müzakere sürecini uygulayarak öğrenmelerini sağlama.

SÜRE : 2 saat

DÜZEY : Öğrenci velileri

SÜREÇ:

1. Geçen haftanın değerlendirilmesi yapılır.
2. Haftanın örneklerinden hareketle örnek çatışma durumları ve müzakere çalışmaları yapılır.
3. Grup üyeleri ikişerli grup oluşturularak örnek çatışma durumları ellerine verilir ve müzakere yapmaları sağlanır.
4. Her grup üyesi farklı bir üye ile en az iki defa çatışma yaşaması sağlanarak bu çalışma grup üyelerine yaptırılır.
5. İşlenen haftanın grupça değerlendirmesi yapılır ve fikirleri alınarak fikir paylaşımı sağlanır.
6. Haftaya işlenecek konunun ne olacağı belirtilir.

9. OTURUM

AMAÇLAR:

- Velilerin arabuluculuk süreci öğrenmelerini sağlamak.

SÜRE : 2 saat

DÜZEY : Öğrenci velileri

SÜREÇ:

1. Geçen haftanın değerlendirmesi yapılır.
2. Arabuluculuğun kendilerine neler düşündürdüğü sorularak grup etkileşimi başlatılır.
3. Arabuluculuk şablonu dağıtılarak, arabuluculuk açıklanır.

4. Örnek Çatışma senaryolarından hareketle iki gönüllü grup üyesi alınarak arabuluculuğun nasıl yaptırıldığı gösterilir.
5. İkinci bir senaryodan hareketle ikinci bir arabuluculuk örneği yaptırılır.
6. Grup üyelerine arabuluculuk senaryoları dağıtılır ve yanlarındaki eşler ile çatışmaları sağlanır ve seçilen arabulucular kendilerine arabuluculuk yapmaları sağlanır.
7. Grupça haftanın değerlendirmesi ve fikir paylaşımı yapılır.
8. Haftaya işlenecek konuyu belirtilir.

10. OTURUM

AMAÇLAR:

- Velilerin arabuluculuk sürecini uygulayarak öğrenmelerini sağlamak.

SÜRE _____:2 saat

DÜZEY _____: Öğrenci velileri

SÜREÇ

1. Geçen hafta işlenene konunun değerlendirmesi yapılır.
2. Grup tarafından arabulucular seçilir ve gruba örnek çatışma senaryoları dağıtılır ve çatışma durumları yaşamaları sağlanır.
3. Arabuluculara çatışma yaşayan çiftlere arabuluculuk yapmaları sağlanır.
4. Her grup üyesinin en az bir kere arabuluculuk yapmaları sağlanır.
5. “Sevgi Bombardımanı” etkinliği yaptırılır.
6. Bu haftaki grup değerlendirilmesi yapılır ve gruba son verilir.

BUCA AYBERS HİKMET KARABACAK LİSESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Sayın .....

Okulumuzda yapılan Aile Eğitimi Çalışmasına katılımınız ve gösterdiğiniz başarı için teşekkür eder hayat boyu eğitim mücadelenizin başarıyla devam etmesini dilerim.

Nuri Cihan GÜRSOY

Aybers Hikmet Karabacak Lisesi Müdürü